

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS 2014 METAIS

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

VYTAUTO DIDŽIOJO
KARO MUZIEJUS
2014 METAIS

ALMANACHAS

KAUNAS 2015

SPAUDINIŲ RENGIMO LEIDYBAI KOMISIJA:

Pirmininkas –

dr. Andriejus Stoliarovas, *Karybos istorijos skyriaus vedėjas.*

Nariai:

Lina Kasparaitė-Balaišė, *Karybos istorijos skyriaus vyriausioji muziejininkė;*

Vidmantas Airini, *Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus
Rinkinių tyrinėjimo ir saugojimo poskyrio kolekcijų saugotojas;*

Edvinas Vaidotas, *Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus
Rinkinių tyrinėjimo ir saugojimo poskyrio kolekcijų saugotojas.*

Recenzentai:

prof. dr. Jonas Vaičenonis, *Vytauto Didžiojo universiteto
Humanitarinių mokslų fakulteto prodekanas,*

dr. Gintautas Surgailis, *Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos
prorektorius mokslui ir studijoms.*

Kalbos redaktorė Sigita Meškinienė

Fotografas Artūras Užgalis

Dizainerė Violeta Pikčiūnaitė

ISSN 2029-3259

© Krašto apsaugos ministerija, 2015

© Vytauto Didžiojo karo muziejus, 2015

TURINYS

MOKSLINIAI IR MOKSLO POPULIARINAMIEJI STRAIPSNIAI

ŠV. JURGIS VDKM TAPYBOS IR SKULPTŪROS DARBUOSE <i>Vidmantas Airini, Eglė Aleknaitė</i>	5
KAUNO KARO LIGONINĖS PASTATŲ KOMPLEKSO ISTORINĖ RAIDA IR JŲ YPATYBĖS <i>Eglė Aleknaitė</i>	12
LIETUVOS KARIUOMENĖS LAUKO STOVYKLŲ DEKORAVIMAS XX A. 3–4 DEŠIMTMETYJE <i>Lina Kasparaitė-Balaišė</i>	21
SLAPTAS KARINIS OBJEKTAS: LINKAIČIŲ GINKLŲ DIRBTUVĖS 1937–1940 M. <i>Edvinas Vaidotas</i>	34
ŠTURMO ŠAUTUVAS „STURMGEWHR 44“ <i>Laurynas Tamulynas</i>	59

EKSPOZICIJOS IR PARODOS

EKSPOZICIJA „SAVANORYSTĖ KRAŠTO GYNYBOJE“ <i>Dalė Naujalienė</i>	70
KILNOJAMOJI PARODA „PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA“ <i>Dr. Andriejus Stolarovas</i>	77
STACIONARI PARODA „LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS KARIUOMENĖ 1794 M. SUKILIME“ <i>Virginija Gureckienė</i>	80
KILNOJAMOJI PARODA „SU ANBO APLINK EUROPA“ <i>Dalė Naujalienė</i>	82
STACIONARI PARODA „LIETUVA – NATO NARĖ“ <i>Antanas Jankūnas</i>	85
STACIONARI PARODA „APUOLĖS PILIES GYNYBA 854 M.“ <i>Kristina Rickevičiūtė</i>	88

STACIONARI PARODA „ORŠOS MŪŠIUI 500“ <i>Eduardas Brusokas</i>	91
KILNOJAMOJI PARODA „TANKAI LIETUVOS KARIUOMENĖJE 1924–1940 M.“ <i>Dr. Andriejus Stoliarovas</i>	94

MUZIEJAUS RINKINIAI

2014 METŲ ĮDOMIAUSI EKSPONATAI <i>Janina Karosevičiūtė</i>	97
---	----

MUZIEJAUS KRONIKA

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 2014 METŲ KRONIKA <i>Regina Rajeckienė</i>	103
---	-----

ŠV. JURGIS VDKM TAPYBOS IR SKULPTŪROS DARBUOSE

Vidmantas Airini, Eglė Aleknaitė

Šv. Jurgis – vienas žinomiausių ir labiausiai garbinamų katalikų ir stačiatikių šventųjų. Pirmieji tekstai apie šį šventąjį parašyti senąja graikų kalba. Vėliau jie buvo išversti į lotynų kalbą. Šventasis ir pasakojimas apie jo gyvenimą žinomi ir islame. Šv. Jurgis – vienas karingiausių šventųjų. Anot šaltinių, jis gimė iš Kapadokijos kilusių graikų krikščionių šeimoje Lodo mieste, Palestinoje. Teigiama, kad jis tarnavo romėnų kariuomenėje ir buvo labai vertinamas už jėgą ir drąsą, tad imperatoriaus Diokletiano pakeltas į tribūnus. Vėliau, imperatoriui pradėjus persekioti kariuomenėje tarnaujančius krikščionis, šv. Jurgis neišsivadėjo savo tikėjimo. Karys skleidė krikščionių tikėjimą net suimtas, todėl 303 m. balandžio 23 d. po ilgų kankinimų jam buvo įvykdyta mirties bausmė.

Ilgainiui Vakarų ir Rytų bažnyčiose išpopuliarėjo pasakojimas apie šv. Jurgio žygdarbį. Legenda apie šventojo kovą su slibinu, vaizduojanti jį kaip karžygį, krikščionybės propaguotoją ir nekaltųjų gynėją, Vakarų Europoje tapo populiaru kryžiaus karų epochoje, kuomet riteriai keliavo į Šventąją žemę, o vėliau grįždavo atgal kupini naujų patirčių ir žinių. Anot legendos, stabmeldžio Beiruto karaliaus žemes niokojo slibinas. Burtai lėmė, kad išpirka, atiduodama pabaisai sudraskyti, turėjo tapti karaliaus dukra. Bet pasirodęs šv. Jurgis pervėrė slibiną ietimi ir išgelbėjo karalaitę nuo mirties. Kitame legendos variante šventasis karys užmuša slibiną kalaviju. Atvykus šventajam, vietiniai žmonės pradėjo atsiversti į krikščionių tikėjimą. Legenda kupina simbolinių prasmų. Krikščionims slibinas simbolizavo blogį, kartu ir stabmeldystę. Tuo metu karžygio perdurtas slibinas buvo suvokiamas kaip gėrio pergalė prieš blogį, kartu ir perėjimo iš stabmeldystės į krikščionybę įprasminimas¹. Būdamas vienas žymiausių krikščionių karžygių, šv. Jurgis laikomas kareivių, riterių, ginklininkų, daugelio miestų ir valstybių globėju ir užtarėju. Kai kuriose Europos šalyse viduramžiais atsirado pasakojimų apie šventojo pagalbą krikščionių kariams mūšiuose su kitatikiais. Šventojo kovos su slibinu siužetas darė didžiulę įtaką besiformuojančiai Vakarų pasaulio heraldikai. Tai ypač gerai matyti daugelio miestų herbuose. Kovos su slibinu motyvus atspindi ir XIV a. paskutiniu juo ketvirčiu datuojamos Lietuvos didžiojo kunigaikščio, vėliau – Lenkijos karaliaus, Jogailos monetos, majestotinis antspaudas ir sarkofagas².

¹ *Krikščioniškos ikonografijos žodynas*, Vilnius, 1997, p. 147.

² S. Sajauskas, Mįšlingiausias lietuviškas heraldinis simbolis, *Kultūros barai*, 2008, Nr. 10, p. 95–96; S. Sajauskas, Jogailos denarų mįslė, *Kultūros barai*, 2008, Nr. 7/8, p. 118–119.

1 il. Paveikslas „Šv. Jurgis“. Autorius nežinomas. XVIII a. pabaiga–XIX a. pradžia.
VDKM pagalbines medžiagos rinkinys, Pm-7001

Vakarų ir Rytų bažnyčių dailėje šventieji buvo vaizduojami ilgus šimtmečius. Visose šalyse jų vaizdavimo būdai skyrėsi, atspindėjo tuometes kultūrinės ir socialines realijas. Neblėstant karų audroms ir tebesitęsiant kovoms, formavosi šv. Jurgio vaizdavimo tradicijos. Nuo seniausių laikų jis vaizduojamas tiek Vakarų, tiek Rytų bažnyčios dailėje.

Dailės kūrinių, įamžinančių šventojo kančias ir mirtį, nedaug. Labiausiai paplito kovos su pabaisa siužetas. Vakarų bažnyčios ikonografijoje šv. Jurgis buvo vaizduojamas raitas arba pėsčias, vilkintis šarvus, dažnai su šalmu, laikantis skydą, ginkluotas ietimi ir kalaviju. Viduramžiais, Renesanso ir Baroko epochose sukurti šv. Jurgio atvaizdai dažnai puikiai atspindi tuometes karybos realijas. Kai kuriais atvejais vaizduojamus šventojo šarvus ir ginklus galima skirti tipologiškai, pavyzdžiui, gotikinius, renesansinius arba ankstesnius plokštinius šarvus, trikampį arba asimetrinį riterio skydą su kryžiaus ženklu, lengvąją arba sunkiąją riterio ietį, vienaarankį arba pusančios rankos kalaviją ar netgi kardą. Vakarų tradicijoje šv. Jurgio žirgas dažnai baltas, nors kartais vaizduojamas ir kitų spalvų, visada tvirto sudėjimo, stambus. Priklausomai nuo istorinės epochos kito ir šventojo aprangos, žirgo pakinktų vaizdavimas. Dažnai jis dėvi raudoną apsiaustą, kartais ir baltą su raudonu kryžiumi. XVIII ir XIX a. minėti atributai dažnai eklektiški arba fantastiniai. Atskiruose dailės kūriniuose labai įvairus ir slibino atvaizdas. Nepakito tik pagrindinis dalykas – jis buvo vaizduojamas kaip chimerinis sutvėrimas, turintis kelti baimę ir pasibjaurėjimą. Kompoziciją kartais papildydavo surišta, dažniausiai besimeldžianti karalaitė.

Rytų bažnyčios dailėje šv. Jurgis pradėtas vaizduoti labai anksti. Jis primena vėlyvosios Romos imperijos karį, vėliau turi visus Bizantijos imperijos kariuomenės ginkluotės ir aprangos atributus – plokštinius, kartais žvyninius šarvus, ovalų, apskritą, lašo formos, o kartais ir trikampį ar keturkampį skydą, lengvesnę ietį ir kalaviją. Bizantiškojoje tradicijoje šventasis vaizduojamas raitas, sėdintis ant balto, o kartais ir juodo stambaus žirgo, arba, laikantis ikonų tapybos principų, kuriamas jo portretinis paveikslas. Jis beveik niekada nedėvi šalmo, tačiau, kaip įprasta Rytų bažnyčios dailei, jo galvą visada supa aureolė. Šventasis vilki raudoną apsiaustą. Kovos su slibinu sceną kartais papildė gelbėjama karalaitė. Šią šv. Jurgio vaizdavimo tradiciją išsaugojo Rytų bažnyčiai priklausantys kraštai.

Katalikiškoje Lietuvoje, nuo seno palaikiusioje ryšius su stačiatikių kraštais, aptinkama ne tik lotyniškoji, bet ir bizantiškoji šventojo vaizdavimo tradicija. Tačiau formavosi ir savitas liaudies skulptūrų stilius. Tai lėmė išskirtinis šv. Jurgio populiarumas. Jurginių papročiai parodo, kad kaimo žmonės priskyrė šventajam gyvulių bandų, ypač arklių, globėjo, taip pat plėšrių žvėrių (vilkų, meškų, lapių) valdovo funkcijas³. Lietuvoje, kur šv. Jurgis laikomas

³ S. Urbonienė, Liaudies skulptūros suvokimas: Kunigiškių kaimo šv. Jurgis, *Liaudies kultūra*, 2006, Nr. 2, p. 22.

antruoju (po šv. Kazimiero) globėju, šventojo kovos su slibinu siužetas paplito vadinamųjų dievdirbių kūryboje.

Lietuvos mene išskirtine menine raiška pasižymi skulptūros. Jos nusako tuomečius vietos meistrų gebėjimus, perkurtą ženklų ir simbolių kalbą. Populiarių siužetą atkartojančiuose lietuvių liaudies dailės kūriniuose tradicinis šv. Jurgis vaizduojamas su šarvais ir raudonu apsiaustu, jojantis ant žirgo ir smeigiantis ilgą ietį į slibiną, besiraitantį po žirgo kojomis. Šis vaizdinys artimas vienam iš viduramžiais paplitusių šventojo ikonografijos tipų. Neretai liaudies meistrai, rinkdamiesi šią „Aukso legendos“ vizualizaciją, į kūrinius įpindavo etninius ir tautinius motyvus. Taip siekė jiems suteikti individualumo, tapatumo ir originalumo. Šį reiškinį nusako menotyrininko Pauliaus Galaunės žodžiai: „Mūsų skulptoriai, ypač pamėgę šv. Jurgio vaizdavimą, beveik visuomet nuo anų krikščioniškosios ikonografijos reikalavimų nutoldavo.“⁴

Vytauto Didžiojo karo muziejaus (toliau – VDKM) rinkiniuose saugomi keli dailės kūriniai, vaizduojantys legendinį krikščionių karžygį. Virtualioje parodoje pateikiami molbertinės tapybos ir skulptūros dirbiniai sukurti XVIII–XX a. pirmojoje pusėje⁵. Kūriniai surinkti iš įvairių muziejaus rinkinių. Darbų autoriai nežinomi. Tokie darbai sukurti siekiant praktinio, religinio pažinimo. Išskyrus kai kuriuos Renesanso kūrinius, šv. Jurgis retai kada buvo klišė individualiai saviraiškai.

VDKM dailės kūriniuose, vaizduojančiuose šv. Jurgį, aptinkame lietuvių tautodailėje pasitaikančius vaizdavimo motyvus. Tokių kūrinių bruožai specifiniai. Skulptūros kūriniuose šventasis vaizduojamas ne viena, o abiem rankomis laikantis ietį (5, 7 il.). Žirgas vaizduojamas ne tik stovintis piestu virš slibino, bet ir ant slibino nugaros, arba trypiantis jo galvą kojomis (5, 6, 7 il.). Pateiktuose dievdirbių kūriniuose raitelis juda iš kairės į dešinę. Krikščioniškojoje ikonografijoje šv. Jurgis ne tik smeigia ietimi, bet ir užsimojęs kalaviju, o čia, kaip ir daugelyje kitų lietuvių liaudies meno kūrinių, jis smeigia ietimi pabaisai į nasrus (5 il.). Stokoja ir baltos vėliavos su raudonu kryžiumi. Liaudies mene kryžius buvo raižomas arba tapomas ant šventojo apsiausto, mažas kryželis kartais išdrožiamas ir ant ieties galo (5 il.) arba raitelio krūtinės⁶. Išlikę ir kai kurie šventojo išvadautos karalaitės atvaizdai (4 il.). Vėlesniuose, jau XX a. darbuose išryškina aliuzija į Lietuvos Respublikos herbą Vytį (3 il.). Tai

⁴ P. Galaunė, *Lietuvių liaudies menas. Jo meninių formų plėtojimosi pagrindai*, Kaunas, 1930, p. 191.

⁵ Šventas Jurgis Vytauto Didžiojo Karo muziejaus skulptūros ir tapybos darbuose, <<http://vdkm.limis.lt/virtualios-parodos/-/virtualExhibitions/view/69108? backUrl=%2Fvirtualios-parodos>>, [žiūrėta: 2014 04 16].

⁶ S. Urbonienė, *Liaudies skulptūros suvokimas: Kunigiškių kaimo šv. Jurgis...*, p. 21.

2 il. Ikona „Šv. Jurgis“, XVIII a.
VDKM meno rinkinys, D-1094

3 il. Skulptūra „Šv. Jurgis“, autorius Rapolas Jakimavičius, 1940 m.
VDKM meno rinkinys, D-504

4 il. Medinė skulptūra „Karalaitė“, autorius nežinomas liaudies skulptorius, XIX a. antroji pusė–XX a. pirmoji pusė. VDKM daiktų rinkinys, E-6

5 il. Medinė skulptūra „Šv. Jurgis“, išlikusiuose įrašuose autorium įvardijamas Kazio Paulausko tėvas, liaudies skulptorius, 1939 m. VDKM daiktų rinkinys, E-1716

išduoda raitelio ginkluotė, ekipuotė ir žirgo laikysena. Daugelyje apvaliosios skulptūros kūrinijų ryškūs etniniai simboliai. Žirgo balno geometriniai raštai ir abstrakčios formos šventojo aprangos detalės. Tuo metu tapyboje matome tipinį šventojo vaizdinį, artimą vakarietiškai vaizdavimo tradicijai. XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios paveiksle šventasis parodomas kaip antikos laikų karys, vilkintis tai epochai būdingą aprangą su raudonu apsiaustu, helenistinį šalmą su ketera ir pliumažu, žvyninius šarvus, smeigiantis slibinui į narsus abiem rankomis laikoma riteriška ietimi (1 il.). Kūrinyje juntamą dinamiką atskleidžia besibaidančio žirgo figūra, įtampą – raitelio ir slibino dvikova. Ypačingą vaizduojamo personažo sakralumą pabrėžia ikona su šv. Jurgio atvaizdu (2 il.). Kūrinyje atsispindi tradicinis Rytų bažnyčios dailėje vyravęs vaizdinys. Nuo Vakarų kultūros jis skiriasi plastinės raiškos priemonėmis. Šv. Jurgio figūra vaizduojama kiek sustingusi, veidas pasuktas $\frac{3}{4}$ kampų, raitelis ietimi smeigia slibinui tiesiai į narsus. Šventojo galvą puošia aureolė. Ikona buvo nešiojama krikščionių ortodoksų ant kaklo kaip amuletas.

Nežinomi liaudies meistrai, rinkdamiesi krikščionišką šv. Jurgio siužetą, siekė ne tik perteikti šimtmetes vaizdavimo tradicijas, sujungdami jas su etniniais ir tautiniais motyvais. Pasitelkę visuotinai atpažįstamą personažą, autoriai

6 il. Medinė skulptūra „Šv. Jurgis“, autorius nežinomas liaudies skulptorius, XIX a.?

VDKM daiktų rinkinys, E-95

7 il. Medinė skulptūra „Šv. Jurgis ant arklio, kovojantis su slibinu“, autorius nežinomas liaudies skulptorius, XX a. pradžia.

VDKM daiktų rinkinys, E-4995

gvildeno amžinas žmogų kamuojančias dviprasmybes: gėrio ir blogio, tikiu ir netikiu, juoda ir balta.

Dažniausiai karas kaip įvykis pristatomas ir atpažįstamas iš realių istorinių atributų, paverstų muziejine vertybe. Šis reiškinys suvokiamas kaip tiesioginis fizinių veiksmų kontaktas. Parodoje „Šv. Jurgis VDKM tapybos ir skulptūros darbuose“ karių globėjo ir karžygio šv. Jurgio vaizdiniai perkelia karo suvokimą į simbolinius ir dvasinius tūrius. Su šiuo krikščioniško pasaulio personažu kurti dailės kūriniai ieško pateisinimų agresijai, kurią sukelia amžinas susipriešinimas ne tik su aplinka, bet ir su pačiu savimi.

Virtualią parodą sudaro negausūs, tačiau įdomūs ir vertingi VDKM rinkiniuose saugomi meno kūriniai. Parodą parengę Rinkinių apskaitos ir apsaugos skyriaus vyriausieji muziejininkai Eglė Aleknaitė ir Vidmantas Airini tikisi, kad ji peraus į platesnį ir gilesnį domėjimąsi aptariamu dailės siužetu ir leis naujai įvertinti vieno garsiausių krikščionių šventųjų įamžinimą Lietuvos materialinėje kultūroje. Einant šiuo keliu toliau, atsiveria naujos galimybės menotyros, etnografijos, religijotyros, o gal ir ginkluotės bei kostiumo istorijos žinioms praturtinti, taip pat atkreipti visuomenės dėmesį į meno kūriniais išreikštą ir išsaugotą mūsų krašto dvasinių vertybių lobyną.

KAUNO KARO LIGONINĖS PASTATŲ KOMPLEKSO ISTORINĖ RAIDA IR JOS YPATYBĖS

Eglė Aleknaitytė

Ilgus šimtmečius tarp valstybių, tautų ir organizacijų vykę karai ne tik naikino architektūrinę aplinką, bet ir prisidėjo prie savitų pastatų tipų plėtotės. Karinėms institucijoms buvo reikalingi įvairios paskirties statiniai. Itin svarbią funkciją atliko karo ligoninės. Lietuvoje nuolatinės karo ligoninės buvo pradėtos statyti vėliau negu Europoje – XIX a. pr. XIX a. nuolatinių ligoninių, skirtų karo reikmėms, buvo pastatyta nedaug. Šios nuolatinės karo ligoninės Lietuvoje skirstomos į kelis tipus: pavieniai statiniai, ligoninės kariniuose miesteliuose, paviljono ir komplekso variantai.

XIX a. vid. Lietuvoje pastatytos dvi nuolatinės karo ligoninės. Viena iš jų – vienintelė komplekso tipo karo ligoninė buvo suformuota Kaune. Pirmosios žinios apie šios karo ligoninės vietą randamos XVI a. pr. archyvuose raštuose. Karmelitų bažnyčios dokumentuose rašoma, kad 1510 m. Kauno miesto gyventoja Darata Narbutienė prie Nemuno upės kranto savo lėšomis pastatė medinę koplyčią. Šią koplyčią buvo pavesta valdyti Kauno dvasininkijai, kuri jos vietoje pastatė mūrinę bažnyčią. 1770 m. bažnyčia atiduota vienuoliams karmelitams. Šalia bažnyčios išaugo erdvus vienuolynas. XVIII a. pab. Rusijos kariuomenei užėmus Kauną, karmelitų vienuolyno pastatai pradėti reorganizuoti į ligoninę. 1853 m. pradėta statyti dviejų aukštų Kauno karo ligoninė¹. Viena iš paskatų, lėmusių naujas statybas, buvo 1831–1837 m. per caro kariuomenę, atvykusią malšinti sukilimo Lietuvoje, išplitusi antroji choleros pandemija. Kauno gubernijos valdžia kartu su kariuomenės vadais nutarė pastatyti ligoninę². Išryškėjo poreikis turėti didesnes patalpas, skirtas karo ligoninės reikmėms.

Kitas reiškinys, inicijavęs naujos ligoninės statybas, buvo miesto plėtimosi planas, kai Kaunui tapus gubernijos centru 1847 m. buvo patvirtintas jo plėtotės projektas. Planuojamoji 432 ha teritorija apėmė senąją miesto dalį su buvusiu totorių priemiesčiu ir beveik tuščią teritoriją į rytus tarp Nemuno ir šlaitų, vos ne iki Girstupio žiočių. Miestui plėstis skirta teritorija suplanuota pagal vadinamus „rusų miestų“ principus: stačiakampis, greičiausiai pagal Odesos miesto plano pavyzdį, gatvių tinklas, trys šachmatiškai išdėstytos aikštės ir

¹ *Lietuvos kariuomenės dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnyba*, Vilnius, 2013, p. 2.

² S. Panavas, Kauno karo ligoninė, *Kauno diena*, 1997 gegužės 6, Nr. 103, p. 493.

visoje kompozicijoje dominavusi platesnė gatvė. Naujoji miesto dalis turėjo būti administracinis komercinis centras, pavadintas „Naujuoju planu“³.

XIX a. vid. pagrindinis ligoninės korpusas, dar keli nedideli komplekso statiniai užpildė nemažą dalį Naujamiesčio šalia XVIII a. vid. įsikūrusio Karmelitų vienuolyno. Tuo metu teritorija buvo dalinama į dvi dalis: senąją vienuolyno ir naujai pastatytos karo ligoninės. Prieš statant naujus ligoninės statinius carinės Rusijos valdžia ligoninės reikmėms naudojo vienuolyno pastatus. Vienuolyno trys pailgi stačiakampiai korpusai, pastatyti 1772–1777 m., formavo H raidės formos statinį. Netoli vienuolyno namo stovėjo nemažai ūkinių pastatų, buvo keletas daržų ir parkas-sodas⁴. 1812 m. birželio 23–26 d. vienuolyne buvo apsistojęs Prancūzijos imperatorius Napoleonas su savo štabu. Nuo XIX a. vid. dvidešimt metų ligoninės skyriai veikė ir vienuolyno pastatuose, vėliau nugriauta galerija, jungusi vienuolyną su Karmelitų bažnyčia. Po Pirmojo pasaulinio karo apnaikintas pirmas aukštas buvo suremontuotas, 1936 m. antrajame aukšte vėl įrengtos karo ligoninės patalpos. Karmelitų vienuolyno pastatai karo ligoninės reikmėms tarnavo iki XX a. 8-ojo dešimtmečio.

Pradžią atskiram sklypui formuoti davė 1850 m. caro Nikolajaus I nutarimas, jog statomas naujas dviejų aukštų mūrinis pastatas ligoninės reikmėms turi orientuotis į naujai tiesiamą gatvę – Michailo prospektą⁵. Planuojant Naujamiestį Šv. Kryžiaus bažnyčia liko atskirta nuo vienuolyno pastatų. Šalia esantys miesto kvartalai perimetriškai užstatyti gyvenamaisiais namais, o rytinė Michailo prospekto pusė buvo paskirta kapinėms.

1853 m. buvo pradėtas statyti specialiai ligoninei skirtas dviejų aukštų mūrinis pastatas – pagrindinis korpusas. Jis baigtas statyti ir įrengtas 1855 m. Į ligoninę tuo pat metu buvo pradėta vežti sužeistuosius ir ligonius iš Krymo karo (1853–1856). Tada ši ligoninė buvo pavadinta Kauno karo ligonine. Pagrindinis pastatas buvo skirtas 150 ligonių. Tuo metu visi ligoniai tilpo naujame pastate, net gydytojai ir valdininkai gyveno ligoninės pastatuose. Statant pagrindinį korpusą buvo pasodintas ir ligoninės parkas⁶.

Manoma, kad ligoninės pastatų projektus sudarė architektas Afanasijus Farafontjevas (*Афанасий Фарафонтьев*), prieš tai daręs Sapiėgų rūmų perdirbimo į karo ligoninę projektą⁷. Tuo metu Rusijoje dirbo architektas su tokia pačia pavarde – Afanasijus Farafontjevas, kuris Sankt Peterburge 1850 m. suprojektavo

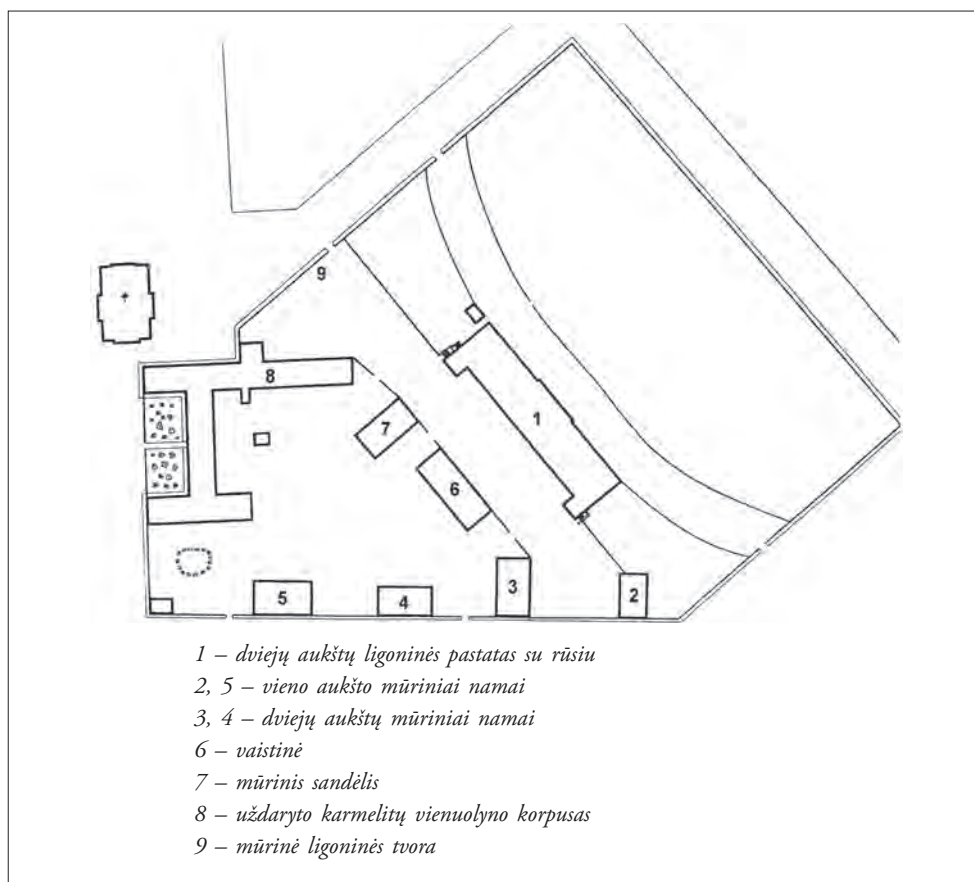
³ *Kauno architektūra*, sud. A. Jenkevičienė, Vilnius, 1991, p. 42–43.

⁴ N. Lukšionytė-Tolvaišienė, *Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje*, Kaunas, 2001, p. 66.

⁵ Dabartinis Vytauto prospektas.

⁶ J. Gulbinas, Lietuvos karo ligoninės istorija, *Karys*, 1994, Nr. 1, p. 9.

⁷ N. Lukšionytė-Tolvaišienė, *Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje*, p. 66.

Karo ligoninės situacijos planas XIX a. II pusė.

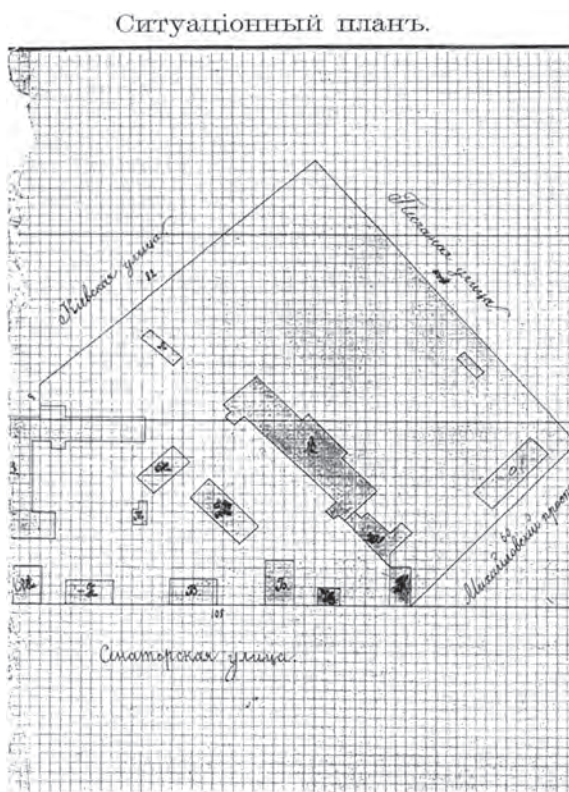
N. Lukšionytė-Tolvaišienė, Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje, Kaunas, 2001, p. 66

ligoninę ir 1836 m. klasicizmo stiliaus namą, kuriame buvo įsikūręs lietuviškas Voluinės pulkas⁸.

1882 m. buvo pradėta statyti Kauno tvirtovė. Kaune gerokai padaugėjo kariuomenės. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą įgulos buvo apie 40 000. Padidėjus karių skaičiui buvo praplėsta ir ligoninė. 1884–1885 m. ji padidinta iki 350 lovų. Pagrindinio korpuso viršutiniame aukšte buvo įrengti chirurgijos ir sergančiųjų ūmiomis ligomis skyriai. Apačioje buvo akių ligų ir nervų ligų skyriai, taip pat gydomi lėtinėmis ligomis sergantys ligoniai. Venerinėmis ligomis sergantys ligoniai buvo gydomi karmelitų vienuolyno korpuse, kuriame vėliau buvo akių ligų skyrius⁹.

⁸ Экзерциргауз лейб-гвардии Вольинского полка (Манеж), <<http://www.citywalls.ru/house20104.html?s=bnm01t9oinsuurp772jcpj67>>, [žiūrėta: 201 04 04].

⁹ J. Žemgulyš, Iš karo ligoninės istorijos, *Medicina*, 1930, Nr. 6, p. 433–434.

Kauno karo ligoninės situacijos planas.

1903 m. Kauno apskrities archyvas, f. 214, ap.1, b. 8746

Daugėjant ligonių ir paaiškėjus, kad užkrečiamomis ligomis sergančius ligonius reikia izoliuoti, 1893 m. pastatytas naujas dviejų aukštų pastatas infekcinėms ligoms gydyti, dabartinė nervų klinika¹⁰. Pagal XIX a. pab. planą ligoninės kompleksą sudarė: pagrindinis ligoninės pastatas, du vienaukščiai pastatai, du dviaukščiai pastatai, vaistinė, sandėlis, uždarytas karmelitų vienuolyno korpusas, mūrinė tvora¹¹.

Bėgant metams XX a. pr. ligoninės teritorija išliko nepakitusi, užėmė nemažą Kauno Naujamiesčio dalį tarp keturių gatvių¹², tačiau 1903 m. teritorijos plane matoma daugiau pastatų. Karo ligoninės teritorijos plane pažymėta 15 pastatų, atsirado koplyčia, šalia jos – kiti ligoninės pastatai, taip pat katilinė su didelių raudonų plytų kaminu ir keli mediniai sandėliai, kurie iki mūsų dienų neišliko.

¹⁰ *Ten pat*, p. 434.

¹¹ N. Lukšionytė-Tolvaišienė, *Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje*, p. 67.

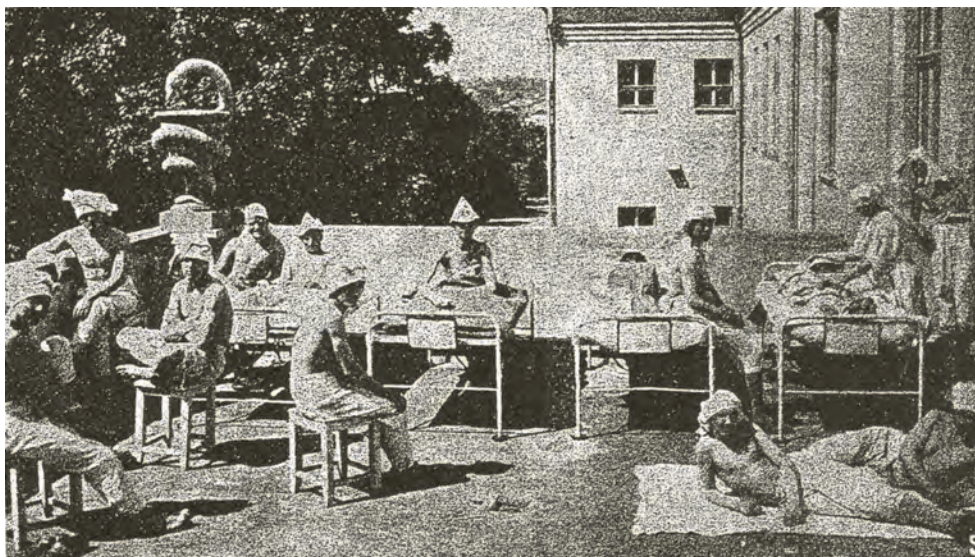
¹² Teritorija ribojama tuo metu buvusių Kauno miesto naujamiesčio Michailo (Vytauto pr.), Kijevo (Gedimino g.), Peščanaja (Griunvaldo g.) ir Senatorių (Karo ligoninės g.) gatvių.

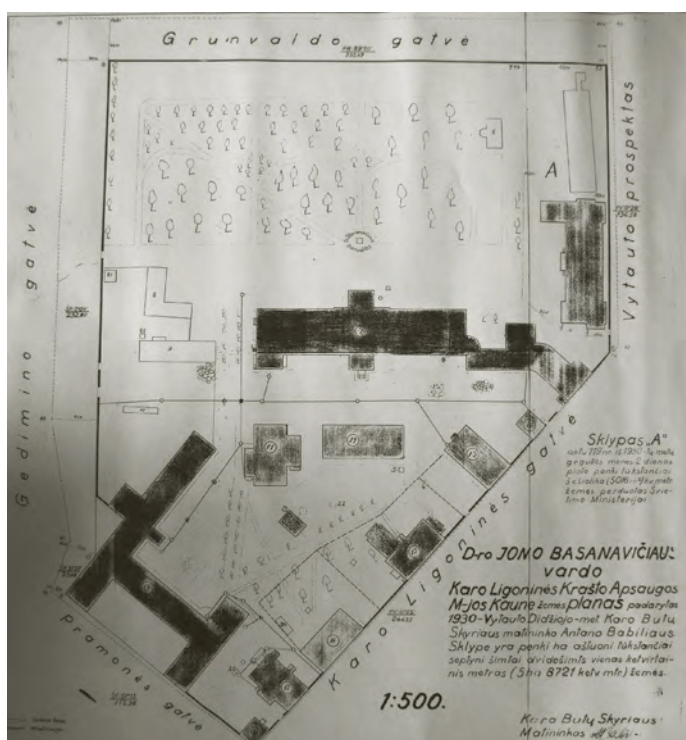
Kauno karo ligoninės pagrindinis korpusas apie 1920 metus.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus nuotraukų rinkiniai, Fa – 13751

Pagrindinio ligoninės korpuso terasa apie 1929 m.

K. Oželis, Dr. Jono Basanavičiaus karo ligoninė, Karys, 1930, Nr. 25-26, p. 493

Kauno karo ligoninės pastatų komplekso planas apie 1930 m.

Dr. J. Basanavičiaus Karo medicinos tarnybos medžiaga

Pirmojo pasaulinio karo metais Kauno karo ligoninėje buvo išsikūrę vokiečiai. Kadangi ligoninės reikmėms reikėjo daugiau patalpų, tai dabartinio komplekso pastatuose vokiečiai gydė tik užkrečiamomis ligomis sergančius ligonius. Pagrindiniame ir didžiajame korpuse gulėjo vokiečių kariai, kurie sirgo dizenterija, sode „Dekerio“ barakuose gulėjo sergantys cholera, nervų klinikos rūmuose – sergantys dėmėtąja šiltine. Karmelitų korpuse gulėjo rusų belaisviai, kurie sirgo vidurių šiltine, dizenterija ir džiova (akių skyriuje). Tada žmonių mirdavo labai daug, kasdien po 4–5. Mirstančius išnešdavo į koplyčią, kur jie mirdavo atskirai nuo kitų akių¹³. Baigiantis karui ir okupacijai vokiečiai turėjo pasitraukti iš ligoninės patalpų. Prieš išeidami vokiečiai kai kurių ligoninės inventorių pardavė pirkliais, kitus trobesius pasistengė gerokai apniokoti, sudegino dezinfekcijos punktą. Ligoninės trobesiai buvo remontuoti tik prieš karą. Karo metu vokiečiai, suprantama, jokio remonto nedarė.¹⁴ Pagaliau, 1919 m. liepos mėnesį, vokiečiai išsikraustė iš senosios karo ligoninės patalpų. Jiems išėjus buvo imtasi skubių priemonių šias apleistas patalpas sutvarkyti, nes reikėjo guldyti

¹³ J. Žemgulys, *Iš karo ligoninės istorijos*, p. 433–434.

¹⁴ K. Oželis, Dr. Jono Basanavičiaus karo ligoninė, *Karys*, 1930, Nr. 25/26, p. 493.

ir gydyti fronte sužeistus Lietuvos kariuomenės karius¹⁵. Pagrindinio korpuso pirmajame aukšte įrengtas vidaus ligų skyrius ir kelios patalpos gydytojams. Antro aukšto patalpos buvo skirtos chirurginiams ligoniams, taip pat įrengta operacinė salė ir tvarestymo kambarys.

Karmelitų korpuse veikė odos ir venerinių ligų skyrius. Ligoninės virtuvė buvo senajame trobesyje, kuris vėliau perdirbtas į laboratoriją. 1920 m. pradžioje išplito gripo epidemija. Ligonių nebuvo kur guldyti, galima buvo matyti vienoje lovoje po du ligonius, arba dviejose suglaustose lovose skersai gulėjo po 3–4 ligonius. Patalpose tvyrojo šaltis, nes krosnys buvo gerokai apgriuvę¹⁶.

1920 m. vasario 1 d. karo ligoninės vyriausioju gydytoju buvo paskirtas pulkininkas gyd. Kazys Oželis. Buvo imtasi ypatingų priemonių norint išgelbėti ligoninę iš sunkios padėties. Kiek leido tų laikų lėšos, buvo aptvarkytos patalpos¹⁷. Tais pačiais metais ligoninėje pradėjo veikti kursai sanitarijos karininkams rengti. 1926 m. įvykdžius Sanitarijos skyriaus reorganizaciją Lietuvos kariuomenės sudėtyje likusi viena Kauno karo ligoninė gruodžio 3 d. buvo pavadinta dr. Jono Basanavičiaus vardu¹⁸.

Tarpukariu, 1929 m., buvo pradėti karo ligoninės atnaujinimo darbai. Rekonstrukcijai vadovavo prof. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. Kapitalinio remonto metu atnaujintas pagrindinis ligoninės korpusas. Pirmajame korpuso aukšte naujai įrengtas chirurgijos skyrius, taip pat bendros ir atskiros patalpos. Rūsyje buvo įrengtos rentgeno kabineto patalpos, hidro-elektros terapijos kambariai. Antras aukštas skirtas terapijos skyriui, kur buvo gydomi vidaus ligomis sergantys ligoniai.

Vaizdingai pagrindinio ligoninės korpuso remonto darbus apibūdina tuometinė spauda: „Labai jaukios ir simpatiškos *separatkos* – mažutės, atskiros palatos sunkiai sergantiems. Čia pat dideli balkonai arba aikštelės saulės bei oro vonioms, skyrium vyrams ir moterims“¹⁹.

Tų pačių metų vasarą pagal prof. V. Landsbergio-Žemkalnio projektą prie Vytauto prospekto buvo pradėtas statyti visiškai naujas komplekso elementas – poliklinika. Tai buvo pirmas architekto projektuotas visuomeninės paskirties objektas. Poliklinika pastatyta per 16 mėnesių. Ji vienintelė iš komplekso nepriklausė karo ligoninei. Taip pat kapitalinio remonto metu buvo atnaujinti pagrindinio korpuso priestatai, besitęsiantys link Karo ligoninės gatvės.

¹⁵ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė 1918-1920*, Vilnius, 1998, p. 214.

¹⁶ K. Oželis, *Dr. Jono Basanavičiaus karo ligoninė*, p. 531.

¹⁷ *Ten pat*, p. 531.

¹⁸ *Lietuvos kariuomenės dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnyba*, Vilnius, 2003, p. 3.

¹⁹ Citata K. Oželis, *Dr. Jono Basanavičiaus karo ligoninė*, p. 531.

Pagrindinio karo ligoninės korpuso šiaurinis fasadas. 2012 m.

Eglės Aleknaitės nuotrauka

Iki 1930 m. Kauno karo ligoninės teritorija buvo nepakitusi, užėmė visą kvartalą tarp keturių gatvių²⁰. Tais pačiais metais sklypas užėmė 58721 m² (5 ha, 8721 m²) ir jame jau stovėjo daugiau statinių. Žymūs pokyčiai leidžia tvirtinti, kad šis brėžinys darytas po ligoninės komplekso remonto, aiškiai matoma pakitusi pagrindinio korpuso centrinė ašis – prijungtos iškyšos iš abiejų pusių per centrą, praplėstas ir pailgintas kairės pusės lankas. Sujungta koplyčia su vienaukščiu ligoninės pastatu prie karo ligoninės gatvės. Taip pat plane matoma 1930 m. pastatyta poliklinika, perstatyta infekcinės ligoninės dalis.

Nuo XIX a. vid. iki XX a. 4-ojo dešimtmečio karo ligoninės kompozicinis ir reprezentacinis vaidmuo mieste buvo labai svarbus. Sovietmečiu komplekso vaidmuo smarkiai sumenko, nors valdžia nieko negriovė, tačiau komplekse buvo statomi pagalbinės paskirties pastatai. Už pagrindinio ligoninės korpuso pastatyti keli garažai, parko teritorijoje – transformatorinė. Vakarinėje teritorijos dalyje sovietmečiu pastatytas praleidžiamasis postas, dujų reguliavimo punktas.

Šiaurinėje sklypo dalyje buvo pastatyti garažai, ūkiniai pastatai, taip pat šiaurės vakarų teritorija atitverta silikatinių plytų tvora. Pagrindinis ligoninės korpusas sujungtas su buvusiu virtuvės pastatu²¹. Sovietmečiu visi karo ligoninės pastatai buvo prižiūrimi ir naudojami ligoninės reikmėms.

²⁰ Dabar Vytauto pr., Gedimino g., Griunvaldo g. ir Karo ligoninės g.

²¹ Šiuo metu ten įsikūręs Vytauto Didžiojo karo muziejaus Restauravimo skyrius.

Pagrindinio karo ligoninės korpuso pietinis fasadas. 2012 m.

Eglės Aleknaitytės nuotrauka

Ligoninės statiniai nukentėjo per karus, nyko ir kūrėsi iš naujo vėlesniais laikais. Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija ligoninės kompleksą perėmė 1992 m.²², nuo tada čia įsikūrusi Dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnyba. Praėjus daugiau kaip dvidešimčiai metų karo ligoninės pastatų planas išlikęs toks pats, kaip sovietiniu laikotarpiu.

Šiandien Dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnyba naudoja daugelį komplekse esančių pastatų, tarp jų ir poliklinikos pastatą, projektuotą architekto prof. V. Landsbergio-Žemkalnio, vaistinę, virtuvę, ligoninės pastatą prie Karo ligoninės gatvės, garažus. Kiti pastatai, tarp jų ir senasis XIX a. viduryje pastatytas pagrindinis ligoninės korpusas, stovi beveik tušti.

Kauno karo ligoninės pastatų komplekse suformuota atviro pobūdžio tūrinė erdvinė kompozicija. Komplekso pastatai simetriško plano – tai vienas iš klasicizmo stiliaus bruožų. Pastatai išdėstyti racionaliai. Kauno karo ligoninės kompleksas dvelkia subalansuota harmonija, pasižymi vėlyvojo klasicizmo, istorizmo ir modernizmo formų darna.

Kauno karo ligoninės pastatų kompleksas – vienintelis atskirų pastatų ligoninės kompleksas Lietuvoje. Nuo XIX a. vid. komplekso šeimininkai vis keitėsi, bet jis išlaikė savo paskirtį – tarnavo ligoninės reikmėms. Ligoninės teritorija turi istoriškai nusistovėjusią ir nekintančią funkcinę paskirtį.

²² N. Lukšionytė-Tolvaišienė, *Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje*, p. 67.

LIETUVOS KARIUOMENĖS LAUKO STOVYKLŲ DEKORAVIMAS XX A. 3–4 DEŠIMTMETYJE

Lina Kasparaitė-Balaišė

ĮVADAS

Lietuvos kariuomenės lauko stovyklos buvo rengiamos kariuomenės dalių praktinių mokymų uždaviniams įgyvendinti, vykdant lauko taktines pratybas. Šiose stovyklose buvo kuriamos karių lauko gyvenimui pritaikytos sąlygos, statomos palapinės, įrengiami kiti būtini objektai. Įkurdami stovyklas kariai teritoriją stengdavosi organizuoti papuošti savo iš organinių medžiagų kurtomis bei pagamintomis dekoracijomis. Meniškas stovyklų apipavidalinimas ir iškalbingų dekoracijų kūrimas buvo ne savitiksliis, o sąmoningai karinės vadovybės skatinamas procesas.

Lietuvos istoriografijoje kariuomenės stovyklų dekoro klausimas yra paliestas labai menkai, absoliučia dauguma tik kitų tematikų kontekste. Bene daugiausia informacijos šia tema yra atskleista straipsnio autorės publikacijoje *Lietuvos kariuomenės Gaižiūnų poligono įvaizdžio formavimas visuomenėje 1931–1939 m.*¹, kurioje galime rasti duomenų apie stovyklų puošybos elementus, jų propagavimą viešojoje spaudoje. Apie stovyklų rengimą Gaižiūnų poligone lakoniškai užsimena Vytenis Statkus monografijoje *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*² Minėtinos Gintauto Surgailio monografijos *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*³ ir *Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas*⁴, kuriose yra pateikta ikonografinės medžiagos, atspindinčios karių lauko stovyklų puošybos praktikavimą.

Istoriografijos spragos ir tematikos objekto specifika nulėmė platų naudojimą ikonografinių šaltinių, saugomų Vytauto Didžiojo karo muziejaus (toliau – VDKM) nuotraukų rinkiniuose, Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau – LCVA) Fotodokumentų fonde ir publikuotų aptariamo laikmečio karinės periodikos leidiniuose *Karys* bei *Kariūnas*. Paminėtina, kad dauguma

¹ L. Kasparaitė-Balaišė, Lietuvos kariuomenės Gaižiūnų poligono įvaizdžio formavimas visuomenėje 1931–1939 m., *Istorija*, 2013, t. 92, p. 44–58.

² V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, 1986, p. 722.

³ G. Surgailis, *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius, 1998, p. 59.

⁴ G. Surgailis, *Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas*, Vilnius, 2011, p. 200.

VDKM rinkiniuose saugomų nuotraukų publikuojama pirmą kartą. Šiuose ikonografiniuose šaltiniuose geriausiai atsispindi stovyklų dekoravimo praktika, užfiksuoti puošybos akcentai ir detalės.

Karių lauko stovyklų dekoracijas galima vertinti kaip specifinę regimąją retoriką, turinčią savyje užkoduotą informaciją, kurios analizė padės atskleisti tuometinius valstybės politikos ir karinės vadovybės motyvus. Atsižvelgiant į tai, šiame straipsnyje siekiama išnagrinėti karių lauko stovyklų dekoracijų prasmes ir perteikiamą turinį.

STOVYKLŲ DEKORAVIMO IDĖJA

XX a. 3-iajame dešimtmetyje Lietuvos kariuomenės daliniams pradėjus nuosekliai vykdyti ilgalaikes lauko taktines pratybas už dalinių teritorijos ribų ir kurti stovyklavietes, jų įrengimas buvo reglamentuotas kariuomenės dokumentuose. Buvo numatyta stovyklas kurti tvarkingai, palapines statyti simetriškomis eilėmis, o pačios stovyklos turėjo atrodyti gražiai⁵. Būtent laikantis paskutiniojo reikalavimo buvo kuriama estetiškai patraukli stovyklų aplinka.

Lauko stovyklų dekoravimo idėja visų pirma buvo kilusi ir propaguojama Lietuvos skautų organizacijos gretose. Verta paminėti, kad skautų organizacijos ištakos yra siejamos su britų generolo Roberto Baden-Povelio (*Robert Baden-Powell*) darbo metodais vaikų stovyklose ir jo 1908 m. išleista knyga *Skautybė berniukams* (*Scouting for boys*), kuri padėjo pirmuosius ideologinius bei organizacinius pasaulinio skautų sąjūdžio pamatus⁶. Tuo tarpu jau Nepriklausomoje Lietuvoje skautiškos veiklos apraiškos pasirodė 1918 m. pabaigoje, inicijuojant Petriui Jurgėlai, vienam iš šios organizacijos kūrimo pradininkų⁷. Lietuvos skautų organizaciją vienijo bendra idėja, susijusi su valstybės nacionalinės politikos gairėmis, t.y. vaikus ir paauglius mokant karinių dalykų, jų sąmonėje buvo

Dekoruotas lauko stalas skautų stovykloje.

Skautų aidas, 1932, Nr. 17–18, p. 4

⁵ L. Kasparaitė-Balaišė, Lietuvos kariuomenės Gaižiūnų poligono įvaizdžio formavimas visuomenėje 1931–1939 m., *Istorija ...*, p. 48.

⁶ G. Globys, Lietuvos kariuomenės karininkų skautiška veikla 1918–1940 m., *Karo archyvas*, 2007, t. 22, p. 131.

⁷ G. Globys, Skautavimas autoritarinėje Lietuvoje: išsivijojančių skautų refleksijos, *Acta humanitaria universitatis Saulensis*, 2008, t. 7, p. 64.

Latvijos kariuomenės lauko stovykla. Daugpilis (Latvija), 1927 m.

Latvijos nacionalinė biblioteka, kodas Daugpilis 1626 (Latvijas Nacionālā bibliotēka, kods Daugavpils 1626)

ugdomas pilietinių vertybių suvokimas ir dedami pamatai tolesniam kryptingam valstybės gynėjų rengimui⁸.

Skautų organizacijos nariai kasmet kariuomenės stovyklų pagrindu rengdavo lauko stovyklas, kuriose, be žaidimų ir kitos švietėjiškos veiklos, vaikai praktiškai buvo mokomi rikiuotės, pirmosios medicinos pagalbos, topografijos, žvalgybos pagrindų, negarsinio valdymo signalų vartojimo bei atpažinimo, raportavimo, apkasų įrengimo pagrindų, vykdė sargybos tarnybas ir užsiėmė sportinio šaudymo veikla. Stovyklose galiojo griežtai apribota dienotvarkė ir drausmė⁹. Stovyklautojai stovyklos aplinką puošė naudodami miške randamas medžiagas: samanias, kankorėžius, medžių spyglius, augalus, trintą anglį ir pan., gamindami dvimačius koliažus, kuriuose atsispindėjo valstybės ir skautų organizacijos simbolika: Vytis, dvigubas kryžius, Gediminaičių stulpai, geležinis vilkas, lelėja, rūta, inkaras, sparnai ir kt. Skautų stovyklose buvo praktikuojama ir kryžių, aplink kuriuos buvo gaminamos ir minėtos dekoracijos, statyba. Be to, skautai stovyklavietėje iš tų pačių medžiagų gamindavo bendrą didelių matmenų lauko stalą, kurio viršutinę plokštumą taip pat dekoruodavo specialia atributika. Ši skautų stovyklos puošimo idėja buvo perimta ir pritaikyta rengiant kariuomenės lauko stovyklas¹⁰. Tokį perėmimą lėmė tai, jog nemaža dalis Lietuvos karininkų

⁸ J. Vaičėnionis, *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*, Vilnius, 2004, p. 138.

⁹ P. Jurgėla, *Lietuviškoji skautija*, Brooklyn, 1975, p. 302–303.

¹⁰ *Ten pat*, p. 297, 539.

Lietuvos kariuomenės lauko stovyklos dekoracija – Lietuvos Respublikos herbas Vytis.
XX a. 3–4 dešimtmetis.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus (toliau – VDKM) nuotraukų rinkiniai, Fa–17685

bei puskarininkių dalyvavo kuriant skautų organizaciją, vėliau buvo jos nariais arba rėmėjais¹¹. Tiesa, tokia stovyklų dekoravimo tautiniais kariniais atributais ir tvarkingos aplinkos kūrimo praktika buvo taikoma ne tik Lietuvos, bet ir Latvijos kariuomenėje¹².

STOVYKLŲ DEKORACIJOS

Karių lauko stovyklų dekoravimo poreikis ir įgyvendinimas oficialiai buvo siejamas su kario drausmės, ryžto kėlimu, tėvynės meilės skatinimu ir pilietinių vertybių ugdymu¹³. Lietuvoje kalbamu laikotarpiu patriotinis bei pilietinis karių ugdymas ne tik buvo išskirtinai vadovybės ar teoretikų aktualizuojamas, bet ir įgyvendinamas naudojant platų spektrą priemonių: žiniasklaidą (laikraščiai, žurnalai, kinas, radijas), meno kūriniai (grožinė literatūra, meniniai kino filmai, teatro spektakliai, koncertai). Šių ugdymo tikslų realizavimą papildė organizuoti valstybinių švenčių minėjimai, svarbių Nepriklausomybės kovų datų pažymėjimai, pastangos įamžinti ir pagerbti žuvusių ar nusipelnusių kovose atminimą¹⁴.

¹¹ G. Globys, Lietuvos kariuomenės karininkų skautiška veikla 1918–1940 m., *Karo archyvas* ..., p. 140.

¹² *Latvijas armija 20 gados*, red. H. Rozenšteins, Rīgā, 1940, lpp. 324.

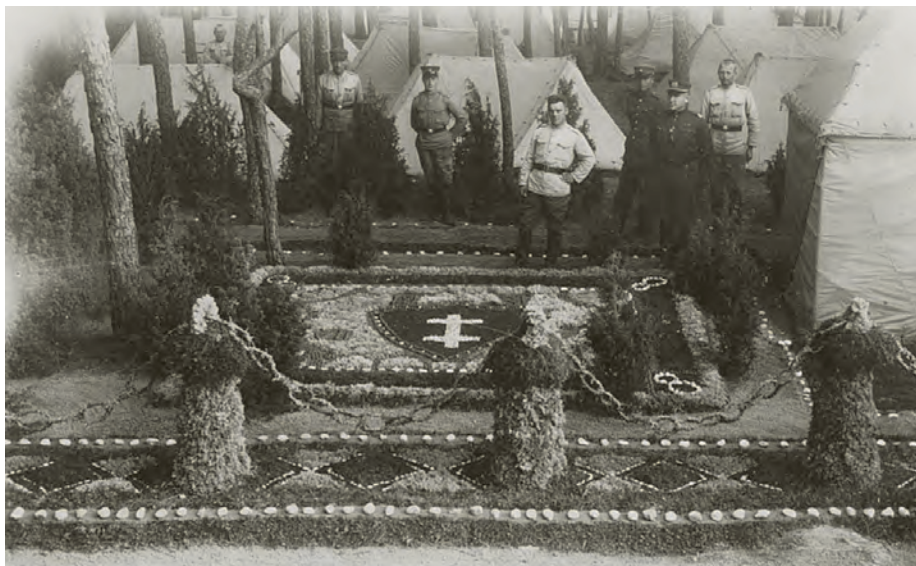
¹³ L. Kasparaitė-Balaišė, Lietuvos kariuomenės Gaižiūnų poligono įvaizdžio formavimas vienuomenėje 1931–1939 m., *Istorija* ..., p. 48.

¹⁴ A. Ažubalis, R. Kazlauskaitė–Markelienė, A. Petrauskaitė, B. Puzinavičius, F. Žigaras, *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940)*, Vilnius, 2007, p. 450, 452.

Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos kariūnų lauko stovyklos meninė dekoracija – Gediminaičių stulpai ir kalavijas. 1932 m.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17333/646

Lietuvos kariuomenės 8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko karių stovyklos, Gaižiūnų poligone, meninis papuošimas su dvigubu kryžiumi. XX a. 4-asis dešimtmetis.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17119

Lietuvos kariuomenės 8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko kariai prie stovyklos vartų, dekoruotų Gediminaičių stulpų ir dvigubo kryžiaus motyvais. XX a. 4-asis dešimtmetis.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17116

lių naudojimą stovykloms apipavidalinti galima sieti su nacionalinės politikos kryptimi, kurioje svarbią vietą užėmė emociniai tautinės bendrijos ryšių ir tautinės priklausomybės suvokimo komponentai¹⁵. Suprantama, jog nedidelėje valstybėje, neseniai atkūrusioje prarastą valstybingumą, nuo pamatų sukūrusioje suverenumo išsaugojimo instituciją – kariuomenę, kilo poreikis visais įmanomais būdais solidarizuoti visuomenės narius. Reprezentacinės tautinės simbolikos išraiškos, kilusios iš tautos praeities, t.y. nacionaliniai simboliai: Vytis, Gediminaičių stulpai ir dvigubas kryžius vertintini kaip kultūrinio paveldo dalis, buvo pasirinkti kalbamu laikotarpiu ir pritaikyti kuriant Lietuvos tautinę vienybę, lojalumą valstybei ir formuojant tautos tapatumą¹⁶. Tautinį tapatumą formavo tautinė savimonė, kuriai atsirasti reikėjo įsisaumoniusių individų, perimančių

Greta pasirinktų priemonių bendrą kariuomenės pilietinių vertybių ugdymo strategiją atitiko ir karių lauko stovyklų įrengimo specifika. Kaip ir skautai, taip ir kariai stovykloje gamindavo papuošimus iš miške randamų priemonių, iš kurių meninių karių sugebėjimų dėka gimdavo dekoratyviniai kūriniai. Išanalizavus ikonografinius šaltinius, kuriuose yra užfiksuotos lauko stovyklų puošmenos, jų išraiškų tematinis tipus galima klasifikuoti taip: tautinė simbolika, valdžios ir kariuomenės veikėjai, karinė atributika, meniniai kūriniai. Pirmojo tipo tematika kariai gamino dvimačius bei trimačius stilizuotus Vyčio, Gediminaičių stulpų ir dvigubo kryžiaus papuošimus.

Šie tautiniai simboliai dažnai buvo įkomponuojami į kitus dekoratyvinius papuošimus, pvz., stilizuotus stovyklos vartus ar dekoratyvinę veją. Oficialiųjų Lietuvos valstybės simbo-

¹⁵ I. Šutinienė, Tautos istorijos simboliai Lietuvos gyventojų tautinėje vaizduotėje: herojų įvaizdžiai ir jų kaita, *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2009, Nr. 1, p. 42.

¹⁶ P. Kolstø, National symbols as signs of unity and division, *Ethnic and Racial Studies*, 2006, Vol. 29, No. 4, p. 678–679.

Karių lauko stovyklos dekoratyvinės vejos, Gaižiūnų poligone, kuriose įkomponuoti Gediminaičių stulpai. 1934 m.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa–13086

tautos praeities patirtį, tradicijas, vertybes ir simbolius¹⁷. Taigi, stovyklų dekoracijose naudota nacionalinė simbolika atliko svarbų vaidmenį karių tautinės solidarizacijos ir valstybinio lojalumo ugdymo procesuose. Dar vieni pastebėtini karių stovyklų puošybos elementai buvo Gedimino pilies bokštas ir vilkas, kurie simbolizavo istorinę Lietuvos sostinę – Vilnių. Taip pat greta šių akcentų buvo propaguojamas šūkis „Amžiais už Vilnių dės galvą lietuvis“¹⁸.

Šiuo atveju atspindimas nacionalinis siekis, kuris buvo aktualus per visą Pirmosios Lietuvos Respublikos gyvavimo laikotarpį – susigrąžinti prarastą valstybės sostinę. Šis tikslas buvo integruotas bendroje Lietuvos karių ugdymo ir lavinimo sistemoje bei nuolat eksplikuojamas¹⁹. Siekis atgauti Vilnių, siejant tai su stovyklų dekoracijų regimosiomis išraiškomis, buvo akcentuojamas ir viešojoje karinėje spaudoje pažymint, kad „<...> liko aukščiausias kario ir

¹⁷ M. Taljūnaitė, Lietuvių tautinio tapatumo konstravimas sociologiniuose tyrimuose, *Filosofija. Sociologija*, 2006, Nr. 2, p. 11.

¹⁸ L. Kasparaitė-Balaišė, Lietuvos kariuomenės Gaižiūnų poligono įvaizdžio formavimas visuomenėje 1931–1939 m., *Istorija ...*, p. 49.

¹⁹ A. Ažubalis, R. Kazlauskaitė-Markelienė, Lietuvos kariuomenės kareivių išsilavinimo ir kultūros lygio kėlimas (1919–1928 m.), *Karo archyvas*, 2003, t. 18, p. 199; A. Ažubalis, R. Kazlauskaitė-Markelienė, Lietuvos kariuomenės kareivių išsilavinimo ir kultūros lygio kėlimas (1929–1940 m.), *Karo archyvas*, 2005, t. 20, p. 287.

Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos kariūnai lauko stovykloje, Kleboniščio miške, gamina dekoraciją – Gedimino pilies bokštą. 1932 m.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa–17333/553

Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos kariūnų lauko stovyklos meninės dekoracijos – Gedimino pilies bokštai. 1931 m.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa–17333/469

Lietuvos kariuomenės 9-ojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko karių stovyklos Gaižiūnų poligone papuošimai – staugiantys vilkai ir užrašas „Amžiais už Vilnių dės galvą lietuvis“. 1936 m. liepos 31 d.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17055

Lietuvos karių papuošta stovyklavietė Gaižiūnų poligone. 1936 m. Iš samanų, spyglių ir kankorėžių padarytas paminklas Lietuvos kariams su užrašu „Amžiais už Vilnių dės galvą lietuvis“.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-11923

Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos kariūnų
lauko stovyklos dekoracija – mokyklos baigimo ženklas. 1931 m.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa–17333/467

piliečio tikslas – pavergto, erelio naguose kenčiančio ir dejuojančio, Vilniaus atvadavimas²⁰. Taigi, tokio pobūdžio dekoracijų kūrimas ugdė karių nuosaikumą bendros valstybės politikos strategijos atžvilgiu.

Išskiriant valdžios ir kariuomenės personalijų regimuosius atspindžius stovyklų dekoracijose, pastebėtinos dviejų asmenybių apraiškos, t.y. tuometinio valstybės Prezidento Antano Smetonos ir Lietuvos kariuomenės vado gen. št. plk. (vėliau – brg. gen.) Stasio Raštikio figūros²¹. Dekoratyvinę Prezidento asmenybės biustą stovykloje dažniausiai gamindavo Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos kariūnai, reprezentuodami savo mokymo įstaigos patrono personaliją. Mat 1929 m. spalio 6 d. Karo mokyklai minint dešimtmečio sukaktį, institucija buvo pavadinta Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla ir jai įteikta atitinkama vėliava. Tokiu būdu A. Smetona siekė įtakoti būsimų karininkų sluoksnį tapti lojaliais autoritarinio režimo rėmėjais²². Galima teigti, kad regimoji A. Smetonos atvaizdo išraiška stovyklose buvo šio siekio reflek-

²⁰ Citata, Degtuvais, Iš Gaižiūnų padangės, *Karys*, 1931, Nr. 32, p. 634.

²¹ Mūsų skulptūra ir mozaika Gaižiūnų poligone, *Kariūnas*, 1931, Nr. 1, p. 9; Karys Gaižiūnų poligono stovykloje gamina stovyklos dekoraciją – kariuomenės vado brg. gen. S. Raštikio biustą, *Lietuvos centrinio valstybės archyvo Fotodokumentų skyrius (toliau – LCVAFs)*, P-08560.

²² J. Vaičėnionis, *Lietuvos kariuomenės valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940) ...*, p. 81.

Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos kariūnų
kavaleristų lauko stovyklos dekoracija – žirgo pasaga. 1932 m.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17333/613

sija. Tuo tarpu Kariuomenės vado skulptūrinio atvaizdo naudojimas gali būti sietinas su asmenybės prestižo propagavimu. Šio karininko profesinės karjeros dinamikos sparta suponuoja valdžios pelnytą pasitikėjimą ir šio vado lojalumą vykdytai valdžios politikai²³. Ėmęs vadovauti Lietuvos ginkluotosioms pajėgoms gen. št. plk. S. Raštikis stengėsi įtakoti ne tik kariuomenės, bet ir valstybės gyvenimą, o šias pastangas lydėjo populiarumo siekis²⁴. Būtent pastarosios krypties veiksniai buvo tarsi rezonansas, kuris reiškėsi tarp karių gaminant dekoracijas lauko stovyklose.

Stovyklų puošybos elementų tematinėse grupėse išsiskiria dekoracijos susijusios su stilizuotomis karinių atributų ir simbolių kūrybinėmis išraiškomis. Buvo gaminami įvairaus spektro stovyklų papuošimai: lėktuvų, Lietuvos kariuomenės naudoto lengvojo tanko „Renault FT-17“ (Prancūzija) ir ginkluotėje buvusio automatinio pabūklų „Oerlikon“ (Šveicarija) modeliai, tarnybos ženklai bei su tarnybos specifika susiję kūriniai²⁵.

²³ G. Sургailis, *Lietuvos kariuomenės vadai*, Vilnius, 1992, p. 140–141.

²⁴ J. Vaičėnionis, *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940) ...*, p. 82, 84.

²⁵ Svečiai Gaižiūnų poligone, *LCVAFs*, P-02397; Kariai lipdo tanką Gaižiūnų poligone, *LCVAFs*, P-13288; B. Jablonskis, Poligonas puošiasi, *Karys*, 1937, Nr. 5, p. 696.

Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos kariūnų kavaleristų lauko stovyklos dekoracija – gyvatė. 1932 m. VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-17333/656

Kaip jau minėta, tuometėje karių ugdymo terpėje aktualumu reiškėsi patriotinio ir pilietinio auklėjimo idėjos, kurių įgyvendinimo tikslai buvo orientuoti į karių pilietinių pareigų suvokimą, pasitikėjimą kariuomenės pajėgumais išsaugoti valstybės suverenitetą²⁶. Taigi, aukščiau minėto tipo dekoracijų gamyba sietina su karių ugdymu ir skatinimu didžiuotis savo tarnyba kariuomenėje, puoselėti pagarbą pareigoms ir motyvaciją joms atlikti.

Karių lauko stovyklose galima aptikti ir kitokio pobūdžio meninių papuošimų, t.y. kūrinių, vaizduojančių zoomorfinius pavidalus. Kariai dažniausiai gamindavo Lietuvos teritorijoje gyvenusių laukinių gyvūnų, gyvačių, lokių, stirnų, skulptūras²⁷. Pasitaikydavo ir egzotiškų kraštų gyvūnų, tokių kaip drambliai²⁸, skulptūrų.

Tokio tipo dekoratyviniai elementai suponuoja ekologinio ugdymo apraiškas. Atsakomybės jausmo gamtai puoselėjimas kariuomenėje ir visuomenėje tuomet buvo suprantamas kaip integralus procesas ugdant patriotines asmens vertybes²⁹.

Reikia paminėti, kad karių lauko stovyklų meninis apipavidalinimas buvo eksplikuojamas spaudoje taip suteikiant stovyklų įrengimo specifikai išskirtinumo akcentų, siekiant parodyti estetinį dekoratyvinių elementų patrauklumą.

Plačiosios visuomenės atstovai lankydavosi karių lauko stovyklose. Tiesa, tokie veiksmai pastebėti tik XX a. 4-ojo dešimtmečio antroje pusėje ir sietini su karinės vadovybės pastangomis reprezentuoti karinę tarnybą visuomenėje

²⁶ A. Ažubalis, R. Kazlauskaitė–Markelienė, Pilietinio ugdymo tendencijos prieškarinio Lietuvos visuomenėje ir kariuomenėje, *Pilietiškumo samprata ir piliečių ugdymas demokratinėje visuomenėje*, Vilnius, 2003, p. 33.

²⁷ Karių stovykla Gaižiūnų poligone, *LCVAFs*, P-02894; B. Jablonskis, Poligonas puošiasi, *Karys*, 1937, Nr. 5, p. 696.

²⁸ Gaižiūnų poligono stovykla, *LCVAFs*, P-05655.

²⁹ N. Janulaitienė, K. Danaitis, Patriotizmo ir patriotinio ugdymo samprata prieškarinio filosofų darbuose, *Pilietiškumo samprata ir piliečių ugdymas demokratinėje visuomenėje*, Vilnius, 2003, p. 28.

bei padidinti visuotinį kariuomenės pripažinimą viešojoje plotmėje³⁰. Taigi ir stovyklų puošybinių elementų prasmių sklaida vertintina ne tik lokaliu – kariuomenės gretose, bet ir plačiuoju – visuomeniniu, principais. Pažymėtina, kad intensyvi karių lauko stovyklų puošimo praktika įgijo ir neigiamų reiškinių. Kariai, atvykę į stovyklas, itin įtemptai imdavosi kurti papuošimus, medžiagos buvo gabenamos dideliais kiekiais, o pats procesas įgaudavo varžybų atspalvį, kada vienos kariuomenės dalys siekė nustelbti kitų dalių papuošimus. Puošybai buvo skiriamas vis didesnis dėmesys ir užimdavo vis daugiau laiko, taip sutrumpinant pačius mokymus³¹. Tokie kraštutinumai sulaukė viešos kritikos, bet stovyklų dekoravimo intensyvumas nebuvo mažinamas. Stovyklų puošyba išliko aktuali iki Pirmosios Lietuvos Respublikos gyvavimo pabaigos.

IŠVADOS

Karių lauko stovyklų papuošimai regimai atspindėjo to meto įvykių inspiruotas politines aktualijas, kariuomenės gyvenimo realijas bei auklėjimo tendencijas ir karių estetinį suvokimą. Papuošimai, kuriuose buvo naudojami valstybiniai simboliai, asmenybių atvaizdai, prasminės išraiškos, bylojo apie lietuvių tautinio tapatumo konstravimo tendencijas, išreiškė aliuzijas į valdančių autoritetų populiarinimą.

Puošybiniai karinės tarnybos elementai ir meniniai kūriniai atliko bendruosius karių ugdymo tikslus, formavo dorovines vertybes, skatino puoselėti gamtą ir supančią aplinką. Stovyklų puošimas propagavo patriotines ir pilietines vertybes, atliepė to meto tautos interesus, reprezentavo valstybės gynybos strategijos nuostatas, karinę tarnybą ir pačias Lietuvos ginkluotąsias pajėgas. Kita vertus, estetiškai patraukli, išskirtinė karių lauko stovyklų aplinka turėjo paskatinti vidinę karių motyvaciją atlikti tarnybos pareigas lauko gyvenimo sąlygomis, kurios reikalavo didesnių žmogiškųjų resursų nei įprastos. Taigi puošmenų kūrimas ir propagavimas suteikė abipusės naudos tiek įgyvendinant bendrosios tautinės politikos nuostatas, tiek kuriant išskirtines karių gyvenimo sąlygas.

³⁰ L. Kasparaitė-Balaišė, Lietuvos kariuomenės Gaižiūnų poligono įvaizdžio formavimas visuomenėje 1931–1939 m., *Istorija ...*, p. 48.

³¹ S. Raštikis, Kelios mintys apie darbą poligone, *Mūsų žinynas*, 1934, t. XXVI, Nr. 110, p. 397.

SLAPTAS KARINIS OBJEKTAS: LINKAIČIŲ GINKLŲ DIRBTUVIŲ VEIKLA. 1937–1940 M.

Edvinas Vaidotas

ĮVADAS

Šiuo metu aktyviai domimasi tarpukario Lietuvos kariuomenės istorija, tačiau dar išlieka mažai tyrinėtų to laikotarpio temų. Viena iš jų – Lietuvos karo pramonė tarpukariu, o ypač – Linkaičių ginklų dirbtuvės, veikusios 1937–1940 metais. Informacijos trūkumą iš dalies galime pateisinti tuo, kad Linkaičių ginklų dirbtuvės buvo ypatingos svarbos slaptas karinis objektas, nuo kurio priklausė Lietuvos kariuomenės aprūpinimas ginkluote. Todėl iki 1940 m. apie Linkaičių ginklų dirbtuvės veiklą galėjo žinoti tik ten dirbę darbuotojai arba su dirbtuvių veikla susiję asmenys.

Po Antrojo pasaulinio karo tarpukario Lietuvos istorijos tyrinėjimas negalėjo būti objektyviai vykdomas, todėl pirmasis šaltinis, plačiau informuojantis apie Linkaičių ginklų dirbtuvių veiklą, pasirodė Jungtinėse Amerikos Valstijose, žurnale *Karys*¹, kuriame publikuoti inž. Jurgio Mikailos prisiminimai paremti straipsniai. Istoriko Vytenio Statkaus darbo² dalis, kuri skirta Linkaičių ginklų dirbtuvėms taip pat parengta pagal inž. J. Mikailos prisiminimus. Tuo tarpu Lietuvoje nuo valstybės atkūrimo iki šiol išsamių tyrimų šioje srityje atlikta labai nedaug. Šiuo atveju išsiskiria Klaipėdos universitete apgintas Mindaugo Jonaičio magistrinis darbas³. Apie Linkaičių ginklų dirbtuvėse dirbusias asmenybes informacijos galime rasti istoriko Jono Rudoko leidinyje⁴. Duomenų apie dirbtuvių gamintą produkciją galime aptikti ir šio straipsnio autoriaus darbe⁵.

Kadangi publikuotos informacijos apie Linkaičių ginklų dirbtuves yra nedaug, šiame darbe pagrindiniais informacijos šaltiniais tampa Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau – LCVA) Kariuomenės tiekimo, Ginklavimo bei Karo

¹ J. Mikaila, Ginklų dirbtuvės Linkaičiuose, *Karys*, 1984, Nr. 1, p. 29–31; Nr. 2, 75–78; Nr. 3, p. 123–125; Nr. 4, p. 171–173; Nr. 5, p. 222–224.

² V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, 1986, 1040 p.

³ M. Jonaitis, *Lietuvos karinė pramonė tarpukariu: ginklų dirbtuvių atvejis*. Humanitarinių mokslų srities istorijos krypties magistrinis darbas, Klaipėda, 2014, 98 p.

⁴ J. Rudokas, *Prarastieji Lietuvos talentai*, Vilnius, 2001, 399 p.

⁵ E. Vaidotas, Linkaičių artilerijos dirbtuvių produkcija VDKM rinkiniuose, *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2012 metais. Almanachas*, Kaunas, 2013, p. 44–55.

butų valdybų fonduose saugomi dokumentai ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose esantys eksponatai. Šiame straipsnyje nagrinėjama karo pramonės objekto statybos eiga, struktūra ir personalo sudėtis. Norint palyginti taip pat aprašoma Baltijos valstybių karo pramonės objektai ir jų gaminta produkcija.

LIETUVOS KARO PRAMONĖS CENTRO FORMAVIMAS LINKAIČIŲ APYLINKĖSE 1937–1940 M.

Tebevykstant Kovoms dėl Nepriklausomybės, 1920 m. lapkričio 1 d. Kaune buvo įsteigtos ginklų dirbtuvės⁶, kurios, laikui bėgant, išaugo į Artilerijos dirbtuves. Šiose dirbtuvėse buvo remontuojami ginklai, gaminama amunicija ir kiti Lietuvos kariuomenei reikalingi reikmenys. Tačiau kariuomenės vadovybė suprato, kad būtina vystyti karo pramonę, todėl nusprendė kurti stambų karo pramonės centrą. Vykdam Vyriausiojo štabo nurodymą apsvarstyti Artilerijos dirbtuvių iš Kauno iškėlimo klausimą, 1934 m. spalio mėn. buvo apžiūrėtos Radviliškio, Linkaičių, Kuršėnų ir Meškuičių apylinkės. Naujų dirbtuvių statybai buvo pasirinktos Linkaičių apylinkės dėl kelių priežasčių: buvo galimybė iš Radviliškio ir Šiaulių pasamdyti darbininkų⁷; miškas turėjo gerai užmaskuoti artilerijos sandėlius; topografinė nuotrauka ir grunto tyrimai atskleidė, kad vietovė tinkama statybai; Linkaičių rajonas buvo prie vieškelio ir geležinkelio šakos, kuri vedė į Linkaičių žvyro karjerą. Taigi išsirinkus tinkamą vietą prasidėjo parengiamieji darbai.

1935 m. gruodžio 16 d. buvo surengtas Linkaičių artilerijos dirbtuvių pastatų ir artilerijos sandėlių statybų konkursas, kurį laimėjo Jechielio Kaplano ir Chaimo Romo bendrovė⁸. Gruodžio 19 d. gen. ltn. Motiejus Pečiulionis pristatė vadinamąjį „dirbtuvių išvystymo planą“, pagal kurį dirbtuvės turėjo būti pastatytos per 5 metus. Pagal planą nuo 1936 m. iki 1940 m. turėjo būti pastatyti artilerijos sandėliai bei pastatai šoviniams, sviediniams, vamzdžiams ir kitai produkcijai gaminti⁹. Planuota netgi statyti šaudybos-balistikos poligoną, kuris turėjo būti aprūpintas visais pastatais ir įrengimais, bet šis sumanymas nebuvo įgyvendintas. 1936 m. Linkaičių artilerijos dirbtuvių ir artilerijos sandė-

⁶ V. Lesčius, Lietuvos kariuomenės ginklavimosi aspektai (1919–1937), *Karo archyvas*, Vilnius, 2014, t. 29, p. 44.

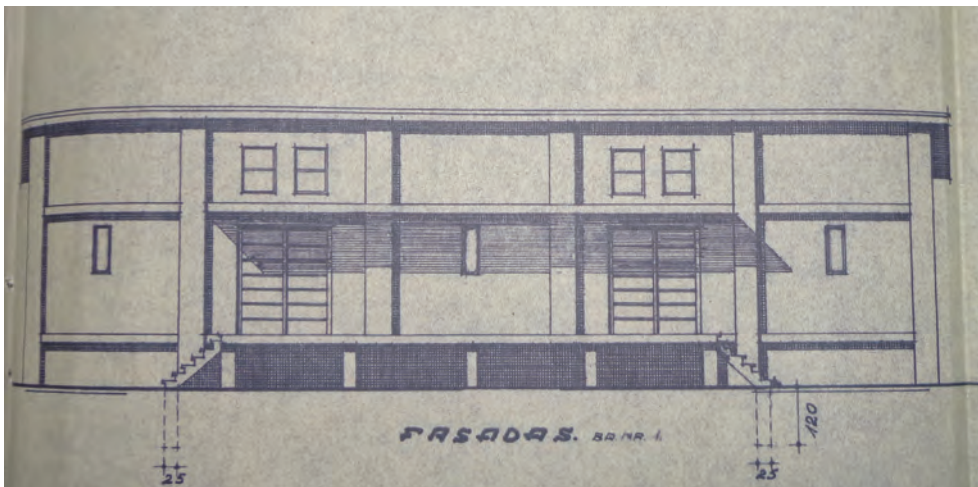
⁷ 1934 11 12 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos viršininko plk. M. Pečiulionio raportas Tiekimų viršininkui, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 231, l. 1.

⁸ 1938 02 23 Lietuvos Respublikos KAM Karo būtų valdybos Statybos skyriaus pažymėjimo nuorašas, *ten pat*, f. 512, ap. 1, b. 23, l. 244.

⁹ 1935 12 19 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos viršininko gen. ltn. M. Pečiulionio parengtas Artilerijos dirbtuvių Linkaičiuose išvystymo planas, *ten pat*, f. 3, ap. 1, b. 231, l. 7.

lių statybai iš Žemės ūkio, Susisiekimo bei Švietimo ministerijų turimų žemės plotų buvo suformuota teritorija būsimam karo pramonės objektui. Dalis žemės buvo išpirkta iš privačių asmenų. Iš viso bendras teritorijos plotas sudarė apie 274 ha, bet iki galo sutvarkyti rajono saugumo zoną reikėjo išpirkti dar apie 46 ha privačios žemės ir tai turėjo būti nepaskutiniai žemės plotų įsigijimai. Planuojamai darbininkų kolonijai šalia dirbtuvių statyti buvo numatyta įsigyti apie 70 ha. Aerodromui statyti taip pat planuota įsigyti apie 65 ha žemės. Tuo tarpu sprogstamųjų medžiagų sandėliai dėl saugumo statyti Velžių miške, apie 3 km nuo Linkaičių. Šiems sandėliams buvo paskirta teritorija, kuriai priklausė apie 95 ha žemės¹⁰.

Linkaičių artilerijos dirbtuvių pastatus projektavo ir planus rengė žymus to meto architektas Bronius Elsbergas, kuris 1935–1939 m. dirbo civiliniu tarnautoju Ginklavimo valdyboje. Per minėtą laikotarpį B. Elsbergui buvo pavedamas ne tik pastatų projektavimas, bet ir techninė statybos priežiūra¹¹. Naujai statomi dirbtuvių pastatai turėjo atitikti techninius reikalavimus tam, kad gamybos procesas būtų patogus ir patikimas. Pastatai turėjo atitikti ir saugumo reikalavimus sprogimo, gaisro, cheminio puolimo bei atakų iš oro atveju.

Ginklavimo valdybos civ. tarnautojo architekto Broniaus Elsbergo projektuoto Linkaičių artilerijos sandėlio „A“ fasado brėžinys. 1936 m.

Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 3, ap. 1, b. 428, l. 62

¹⁰ 1937 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos Linkaičių rajono situacijos planas, *ten pat*, b. 428, l. 63.

¹¹ 1940 08 10 liaudies kariuomenės Ginklavimo valdybos pažymėjimas, *ten pat*, b. 455, l. 107.

1936 m. kovo 30 d. Karo butų valdybos viršininkas plk. Juozas Barzda-Bradauskas pasirašė sutartį su rangovais J. Kaplanu ir Ch. Romu dėl pastatų statybos Linkaičiuose. Pagal sutartį rangovai turėjo atlikti darbų už 1 057 800 Lt¹² sumą. Turėjo būti pastatyta 20 pastatų (2 pastatai 7,92 mm šovinių ir 20 mm sviedinių gamybai, 12 artilerijos sandėlių, 2 žaliavų sandėliai, kuopos kareivinės, karininkų bei puskarininkų fligeliai ir sandėlis malkoms). Statybos darbai turėjo prasidėti sutarties patvirtinimo dieną ir baigtis 1936 m. rugpjūčio–spalio mėn.¹³ Taigi darbai turėjo vykti labai sparčiai. Tačiau statybos užtruko ir tik gruodžio 15 d. rangovai pranešė, kad užsakovai gali priimti atliktus darbus. Dirbtuvių pastatų statyba vyko remiantis ne viena sutartimi. Be anksčiau paminėtų pastatų rangovai pagal 1936 m. spalio 8 d. sutartį papildomai pastatė dar 2 artilerijos sandėlius bei pagal 1936 m. rugpjūčio 20 d. sutartį – sargybos pastatą¹⁴. 1936 m. gruodžio 29 d. Karo butų valdybos komisija apžiūrėjo rangovų atliktus darbus ir juos įvertino patenkinamai išskyrus kai kuriuos nebaigtus darbus, kuriuos nurodyta pabaigti kitais metais. Rangovai savo vėlavimą teisino tuo, kad nuolatos atsirasdavo papildomų darbų, be to, dirbtuvių rajone buvo vėluojama įrengti komunikacijas¹⁵.

Pagal 1936 m. spalio 28 d. sutartį dviejų artilerijos sviedinių gamybos pastatų ir dviejų aktyviosios anglies¹⁶ gamybos pastatų statyba turėjo būti baigta iki 1937 m. liepos mėn. Tačiau, Ginklavimo valdybos nurodymu, aktyviosios anglies gamybos pastatų statyba prasidėjo tik 1937 m. balandžio mėn.¹⁷, todėl jų statyba užbaigta tik lapkričio mėn. 1937 m. buvo pradėta elektros stoties statyba. Karininkų fligelio, administracijos, ambulatorijos ir garažo pastatai turėjo būti užbaigti iki 1939 m. pabaigos¹⁸. Iki 1938 m. pabaigos Linkaičių artilerijos dirbtuvėms pastatyti ir visai infrastruktūrai įrengti išleisti beveik 9 milijonai Lt. Rangovai J. Kaplanas ir Ch. Romas statybos darbus vykdė ir Velžių miške esančiame objekte¹⁹.

¹² Šiandieninio lito vertė mažesnė 6-7 kartus.

¹³ 1936 03 30 Lietuvos Respublikos KAM Karo butų valdybos ir rangovų J. Kaplano ir Ch. Romo sutarties nuorašas, *LCVA*, f. 512, ap. 1, b. 23, l. 1.

¹⁴ 1936 12 15 Statybos rangovų J. Kaplano ir Ch. Romo raštas Karo butų valdybos viršininkui, *ten pat*, l. 34.

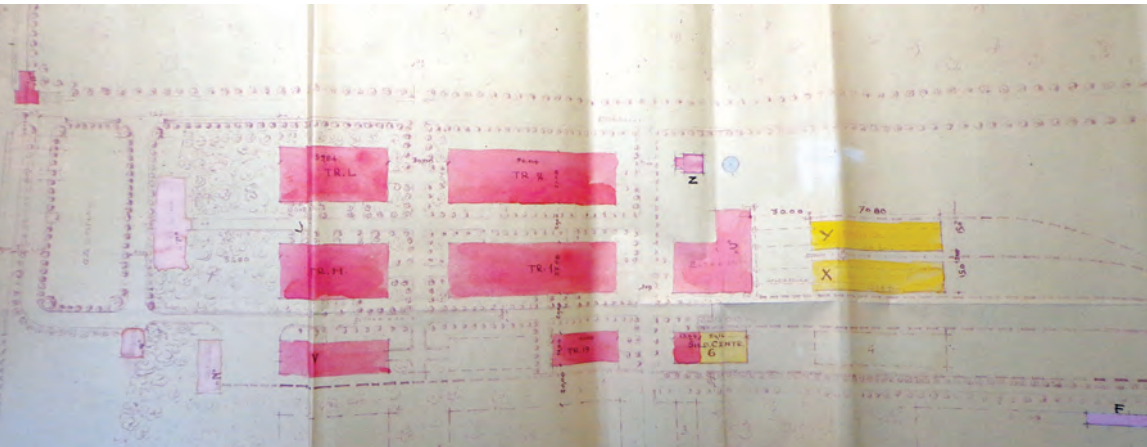
¹⁵ 1938 10 06 Statybos rangovų J. Kaplano ir Ch. Romo raštas Karo butų valdybos viršininkui, *ten pat*, l. 371.

¹⁶ Aktyvioji anglis naudojama dujokaukių kostuvuose valyti užterštam orui.

¹⁷ 1937 07 29 Statybos rangovų J. Kaplano ir Ch. Romo raštas Karo butų valdybos viršininkui, *ten pat*, b. 26, l. 43.

¹⁸ 1938 02 25 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos viršininko plk. dr. P. Lesauskio raportas Kariuomenės tiekimo viršininkui, *ten pat*, f. 3, ap. 1, b. 428, l. 29.

¹⁹ 1937 08 25 Statybos rangovų J. Kaplano ir Ch. Romo Karo butų valdybos viršininkui, *ten pat*, b. 26, l. 61.

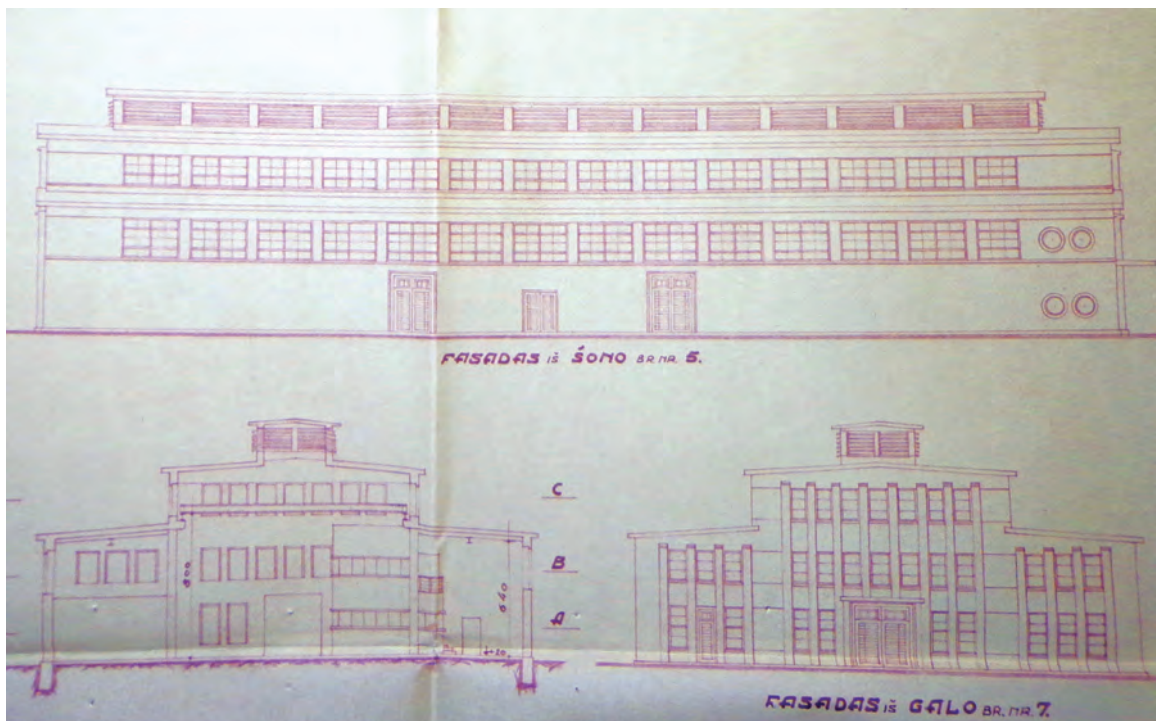
Ginklavimo valdybos civ. tarnautojo architekto B. Elsbergo sudaryto Linkaičių artilerijos dirbtuvių situacijos plano dalis. 1937 m. birželio 7 d. plane pavaizduotas pastatų išsidėstymas teritorijoje. Raudona spalva pažymėti pastatyti arba dar statomi mūriniai pastatai. Rožine spalva pažymėti planuojami statyti mūriniai pastatai. Geltona spalva pažymėti planuojami statyti mediniai pastatai.

LCVA, f. 3, ap. 1, b. 428, l. 43

Statant pastatus reikėjo vadovautis brėžiniais. 1938 m. Linkaičių artilerijos dirbtuvių projekte²⁰ yra dalis brėžinių, kurie padeda išsigilinti į tuo metu statytų ir šiandien iš dalies išlikusių pastatų konstrukciją. Architekto B. Elsbergo nubraižytuose projektuose ir planuose kiekvienas pastatas turėjo atskirą simbolį. Ginklų dirbtuvių grupę sudarė šie pastatai: aštuoni Užtaisymo skyriaus (kiekvienas pastatas žymėtas skirtingomis raidėmis nuo A iki G); dešimt Fulminato²¹ gamybos skyriaus (kiekvienas pastatas žymėtas skirtingais romėniškais skaičiais nuo I iki X); vienas Pėstininkų šovinių skyriaus (pastatas žymėtas sutrumpinimu „Tr. 1“); vienas Įrankių gamybos skyriaus („Tr. 2“); du Artilerijos skyriaus („Tr. L“, „Tr. H“); trys žaliavų sandėliai (pastatai žymėti sutrumpinimu „Tr. 19“ ir raidėmis V bei F); vandens stotis (pastatas žymėtas raide Z), elektros stotis (U), du kuro sandėliai (Y ir X), du Aktyviosios anglies skyriaus (J ir K), vienas technikos biuro (T); garažas (N); du sargybos pastatai (S ir R); ambulatorija (Q) ir nežinomas pastatas žymėtas raide P. Šalia dirbtuvių taip pat buvo įrengta šaudykla. Tarp ginklų dirbtuvių ir artilerijos sandėlių buvo pastatyta administracinių pastatų grupė – kareivinės (pastatas žymėtas

²⁰ 1938 m. Lietuvos Respublikos kariuomenės Linkaičių artilerijos dirbtuvių projektas, *ten pat*, b. 428, l. 3–54.

²¹ Gyvsidabrio fulminatas – smulkiakristalė, biri, baltos arba pilkos spalvos sprogstamoji medžiaga, naudota šovinių kapsulių gamyboje.

Ginklavimo valdybos civilinio tarnautojo architekto B. Elsbergo suprojektuoto Linkaičių ginklų dirbtuvių Artilerijos skyriaus pastato H fasado brėžinys.

LCVA, f. 3, ap. 1, b. 428, l. 69

romėnišku skaičiumi XI), trys puskarininkių ir karininkų pastatai (pastatai žymėti romėniškais skaičiais nuo XII iki XIV), trys malkinės (XVI–XVIII), du produktų rūšiai (XV–XIX) bei vienos arklidės (XX). Artilerijos sandėlių grupę sudarė dvidešimt du sandėliavimo (visi pastatai žymėti ta pačia raide A) ir vienas sargybos (XXII) bei šunidės (XIII) pastatai. Sprogstamųjų medžiagų sandėlių grupę sudarė keturi sandėliavimo (visi pastatai žymėti ta pačia raide M) bei vienas sargybos (XXIV) pastatai. Pylimai supo tik Užtaisymo skyriaus ir Fulminatų gamybos skyriaus pastatus. Be to šie buvo išsidėstę atokiau nuo kitų pastatų. Juos skyrė nenaudojamas žvyro karjeras ir parkas. Prie kitų gamybinių pastatų buvo padarytas patogus privažiavimas tiek automobiliu, tiek traukiniu.

Artilerijos dirbtuvės turėjo 100, 300 ir 1000 metrų ruožų šaudyklą. Archyvinėse bylose nepavyko rasti plieno liejyklos brėžinio. Plieno liejyklos projektavimu rūpinosi Ginklavimo valdybos civilis tarnautojas inž. Vincas Babilius. Plieno liejykla turėjo pradėti veiklą 1940 m., tačiau iki okupacijos ji spėjo atlikti tik bandomuosius darbus. Pagal 1938 m. projektą Dirbtuvių gamybiniuose skyriuose turėjo būti naudojama apie 400 Vokietijos, Prancūzijos,

Švedijos, Šveicarijos, Belgijos, Čekoslovakijos, Didžiosios Britanijos ir Suomijos įmonėse išgytų staklių, presų ir kitų įrengimų. Gamybiniuose pastatuose dirbti dieną buvo šviesu, nes buvo įrengti stoglangiai²².

Linkaičių ginklų dirbtuvių rajone buvo išvedžiotos komunikacijos, kurios pastatams tiekė vandenį, dujas, šildymą, elektrą. Šilumą tiekė Šildymo ir garo stotis. Geriamas vanduo buvo išgaunamas iš artezinių gręžinių. Taip pat suprojektuotas vandentiekio stoties pastatas, rajone išvedžiota kanalizacija, o gaisrinei saugai buvo įrengti hidrantai. Susisiekimui ir transportui dirbtuvių rajone buvo nutiesti keliai ir geležinkelio atšakos. Transportui tarp atskirų gamybos skyrių buvo numatyti elektriniai ir rankiniai vežimėliai. Žaliavai ir kurui į dirbtuves pristatyti bei pagamintai produkcijai į sandėlius vežti naudotas vokiškas lokomotyvas „Deutz Diesel OMZ 117“²³ su platformomis. Keliai tarp gamybinių pastatų turėjo būti iškloti plytomis pagamintomis iš smėlio, asbesto, cemento ir kreidos silikato mišinio (bituko)²⁴. Keliais galėjo važinėti dirbtuvių transportas, kurį sudarė lengvasis, sunkusis, sanitarinis ir ugniagesių automobiliai. Šios transporto priemonės ir lokomotyvas buvo laikomi pastatytame garaže.

Kadangi Linkaičių ginklų dirbtuvės buvo ypatingos svarbos objektas, rajono apsaugą prižiūrėjo viena karių apsaugos kuopa. Kuopos kariai taip pat mokydavosi dirbti dirbtuvėse, kad karo atveju kartu su kitais darbininkais galėtų dirbti prie įrengimų. Be nuolatinės karių apsaugos kuopos šį objektą dar saugojo ir Priešlėktuvinės apsaugos rinktinės (toliau – PAR) padaliniai. Pirmą kartą PAR zenitinė baterija Linkaičių artilerijos dirbtuvių rajone dislokuota 1939 m. kovo 22–23 d. naktį, kada Vokietija pareikalavo perleisti Klaipėdos kraštą. Priešlėktuvine Linkaičių artilerijos dirbtuvių gynyba vėl buvo susirūpinta rugpjūčio 26 d., kada virš Lenkijos kaupėsi karo debesys. Tuo metu į Linkaičius buvo išsiųsta PAR zenitinė baterija, prožektorių, automatinių pabūklų kuopos ir kulkosvaidžių būriai. Rugsėjo 3 d., jau vykstant karui tarp Vokietijos ir Lenkijos, buvo sudarytas Linkaičių ginklų dirbtuvių priešlėktuvinės gynybos planas. Lapkričio 19 d. iš Linkaičių buvo atšaukta zenitinė baterija bei prožektorių būrys ir palikti tik automatinių pabūklų ir kulkosvaidžių būriai, kuriuos buvo nuspręsta nuolatos laikyti Linkaičių dirbtuvėms apsaugoti. Priešlėktuvinę ginkluotę taip pat buvo mokomi valdyti ir apsaugos kuopos kariai²⁵.

²² 1938 m. Linkaičių artilerijos dirbtuvių projektas, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 428, l. 33–43.

²³ *Lietuvos kariuomenei įsakymas* Nr. 32/5, Kaunas, 1939 m. gegužės 5 d.

²⁴ 1938 m. Lietuvos Respublikos kariuomenės Linkaičių artilerijos dirbtuvių projektas, *LCVA*, f. 3, b. 428, ap. 1, l. 52.

²⁵ E. Vaidotas, Priešlėktuvinės apsaugos rinktinė 1935–1940 m., *Karo archyvas*, Vilnius, 2010, t. 25, p. 225.

GINKLAVIMO VALDYBOS IR LINKAIČIŲ GINKLŲ DIRBTUVIŲ VADOVYBĖ

Linkaičių artilerijos dirbtuvių organizavimui didelę įtaką turėjo Ginklavimo valdybai vadovavę gen. ltn. M. Pečiulionis ir vėliau jį pakeitęs plk. dr. Pranas Lesauskis. Po Nepriklausomybės kovų, 1922–1924 m., mjr. M. Pečiulionis mokėsi Prancūzijoje, aukštojoje Fontenblo artilerijos mokykloje, vėliau tobulinosi Paryžiaus aukštuosiuose artilerijos technikos kursuose. Netrukus po mokslų, 1926 m. plk. ltn. M. Pečiulionis buvo paskirtas vadovauti Artilerijos tiekimo skyriui, kuris vėliau pervadintas į Ginklavimo valdybą. Ginklavimo valdybai gen. ltn. M. Pečiulionis vadovavo iki 1936 m. Per šį laikotarpį buvo modernizuotos ir išplėtos Kauno artilerijos dirbtuvės, įsteigta Tyrimų laboratorija, projektuotos Linkaičių artilerijos dirbtuvės. 1936 m. vasario 1 d. Ginklavimo valdybos viršininku paskirtas jaunas ir energingas karininkas, mokslininkas plk. ltn. dr. P. Lesauskis (nuo 1937 m. gruodžio 31 d. – pulkininkas). 1927 m. jis baigė Lietuvos universiteto Matematikos ir Gamtos fakulteto Fizikos skyrių, o po trijų metų iš Italijos parsivežė Turino aukštosios artilerijos mokyklos bei Karališkojo Romos universiteto matematikos daktaro diplomus. Plk. ltn. dr. P. Lesauskis mokėjo 12 užsienio kalbų, todėl, komandiruotėse įgavęs patirties ir žinių, visa tai galėjo sėkmingai pritaikyti vystant Lietuvos karo pramonę. Taigi Linkaičių ginklų dirbtuves kūrė ir joms vadovavo aukštos kvalifikacijos asmenybės²⁶.

Ginklavimo valdybos viršininkas
plk. ltn. dr. Pranas Lesauskis.
1936–1937 m.

VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-16881

Linkaičių artilerijos dirbtuvių viršininkas buvo pavaldus Ginklavimo valdybos viršininkui. Pirmuoju ir vieninteliu Linkaičių artilerijos dirbtuvių viršininku buvo plk. Domininkas (Domas) Grabys, kuris 1925–1929 m. studijavo Prancūzijos Tulūzos universiteto Fizikos-matematikos fakulteto Elektrotechnikos

²⁶ J. Rudokas, *Prarastieji Lietuvos talentai*, p. 119.

Prancūzijos Tulūzos universiteto inžinieriaus-mechaniko diplomas
1929 m. įteiktas kpt. Domininkui (Domui) Grabiui.
VDKM spaudos rinkiniai, neinventorintas.

ir Taikomosios mechanikos skyriuje (įgijo inžinieriaus elektriko bei inžinieriaus mechaniko specialybes)²⁷. Kelerius metus dirbo Kauno artilerijos dirbtuvėse Projektų skyriaus vedėju bei Technikos skyriaus viršininku. Plk. D. Grabys, eidamas Technikos skyriaus viršininko pareigas, 1937 m. liepos mėn. buvo komandiruotas trims mėnesiams statomoms Linkaičių artilerijoms dirbtuvėms vadovauti tol, kol bus sutvarkyti etatai ir paskirtas Linkaičių artilerijos dirbtuvių viršininkas²⁸. Taigi pradžioje jis tik laikinai vadovavo dirbtuvėms. Tačiau vadovavimas tikriausiai buvo gerai įvertintas, nes 1938 m. sausio 1 d. jam buvo pavesta eiti neetatines Linkaičių artilerijos dirbtuvių viršininko bei Linkaičių įgulos viršininko pareigas²⁹. Įvedus pakeitimus Ginklavimo valdybos etatuose, 1938 m. lapkričio 3 d. plk. D. Grabys paskirtas nuolatiniu Linkaičių ginklų dirbtuvių viršininku³⁰.

²⁷ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2003, t. 3, p. 202.

²⁸ 1937 07 13 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos viršininko plk. dr. P. Lesauskio raportas Kariuomenės tiekimo viršininkui, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 287, l. 84.

²⁹ Ginklavimo valdybos viršininko įsakymas Nr. 5/10-11, Kaunas, 1938 m. vasario 1 d., *ten pat*, b. 377, l. 8.

³⁰ Ginklavimo valdybos viršininko įsakymas Nr. 59/2, Kaunas, 1938 m. lapkričio 8 d., *ten pat*, l. 106.

Linkaičių artilerijos dirbtuvių viršininkas vadovavo visam įstaigos personalui. Jis galėjo priimti dirbti civilius tarnautojus bei dieninius darbininkus, o pastaruosius savo nuožiūra galėdavo ir atleisti. Dirbtuvių viršininkas leisdavo įsakymus, vesdavo mobilizacines bylas. Ūkio srityje viršininkas prižiūrėjo dirbtuvių rajono žemės ir pastatų tvarkymą, šviesos ir vandens apskaitą, tvirtino darbo jėgos ir medžiagų išlaidas. Gamybos srityje prižiūrėdavo užsakymų vykdymą, medžiagų rezervavimą bei gamybos ataskaitas³¹. Tačiau dirbtuvių viršininkas neužsibūdavo Linkaičiuose, jis dažnai vykdavo į komandiruotes užsienio valstybėse, kurių metu įvertindavo Lietuvos kariuomenei parduodamą produkciją. Kelionių metu įgytą patirtį plk. D. Grabys galėdavo pritaikyti savo vadovaujamosiose dirbtuvėse.

Linkaičių ginklų dirbtuvėse dirbę ir vadovaujančias pareigas ėję asmenys buvo pavaldūs dirbtuvių viršininkui. Specialistai, kurie organizavo Linkaičių ginklų dirbtuvių veiklą, turėjo turėti labai aukštą kvalifikaciją. Jie buvo baigę mokslus ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio valstybėse. Ginklavimo valdybos karininkai ir tarnautojai studijuodavo Vytauto Didžiojo universiteto Matematikos-gamtos fakulteto Biologijos, Fizikos ir Chemijos skyriuose. Tačiau dauguma specialistų žinių semtis vykdavo į užsienio valstybes, dažniausiai į Prancūziją. Lietuviai studijavo šiose Paryžiaus įstaigose: Sorbonos universitete, Pastero institute, Taikomosios chemijos institute, aukštojoje Optikos mokykloje, aukštojoje Ginkluotės gamybos mokykloje, aukštojoje Liejininkystės mokykloje. Taip pat specialistai studijavo Industrinės chemijos institute Miulūzo mieste bei Chronometrijos ir precizinės mechanikos institute Bezansono mieste³². Ginklavimo valdybos vadovybė, siekdama, kad Linkaičių ginklų dirbtuvių specialistai susipažintų su užsakomomis medžiagomis, įrengimais ir jų konstrukcija, komandiriuodavo juos į Vokietijos, Šveicarijos, Belgijos, Čekoslovakijos, Švedijos, Prancūzijos, Italijos, Suomijos ir kitų šalių įmones.

1938 m. sausio mėn. Ginklavimo valdyboje dar nebuvo sukurti Linkaičių artilerijos dirbtuvių etatai, todėl visi tuo metu paskirti asmenys ėjo neetatines pareigas. Tokia situacija klostėsi iki 1938 m. lapkričio 1 d., kuomet pradėjo veikti Ginklavimo valdybos taikos meto etatų Nr. 119 antrasis variantas³³. Taikos meto etatų Nr. 119 pirmasis variantas nustojo galioti³⁴. Pasikeitus etatams dirb-

³¹ Ginklavimo valdybos viršininko įsakymas Nr. 5/12, Kaunas, 1938 m. vasario 1 d., *ten pat*, l. 8.

³² J. Rudokas, *Prarastieji Lietuvos talentai*, p. 120.

³³ 1938 11 01 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos taikos meto etatai Nr. 119, antrasis variantas, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 496, l. 225.

³⁴ Ginklavimo valdybos viršininko įsakymas Nr. 59/1, Kaunas, 1938 m. lapkričio 8 d., *ten pat*, b. 377, l. 106.

tuvėse buvusios neetatinės vadovaujančios pareigos tapo etatinėmis. Norėdami geriau supažindinti su Linkaičių artilerijos dirbtuvių struktūra, pateikiame 1-ą lentelę, kurioje bus nurodomi padalinių pavadinimai, jiems vadovavusių asmenų pavardės bei padalinių struktūra.

1 lentelė
Linkaičių ginklų dirbtuvių padalinių struktūra³⁵

Padalinio pavadinimas	Padalinio vedėjas	Padalinio struktūra
Administracijos skyrius	Nuo 1938 m. lapkričio 1 d. kpt. Vladas Čekauskas. Nuo 1939 m. j. ltn. Mikas Žemaitėlis.	Vedėjas (leitenantas), raštininkas (jaunesnysis puskarininkis), pasiuntinys.
Sanitarijos skyrius	1938 m. lapkričio 7–23 d. ltn. Alfonsas Bačiulis. Nuo 1938 m. gruodžio 27 d. gyd. Stasys Molis.	Vedėjas (majoras), galeistingoji sesuo, sanitarijos puskarininkis, sanitaras (eilinis).
Ūkio skyrius	Nuo 1938 m. sausio 1 d. kpt. Stasys Trimakas. Nuo 1938 m. lapkričio 7 d. kpt. Petras Purėnas.	Vedėjas (majoras), raštvedys išdininkas (leitenantas), 2 raštininkai (puskarininkis ir jaunesnysis puskarininkis), raštininkas mašininkas (puskarininkis).
Medžiagų sandėlis	Nuo 1938 m. sausio 1 d. j. ltn. Antanas Matulis. Nuo 1938 m. lapkričio 1 d. Leonas Šalna.	Vedėjas, sandėlininkas, 2 jaunesnieji sandėlininkai (puskarininkis ir jaunesnysis puskarininkis), raštininkas (jaunesnysis puskarininkis), ekspeditorius (jaunesnysis puskarininkis), 2 medžiagų tiekėjai, 6 kūrikai, 9 sargai, telefonininkas, 3 vairuotojai (vienas iš jų puskarininkis).
Technikos skyrius	Nuo 1938 m. lapkričio 3 d. plk. ltn. Jonas Laužonis. Nuo 1940 m. liepos 2 d. plk. ltn. Antanas Gavelis.	Vedėjas (pulkininkas leitenantas), inžinierius konstruktorius (majoras), 2 braižytojai, 3 jaunesnieji braižytojai, šviesoraščių spausdintojas, medžiagų sekėjas, raštininkas mašininkas (puskarininkis), technikas sąskaitybės darbuotojas, chronometrininkas, 3 skaičiuotojai (du puskarininkiai ir jaunesnysis puskarininkis), sąskaitybės darbuotojas, tabelininkas, jaunesnysis tabelininkas.

³⁵ Lentelė sudaryta pagal: Ginklavimo valdybos viršininko įsakymas Nr. 5, Kaunas, 1938 m. vasario 1 d., *ten pat*, l. 8; Ginklavimo valdybos viršininko įsakymas Nr. 59, Kaunas, 1938 m. lapkričio 8 d., *ten pat*, l. 106; Ginklavimo valdybos taikos meto etatai Nr. 119, antrasis variantas, *ten pat*, b. 496, l. 225.

Slaptas karinis objektas: Linkaičių ginklų dirbtuvių veikla 1937–1940 m.

Gamybos skyrius	Nuo 1938 m. sausio 1 d. inž. Jurgis Mikaila. Nuo 1938 m. lapkričio 7 d. kpt. Stasys Eidukaitis.	Vedėjas (majoras), kuriam pavaldūs šių gamybos poskyrių vedėjai: Fulminato ir kapsulių gamybos; Pėstininkų šovinių gamybos; Pėstininkų šovinių užtaisymo; Sviedinių kevalų ir grūdyklos; Įrankių, 20 mm sviedinių kevalų ir degtuvų gamybos; Dujokaukių gamybos.
Fulminato ir kapsulių gamybos poskyris	Nuo 1938 m. lapkričio 1 d. j. ltn. Vytautas Bičkus.	Vedėjas (leitenantas), užtaisymo ir sprogstamosios medžiagos meistras, fulminato ir kapsulių gamybos meistras, 2 žymininkai, ginklininkas (jaunesnysis puskarininkis), transporto darbininkas.
Pėstininkų šovinių gamybos poskyris	Nuo 1938 m. sausio 1 d. j. ltn. Juozas Jakaitis.	Vedėjas (kapitonas).
Pėstininkų šovinių užtaisymo poskyris	Nuo 1938 m. sausio 1 d. j. ltn. Stasys Brundza. Nuo 1938 m. lapkričio 1 d. j. ltn. A. Matulis. Nuo 1938 m. gruodžio 22 d. ltn. Jonas Dundulis. Nuo 1939 m. kovo 1 d. ltn. Mykolas Želvys. Nuo 1939 m. birželio 1 d. ltn. Zenonas Stanaitis.	Vedėjas (leitenantas), tūtelių gamybos meistras, užtaisymo meistras, kulku gamybos meistras, užtaisymo meistras, įrankininkas, 2 žymininkai (puskarininkis ir jaunesnysis puskarininkis).
Sviedinių kevalų gamybos ir grūdyklos poskyris	Nuo 1939 m. vasario 21 d. ltn. Pranas Vitulskis.	Vedėjas (kapitonas), presų ir grūdimo meistras, mechaninio apdirbimo meistras, įrankininkas, žymininkas (jaunesnysis puskarininkis).
Įrankių, 20 mm sviedinių kevalų ir degtuvų gamybos poskyris	Nuo 1938 m. sausio 1 d. ltn. Vytautas Dumbrava.	Vedėjas (kapitonas), įrankių gamybos meistras, degtuvų gamybos meistras, įrankininkas, žymininkas.
Dujokaukių gamybos poskyris	Nuo 1938 m. sausio 1 d. j. ltn. V. Bičkus. Nuo 1938 m. lapkričio 1 d. ltn. S. Brundza. Nuo 1939 m. kovo 1 d. ltn. J. Dundulis.	Vedėjas (kapitonas), aktyviosios anglies gamybos meistras, laborantas, dujokaukių siuvimo meistras, žymininkas (jaunesnysis puskarininkis).
Gamybos kontrolės skyrius	Nuo 1938 m. lapkričio 1 d. kpt. Klemensas Čeputis. Nuo 1940 m. balandžio 1 d. ltn. Česlovas Vabalas.	Vedėjas (kapitonas), pėstininkų šovinių tikrintojas, 20 mm kevalų ir degtuvų tikrintojas, sviedinių kevalų tikrintojas, įrankių tikrintojas, dujokaukių tikrintojas, užtaisymo tikrintojas.
Energijos stotis	1939 m. kovo 1 d. – birželio 15 d. ltn. S. Brundza. Nuo 1939 m. rugsėjo mėn. kpt. Martynas Striužas (Sumantas).	Vedėjas (kapitonas), 3 mašinistai-mechanikai (vienas iš jų viršila), 3 skirstomų lentų prižiūrėtojai (du iš jų puskarininkiai), elektromechanikas, žymininkas, 6 kūrikai.

J. ltn. Juozas Jakaitis. 1936 m.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-16888

J. ltn. Stasys Brundza. Apie 1936 m.
VDKM nuotraukų rinkiniai, Fa-16873

Gamybos skyriaus vedėjas tuo pačiu ėjo ir Artilerijos sviedinių užtaisymo poskyrio vedėjo pareigas. Neetatines šio poskyrio pareigas kpt. S. Eidukaitis ėjo nuo 1938 m. sausio 1 d.³⁶ Vienintelis inž. J. Mikaila būdamas civiliu tarnautoju ėjo svarbias Gamybos skyriaus vedėjo, o vėliau inžinieriaus konstruktoriaus pareigas, kurias turėjo eiti tik karininko laipsnį turintis asmuo. Tačiau inž. J. Mikaila buvo tarnavęs kariuomenėje ir turėjo atsargos puskarininkio laipsnį. Atidžiau pažvelgę į skyriams ir poskyriams vadovavusių asmenų karinius laipsnius taip pat galime pastebėti, kad ne visada jie turėjo etatuose nurodytus karinius laipsnius. Iš to galime suprasti, kad pirmiausia buvo vertinami žmonių sugebėjimai.

Linkaičių artilerijos dirbtuvėse nuo 1938 m. sausio 1 d. laikinai veikė dar du skyriai, kurių lapkričio 1 d. patvirtiname etatų sąrašė jau nebuvo. Tai buvo Braižyklos skyrius bei Trotilo lydinimo ir presavimo skyrius. Braižyklos vedėjo neetatines pareigas ėjo j. ltn. Vaclovas Pranas Rekešius, o Trotilo lydinimo ir presavimo skyriui vadovavo j. ltn. Viktoras Aleksa³⁷. Nors šių skyrių naujai patvirtintuose etatų sąrašuose nebuvo, tačiau jų funkcijas perėmė kiti skyriai.

³⁶ Ginklavimo valdybos viršininko įsakymas Nr. 5/10, Kaunas, 1938 m. vasario 1 d., *ten pat*, l. 8.

³⁷ Ginklavimo valdybos viršininko įsakymas Nr. 5/10, Kaunas, 1938 m. vasario 1 d., *ten pat*, b. 377, l. 8.

1939 m. rugsėjo 17 d. paskelbus dalinę mobilizaciją, įsigaliojo Ginklavimo valdybos karo meto etatų Nr. 74 antrasis variantas, pagal kurį dirbo ir Linkaičių ginklų dirbtuvių administracija. Tačiau esminių pasikeitimų pareigybėse neįvyko.

DIRBTUVIŲ PERSONALAS IR DARBO SĄLYGOS

Nors Linkaičių ginklų dirbtuvių personalas pradėtas formuoti 1937 m., kitais metais darbuotojų skaičius jau buvo sparčiai padidėjęs. 1938 m. sausio mėn. buvo paskirta dirbtuvių vadovybė, o kovo mėn. dirbtuvėse jau dirbo 270 dieninių darbininkų. Tačiau Ginklavimo vadovybės buvo prašoma dar tais pačiais metais padidinti darbininkų skaičių. Iš viso buvo prašoma priimti papildomai 182 darbininkus, kurie turėjo paspartinti gamybą³⁸. Ginklavimo vadovybė atsižvelgė į prašymus ir jau spalio mėn. dirbtuvėse dirbo 12 karininkų, 51 civilis tarnautojas ir 364 dieniniai darbininkai³⁹. Darbininkai buvo apmokomi amatų mokykloje, kuri veikė dirbtuvėse.

Personalo formavimui didelę įtaką turi suteikiamos darbo sąlygos bei tinkamas atlyginimas. Linkaičių artilerijos dirbtuvės pastatytos atokioje vietoje, todėl nebuvo viliojanti vieta specialistams. Kadangi nebuvo įmanoma organizuoti dirbtuvių veiklos be gerų specialistų, jiems reikėjo pasiūlyti geras sąlygas. Tačiau tuo metu Linkaičiai priklausė III atlyginimo zonai, skirtingai nuo Kauno, kuris priklausė II zonai. Todėl Linkaičiuose dirbančių specialistų atlyginimas buvo mažesnis.

1937 m. kovo 15 d. Ginklavimo valdybos viršininkas plk. dr. P. Lesauskis informavo Kariuomenės tiekimo viršininką apie sudėtingą personalo situaciją Linkaičiuose. Todėl buvo siūloma Linkaičių artilerijos dirbtuvių darbuotojams mokėti priedus prie atlyginimų. Tuo metu V-XIII kategorijų tarnautojai Linkaičiuose galėdavo uždirbti nuo 290 iki 699 Lt. Tarnautojams siūlyta paskirti priedus nuo 170 iki 350 Lt. Karininkams užimantiems atsakingas pareigas buvo siūloma paskirti priedus nuo 260 iki 570 Lt⁴⁰. Tų pačių metų rugpjūčio mėn. ministrui pirmininkui ir finansų ministrui Juozui Tūbeliui buvo primenama ta pati sudėtinga Linkaičių artilerijos dirbtuvių techninio ir administracinio personalo komplektavimo situacija. Konstatuota, kad Ginklavimo valdybos

³⁸ 1938 03 25 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos Kauno artilerijos dirbtuvių gamybos viršininko plk. S. Birutavičiaus raportas Ginklavimo valdybos viršininkui, *ten pat*, f. 1, ap. 1, b. 467, l. 55.

³⁹ 1938 11 05 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos viršininko plk. dr. P. Lesauskio raportas Tiekimo viršininkui, *ten pat*, f. 3, ap. 1, b. 269, l. 5.

⁴⁰ 1937 03 15 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos viršininko plk. dr. P. Lesauskio raportas Kariuomenės tiekimo viršininkui, *ten pat*, f. 1, ap. 1, b. 467, l. 183.

etatiniai tarnautojai verčiau ryždavosi palikti savo tarnybą, negu sutikdavo dirbti Linkaičiuose. Specialistai pateisindavo savo elgesį šiais motyvais: darbas, ypač dirbtuvių veikimo pradžioje, buvo labai įtemptas; gyventi tekdavo Radviliškyje arba Šiauliuose, nes vietoje nei privačių, nei valstybinių gyvenamųjų patalpų nebuvo; gyvenant atokiai nuo dirbtuvių tekdavo bent po 2-3 valandas keliauti į darbą ir iš darbo bei papildomai mokėti už transporto išlaidas, o atlyginimas būdavo mažesnis negu Kaune. Be to, karininkams buvo mokami mažesni butpinigiai, o civiliams tarnautojams jie visai nebuvo mokami. Todėl, norint paskatinti tarnautojus dirbti Linkaičių artilerijos dirbtuvėse, buvo prašoma mokėti atlyginimą tokį patį kaip Kaune⁴¹. Ta pati personalo problema tęsėsi iki 1938 metų pradžios. Trūkstant specialistų, Linkaičių artilerijos dirbtuvės negalėjo vykdyti pastovios gamybos, o tai sudarė papildomų nuostolių⁴².

Pagaliau 1938 m. gegužės 9 d. Vyriausybės biudžeto komisija priėmė pakeitimus, pagal kuriuos Linkaičiai priskirti II atlyginimo zonai, o civiliams tarnautojams, kurie neužėmė karininkų etatų, nustatyti butpinigiai. Dirbtuvių darbininkams taip pat buvo nutarta 15 proc. padidinti atlyginimą⁴³. Šiems komisijos nutarimams finansų ministras J. Tūbelis pritarė ir jie įsigaliojo 1938 m. gegužės 1 d. Specialistams buvo ne tik padidinti atlyginimai, bet ir mokami priedai. Pagal pakeistus atlyginimo projektus karininkams, liktiniams puskarininkiams, kariams, kurie tarnaudavo Linkaičių rajone, buvo mokami mėnesiniai 10–15 proc. priedai nuo pagrindinės algos. Šis pakeitimas taip pat įsigaliojo 1938 m. gegužės 1 d.⁴⁴

Svarbus paskatinimas darbuotojams rinktis darbą Linkaičių artilerijos dirbtuvėse turėjo tapti gyvenamojo ploto suteikimas. Darbininkų kolonijos klausimas buvo iškeltas 1937 m. Jam buvo pritaria, tačiau dėl lėšų stokos projektas atidėtas. 1940 m. balandžio mėn. darbininkų kolonijos reikalingumas vėl buvo prisimintas. Pagal Ginklavimo valdybos skaičiavimus reikėjo įsteigti koloniją dviem šimtams darbininkų šeimų. Pradžioje planuota pastatyti 50 namų, kurie turėtų po 2 butus ir atskirus žemės sklypus. Vienas butas turėjo kainuoti apie 15 tūkst. Lt. 1940 m. planuota gauti 300 tūkst. Lt finansavimą sklypams nupirkti ir paruošiamiesiems darbams atlikti. Kitais metais planuota gauti 600

⁴¹ 1937 08 27 Lietuvos Respublikos KAM Kariuomenės tiekimo valdybos viršininko div. gen. Jono Sutkaus raštas ministrui pirmininkui, *ten pat*, l. 102.

⁴² 1938 03 02 Lietuvos Respublikos KAM Linkaičių artilerijos dirbtuvių viršininko plk. D. Grabio raportas Gamybos viršininkui Nr. 10126, *ten pat*, l. 123.

⁴³ 1938 05 09 Lietuvos Respublikos Vyriausybės biudžeto komisijos sprendimas, *ten pat*, l. 132.

⁴⁴ Liktiniams puskarininkiams atlyginti įstatymo pakeitimo ir Karininkų atlyginimo įstatymo pakeitimo projektų ištraukos, *ten pat*, l. 100; 105.

tūkst. Lt penkiasdešimčiai butų pastatyti, o 1942 m. toki pat finansavimą likusiems butams pastatyti⁴⁵. Tačiau dėl okupacijos šie tikslai buvo neįgyvendinti.

1939 m. Ginklų dirbtuvės plėtėsi sparčiausiai. Dauguma pastatų jau buvo pastatyta, didžioji dalis personalo suformuota. Žemiau pateikiama 2 lentelė, kurioje pamatysime personalo sudėties tendencijas.

*2 lentelė
Linkaičių ginklų dirbtuvių darbuotojų skaičius 1939 metais⁴⁶*

1939 m.	Karininkai, civ. tarnautojai krn. vietose	Puskarininkiai ir kariai	Kariūnai-aspirantai	Civiliai tarnautojai	Dieniniai darbininkai
Vasario 1 d.	13	1	-	59	439
Kovo 1 d.	15	1	-	66	439
Balandžio 3 d.	16	1	-	67	442
Gegužės 2 d.	16	1	-	68	469
Birželio 2 d.	17	1	28	68	485
Liepos 1 d.	14	1	29	69	478
Rugpjūčio 1 d.	14	1	31	70	543
Rugsėjo 1 d.	16	1	31	70	533
Rugsėjo 23 d.	17	19	31	65	583
Rugsėjo 28 d.	17	1	-	72	598
Spalio 2 d.	17	1	-	72	600
Lapkričio 2 d.	19	1	-	73	607
Gruodžio 1 d.	19	1	-	72	603

Lentelėje pateikiama personalo sudėtis, kuri buvo sąrašuose. Paprastai dėl įvairių priežasčių darbuotojų skaičius šiek tiek keisdavosi. 1939 m. personalo sudėtyje esminių pasikeitimų nebuvo išskyrus dieninių darbininkų skaičių, kuris pastoviai augo. 1939 m. gegužės 30 d. Linkaičių ginklų dirbtuvių personalą pagausino atvykę Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos kariūnai-aspirantai.

⁴⁵ 1940 04 29 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos Kauno artilerijos dirbtuvių gamybos viršininko plk. S. Birutavičiaus raportas Kariuomenės tiekimo viršininkui, *ten pat*, f. 3, ap. 1, b. 497, l. 29.

⁴⁶ Lentelė sudaryta pagal: 1939 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos Linkaičių ginklų dirbtuvių žmonių ir arklių sudėties žinios, *ten pat*, b. 440, l. 7, 9, 16, 19, 20, 32, 41, 84, 86, 89, 93, 96, 102.

Jie dalyvaudavo teorijos pamokose bei atlikdavo praktikos darbus⁴⁷. 1939 m. rugsėjo 17 d. paskelbus mobilizaciją, praktiką atliekantiems kariūnams-aspirantams buvo suteikti jaunesniojo leitenanto laipsniai. Jie buvo mobilizuoti ir palikti tikroje karo tarnyboje. Šie jaunieji karininkai buvo priskirti dirbti ginklų dirbtuvėse ir įrašyti į Ginklavimo valdybos komandiruočių karininkų sąrašą⁴⁸. Tačiau tokia karininkų gausa buvo laikina, nes pasibaigus mobilizacijai jaunieji karininkai išvyko. Mobilizacijos metu dirbtuvių personalą pagausino 18 karių ir 50 dieninių darbininkų. Nuo pat įkūrimo iki 1940 m. dirbtuvių darbuotojų skaičius pastoviai augo kol pasiekė apie 800. Tai turėjo būti beveik maksimalus darbuotojų skaičius, kuris atitinka 1938 m. projekte pateikiamus skaičiavimus, kad Linkaičių ginklų dirbtuvių skyriuose vienoje pamainoje gali dirbti 730 dieninių darbininkų, 14 meistrų, 25 revizoriai ir 8 žymininkai⁴⁹.

Linkaičių ginklų dirbtuvių personalu rūpinosi ne tik dirbtuvių viršininkas, bet ir pats Ginklavimo valdybos viršininkas plk. dr. P. Lesauskis, kuris dažnai lankydavosi Linkaičių ginklų dirbtuvėse. Vieno iš apsilankymu metu, kuris įvyko 1939 m. liepos 6 d., jis pastebėjo, kad saugumo problemų kelia Energijos stotyje dirbtuvėms gaminama smala. To paties apsilankymo metu stebėta Pėstininkų šovinių užtaisymo skyriaus darbo eiga. Ginklavimo valdybos viršininkas nurodė sumažinti šiame skyriuje laikomą sprogstamosios medžiagos kiekį, nes tuo pat metu buvo baigiamas įrengti šalia esantis aviacinio kuro sandėlis. Plk. dr. P. Lesauskis pastebėjo, kad mažai padaryta, kad būtų pagerintos sviedinių valymo smėliu sąlygos, nes buvo prastas sviedinio vidaus apšvietimas ir pareikalavo pasirūpinti darbininkų kvėpavimo organų apsauga nuo smėlio⁵⁰. Tai atskleidžia viršininko rūpestį personalo saugumu ir darbo sąlygomis.

Linkaičių ginklų dirbtuvėse didelių nelaimingų atsitikimų neįvyko. Tačiau buvo atsitikimų, kurie atskleidė, kad personalas turi laikytis saugumo reikalavimų. 1940 m. vasario 14 d. fulminato maišymo patalpoje įvyko sprogimas ir dėl to buvo sužeistas dieninis darbininkas Jonas Dauskurdas⁵¹. Tikslių duomenų apie šio asmens sužalojimus archyvuose šaltiniuose nepavyko rasti,

⁴⁷ 1939 05 31 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos Kauno artilerijos dirbtuvių viršininko plk. lt. K. Ambraziejaus raportas Ginklavimo valdybos viršininkui, *ten pat*, b. 456, l. 3.

⁴⁸ Ginklavimo valdybos viršininko įsakymas Nr. 1/2-5, Kaunas, 1939 m. rugsėjo 18 d., *ten pat*, b. 438, l. 84–88.

⁴⁹ 1938 m. Lietuvos Respublikos kariuomenės Linkaičių artilerijos dirbtuvių projektas, *ten pat*, b. 428, l. 33–43.

⁵⁰ 1939 07 07 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos viršininko plk. dr. P. Lesauskio raštas Gamybos skyriaus viršininkui, *ten pat*, b. 552, l. 132–133.

⁵¹ 1940 02 14 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos Linkaičių ginklų dirbtuvių Administracijos skyriaus viršininko j. lt. Miko Žemaitėlio raportas Gamybos skyriaus viršininkui, *ten pat*, l. 21.

1940 m. vasario 14 d. įvykusio sprogimo metu sužeistas Linkaičių ginklų dirbtuvių darbininkas Jonas Dauskurdas (centre) Radviliškio ligoninės palatoje. Radviliškis, 1940 m. vasario 22 d.

Jono Dauskurdo artimųjų archyvas.

tačiau istoriografijoje apie tai užsimenama. Rašoma, kad baigdamas darbą ir norėdamas fulminato likučius supilti į guminių indą, darbininkas be pirštinės greitai perbraukė per plokštelę. Fulminatas sprogo ir sužalojo rankos pirštus⁵². Kitas incidentas kilo tų pačių metų vasario 27 d., kuomet aktyviosios anglies gamybos patalpose kilo gaisras. Gaisro metu darbuotojai nenukentėjo, o padaryta žala buvo nedidelė ir netgi gamyba tose patalpose nesustojo⁵³.

Linkaičių ginklų dirbtuvėse dirbo daug darbuotojų, tačiau tik nedidelė jų dalis sulaukė Nepriklausomos Lietuvos atkūrimo ir pasidalino savo prisiminimais. Vienas iš jų Gamybos skyriaus vedėjo ir Technikos skyriaus inžinieriaus-konstruktoriaus pareigas ėjęs inž. J. Mikaila, kuris 1944 m. pasitraukė į vakarus. Jis savo prisiminimais apie darbą dirbtuvėse pasidalino išėivijos žurnale *Karys*⁵⁴ bei V. Statkaus leidinyje⁵⁵. Inž. J. Mikailos prisiminimai yra gerai žinomi visiems besidomintiems Linkaičių ginklų dirbtuvėmis. Tuo tarpu Lietuvoje išlikę buvę darbuotojai 2000 m. liepos 14 d. susitiko Radviliškio rajono savivaldybės mažojoje salėje, kur įvyko Linkaičių ginklų dirbtuvėse dirbusių darbininkų veteranų ir Savivaldybės atstovų susitikimas. Veteranai susitikimo

⁵² V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, p. 508.

⁵³ 1940 02 27 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos Linkaičių ginklų dirbtuvių Administracijos skyriaus viršininko j. ltn. M. Žemaitėlio raportas Gamybos skyriaus viršininkui, LCVA, f. 3, ap. 1, b. 497, l. 20,

⁵⁴ J. Mikaila, Ginklų dirbtuvės Linkaičiuose, *Karys*, 1984, Nr. 1, p. 29–31; Nr. 2, 75–78; Nr. 3, p. 123–125; Nr. 4, p. 171–173; Nr. 5, p. 222–224.

⁵⁵ V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, p. 484–506.

metu dalinosi savo prisiminimais. Antroji susitikimo dalis vyko Linkaičiuose, kur buvę darbininkai lankėsi buvusių dirbtuvių pastatuose⁵⁶. Nemažai informacijos tuometinėje Lietuvos spaudoje galima rasti apie buvusį Fulminato ir kapsulių gamybos poskyrio meistrą Liudviką Vilotį, buvusį Pionierių bataliono puskarininkį. Jo žmona taip pat dirbo Linkaičių ginklų dirbtuvėse. 2000 m. L. Vilutis laikraščio *Pamarys* žurnalistui pasakojo, kad kpt. S. Eidukaičiui padedant jis įsidarbino Linkaičių ginklų dirbtuvėse. Darbas buvo pavojingas, pasitaikydavo nelaimingų atsitikimų, ypač dirbant su labai sprogia medžiaga – fulminatu. Kai kurių skyrių darbuotojams duodavo pieno arba grietinėlės, nes darbas buvo kenksmingas sveikatai⁵⁷.

Apie darbą Linkaičių ginklų dirbtuvėse 1995 m. spaudoje savo prisiminimais yra pasidalinęs buvęs apskaitininkas Adolis Tamulionis. Jis laikraščio *Mūsų kraštas* žurnalistui pasakojo, kad dirbo buhalterijoje, kurioje buvo 5 darbuotojai. Jie suskaičiuodavo pagamintą šovinių kiekį ir apskaitą pateikdavo vadovybei. Anot A. Tamulionio, dirbtuvėse buvo dar toks skyrius, kurį darbuotojai vadino *Abisinija*. Ten darbininkai trotilu užpildydavo patrankų sviedinius. Nuo trotilo dulkių žmonių veidai, rankos ir net plaukai pasidarydavo rudi, todėl darbininkai dėvėdavo dujokaukes, bet ir jos mažai apsaugodavo. Tvarka dirbtuvėse buvo vokiška. Prie vartų stovėdavo ginkluoti sargybiniai. Atėjęs į dirbtuves darbininkas savo specialų leidimą įkišdavo į įrenginį, kuris jį pažymėdavo. Jei darbuotojas pavėluodavo į darbą daugiau negu 2 minutes, buvo mažinamas atlyginimas. Darbo metu simuliuoti arba rūkyti buvo draudžiama, priešingu atveju grėšė atleidimas. Darbininko atlyginimas buvo apie 400 Lt, tačiau dirbti reikėdavo tik 6 valandas. Dirbantys Dujokaukių skyriuje būdavo juodi kaip velniukai, nes tame skyriuje degindavo beržą, kurio anglis spausdavo ir dėdavo į dujokaukes. Darbininkai prisirydavo dulkių, bet jie dirbdavo trumpiau – 4 valandas, o atlyginimus gaudavo didesnius. Pusiau po žeme pastatytuose pastatuose gamindavo fulminatą. Cechams vadovavusiems lietuvių karininkams pradžioje patarinėdavo iš Vokietijos atvykę specialistai, kurie sakydavo *Arbeitete langsam, aber gut* (liet. dirbkite lėtai, bet gerai). Specialus traukinys dirbtuvėse priveždavo darbininkus prie pat cechų durų. Drausmė buvo geležinė. Sukaukus sirenai darbininkai eidavo pietauti į valgyklą, vėl sukaukus sirenai visi eidavo prie staklių. Fabrike veikė saviveiklininkų rateliai. A. Tamulionis vadovavo styginiam orkestrui. Muzikantai jau rengėsi išgyti naujų instrumentų (akordeoną, pianiną, kontrabosą), bet nespėjo, nes prasidėjo karas⁵⁸.

⁵⁶ V. Mikalauskas, *Atgimusi istorija, Mūsų kraštas*, 2000 liepos 19, Nr. 54, p. 1.

⁵⁷ S. Mėlinauskas, *Žmogus, išgelbėjęs ginklų dirbtuves, Pamarys*, 2000 gegužės 13, Nr. 38, p. 1.

⁵⁸ R. Petrikas, *Linkaičių ginklų fabrike – pavyzdinga tvarka, Mūsų kraštas*, 1995 sausio 10, Nr. 3, p. 1.

GINKLŲ PRAMONĖS VEIKLA KAIMYVINĖSE VALSTYBĖSE

Lietuvos kariuomenės specialistai, norėdami įvertinti kaimyninių valstybių pasiekimus ir pasisemti patirties, 1938 m. lapkričio 9–15 d. lankėsi Estijoje ir Latvijoje. Lietuvių komisiją sudarė Ginklavimo valdybos viršininkas plk. dr. P. Lesauskis, gen. št. plk. ltn. Antanas Sidabras, Kauno artilerijos dirbtuvių viršininkas plk. ltn. Kazys Ambraziejus, karo atašė gen. št. plk. Povilas Meškauskas. Grįžus į Lietuvą, plk. dr. P. Lesauskis parengė raportą, kuriame atsispindėjo Estijos ir Latvijos karo pramonės struktūra ir pasiekimai⁵⁹.

Lietuvių komisija pirmiausiai nuvyko į Estiją. Taline lietuviams buvo demonstruojama prieštankinė mina ir jos konstrukcija, kuri pirmąją bandymų dieną buvo laikoma slapta. Lietuviai lankėsi ginklų remonto dirbtuvėse ir arsenale. Remonto dirbtuvėse komisija susipažino su dirbtuvių struktūra, kurią sudarė šie remonto skyriai: Artilerijos pabūklų, Sunkiųjų kulkosvaidžių, Lengvųjų kulkosvaidžių, Šautuvų, Optikos priemonių. Taip pat dirbtuvėse veikė Administracijos ir Ūkio skyriai bei Šaltkalvių ginklų meistarų mokykla. Kiekvienas skyrius turėjo atskiras savo patalpas. Remonto dirbtuvės buvo įsikūrusios ginklų sandėlių rajone. Tuo tarpu amunicijos sandėliai buvo įrengti atskirai, toliau nuo miesto. Estijos kariuomenės arsenalo struktūrą sudarė šie skyriai: Tekinimo, Frezavimo, Kalvė, Tūtų iki 47 mm gamybos ir t.t. Arsenale buvo gaminamos atsarginės dalys ginklams, sportiniai šautuvai, prieštankinės minos, amunicija, pusiau automatiniai pistoletai, telefono aparatai ir kt. Ginklų remonto dirbtuvėse dirbo apie 200–300, o arsenale apie 400–500 darbininkų⁶⁰.

Rygos arsenale komisija apžiūrėjo latvių pagamintą prieštankinę miną ir jos brėžinį, aplankė Valstybinį elektrotechnikos fabriką (VEF), kur buvo gaminami radijo aparatai, degtuvai artilerijos sviediniams ir kt. Dirbtuvėse dirbo apie 300–500 darbininkų. Lietuviams buvo sudarytos galimybės apžiūrėti Kegumo hidroelektrinę ir jos turbinas, kurios buvo apsaugotos nuo 100 kg svorio bombų sprogimų. Turbinas saugojo apie vieno metro storio gelžbetoniniai perdengimai. Komisija lankėsi *Vairogs* šovinių dirbtuvėse Rygoje, kur stebėjo šovinių gamybos procesą. Dirbtuvėse buvo gaminamas fulminatas, kapsulės, surenkami automobiliai. Latvijos kariuomenės ginklų remontas buvo atliekamas arsenale. Arsenale taip pat buvo gaminamos lauko virtuvės, pirmagalčiai artilerijos pabūklams, dujokaukės, prieštankinės minos. Arsenale veikė šie skyriai: Frezavimo, Tekinimo, Pabūklų remonto, Automobilių remonto, Telefonų remonto,

⁵⁹ 1938 11 18 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos viršininko plk. dr. P. Lesauskio raportas Kariuomenės tiekimo valdybos viršininkui, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 396, l. 217.

⁶⁰ *Ten pat.*

Latvijos Valstybinio elektrotechnikos fabriko (VEF) pastatai.
Ryga, XX a. 2-asis dešimtmetis.

Завод „Унион“. Русские Латвии, <<http://www.russkije.lv/ru/lib/read/the-union-works.html>>,
[žiūrėta: 2014 10 20]

Dujokaukių gamybos. Skyriuose dirbo apie 500 darbininkų. Liepojos *Tosmare* dirbtuvėse taip pat gaminta produkcija Latvijos Respublikos Krašto apsaugos ministerijos užsakymu⁶¹.

Lietuvių komisija, aplankiusi kaimynines valstybes, įsitikino, kad Estijos ir Latvijos ginkluotės gamyba buvo daug pažangesnė, jie turėjo daugiau įrengimų ir patalpų. Komisija palygino Lietuvoje ir Estijoje ginklų remontą, padarė išvadas ir įvertino Lietuvos padėtį kaip *apverktiną*. Buvo konstatuota, kad Lietuvoje nėra atskirų patalpų sunkiesiems ir lengviesiems kulkosvaidžiams. Jų trūksta visiems rankiniams ginklams. Lietuvių artilerijos pabūklų remonto skyrius nunyko. Pastaciūs Kaune daugiau staklių atsarginėms dalims gaminti, skyriui pavestas plotas užėmė vos keliasdešimt kvadratinį metrų. Komisija reziūmavo, kad tai, ką gamina kaimyninės valstybės gali gaminti ir Lietuva⁶². Tačiau ne tik lietuviai domėjosi kaimynų ginkluotės gamyba, bet ir patys latviai noriai lankė Lietuvos karo pramonės objektus. Štai 1939 m. gegužės 23 d. plk. dr. P. Lesauskis Linkaičių ginklų dirbtuvėse priėmė Latvijos kariuomenės karininkus Tiekimo viršininką plk. Artūrą Dalbergą (*Artūrs Dālbergs*) ir plk. Krievą⁶³ (*Krievs*)⁶⁴.

⁶¹ *Ten pat.*

⁶² *Ten pat.*

⁶³ Autoriui asmenybės vardas nežinomas.

⁶⁴ Ginklavimo valdybos viršininko įsakymas Nr. 21/1, Kaunas, 1939 m. gegužės 27 d., *LCVA*, b. 438, l. 39.

GINKLŲ DIRBTUVĖS OKUPACIJOS PRADŽIOJE

Vykstant Antrojo pasaulinio karo mūšiams ir artėjant Lietuvos okupacijai, dirbtuvėse gamyba kartais vykdavo ir trimis pamainomis. Gamybai reikalingų medžiagų buvo stengiamasi pasirūpinti kuo ilgesniam laikui. Tai atskleidžia 1940 m. birželio 12 d. situacija, kai sprogstamosios medžiagos buvo sukaupta tiek, kad Velžių sandėliuose jai neatsirado vietos. Trūkstant vietos, apie 90 tonų trotilo ir įvairaus parako buvo patalpinta į keturis Linkaičių artilerijos sandėlius⁶⁵. Taigi dirbtuvių personalas ruošėsi sudėtingoms situacijoms. Prasi-dėjusi Lietuvos okupacija netrikdė Linkaičių ginklų dirbtuvių veiklos. 1940 m. birželio 19 d. Ginklavimo taryba nurodė dirbtuvėms tęsti darbą, prisitaikant prie pasikeitusių sąlygų ir priklausomai nuo turimų žaliavų, bet vengti gamybos trimis pamainomis⁶⁶.

1940 m. liepos 5 d. plk. dr. P. Lesauskis išvykęs į Linkaičių ginklų dirbtuves informavo personalą apie kariuomenės pertvarkymą⁶⁷. Tų pačių metų liepos 13 d. Ginklavimo valdybos centro įstaigos ir ginklų dirbtuvių politiniu vadovu buvo paskirtas Mečys Valius⁶⁸. Netrukus turėjo įvykti Ginklavimo valdybos ir jos įstaigų aukštesniųjų karininkų atestacijos, kurias turėjo svarstyti Divizijos atestacijos taryba. Ją sudarė pirmininkas plk. dr. P. Lesauskis, politinis vadovas M. Valius, nariai – plk. Stasys Birutis, plk. dr. Juozas Vėbra, plk. D. Grabys, plk. Mečys Kareiva, plk. Domas Steponaitis ir plk. ltn. Antanas Karosas. Linkaičių ginklų dirbtuvių žemesniųjų karininkų ir civiliinių tarnautojų atestacijoms svarstyti buvo sudaryta Pulko atestacijos taryba, kurią sudarė pirmininkas plk. D. Grabys, politinis vadovas V. Supronas⁶⁹ ir narys inž. J. Mikaila⁷⁰.

1940 m. rugpjūčio 6 d. Ginklavimo valdyba, atsižvelgdama į numatomą perginklavimą SSRS kariuomenės sistemos ginklais bei šaudmenimis ir remdamasi Liaudies kariuomenės vado brg. gen. Felikso Baltušio-Žemaičio įsakymu, visą dirbtuvių gamybą (išskyrus aktyviosios anglies ir atliekamus įvai-

⁶⁵ 1940 06 12 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos Linkaičių ginklų dirbtuvių Administracijos skyriaus vedėjo j. ltn. M. Žemaitėlio raportas Gamybos skyriaus viršininkui, *ten pat*, b. 497, l. 31.

⁶⁶ E. Vaidotas, Linkaičių artilerijos dirbtuvių produkcija VDKM rinkiniuose, *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2012 metais. Almanachas*, p. 55.

⁶⁷ Ginklavimo valdybos viršininko įsakymas Nr. 38/1, Kaunas, 1940 m. liepos 8 d., *ten pat*, b. 487, l. 38.

⁶⁸ Ginklavimo valdybos viršininko įsakymas Nr. 39/6, Kaunas, 1940 m. liepos 10 d., *ten pat*, l. 39.

⁶⁹ Autoriui asmenybės vardas nežinomas.

⁷⁰ Ginklavimo valdybos viršininko įsakymas Nr. 42/1-3, Kaunas, 1940 m. liepos 26 d., *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 487, l. 42.

rius remonto darbus) sustabdė dviem savaitėm⁷¹. Netrukus Linkaičių dirbtuvės buvo pervadintos į „SSRS šaudmenų liaudies komisariato Valstybinę sąjunginę gamyklą Nr. 508“. Visi dirbtuvių karininkai buvo paskirti į Raudonosios Armijos 29-ąjį šaulių korpusą, jiems buvo įsakyta eiti savo pareigas dirbtuvėse tol, kol jas perims sovietų paskirti darbuotojai⁷². Linkaičių ginklų dirbtuvėms buvo nurodyta gaminti prieštankinę amuniciją⁷³.

Likviduojant Lietuvos kariuomenę, Linkaičių ginklų dirbtuvėms vadovavę karininkai buvo paskirti į kitas pareigas, atleisti arba suimti. Kai kurie specialistai buvo ištremti ir sulaukė žiauraus likimo. Prasidėjus okupacijai plk. D. Grabys dar kelis mėnesius ėjo savo pareigas. Jam buvo siūloma dirbti Sovietų Sąjungoje, tačiau jis nesutiko. Tada apie plk. D. Grabį atsirado įrašas: „Tai – aršus komunistų priešininkas, vaikęs revoliucingai nusiteikusius darbininkus ir atleidinėjęs juos už mažiausius pasisakymus komunistų naudai“. Sankciją suimti plk. D. Grabį pasirašė LTSR vidaus reikalų liaudies komisaras Aleksandras Gudaitis-Guzevičius. 1940 m. rugsėjo 14 d. Kaune plk. D. Grabys buvo suimtas. Krašto apsaugos ministerijos Vyriausioji likvidacinė komisija išleido įsakymą Nr. 21 dėl plk. D. Grabio paleidimo iš tikrosios karo tarnybos į atsargą. Nuo 1940 m. spalio 10 d. jis buvo kalinamas Šiaulių kalėjime. Ats. plk. D. Grabys buvo kaltinamas, kad dar dirbdamas Kauno artilerijos dirbtuvėse užkirto kelią streikams, rūpinosi, kad į Linkaičių ginklų dirbtuves nebūtų priimti dirbti politiškai nepatikimi darbininkai ir, kad prieš okupantams įžengiant spėjo sunaikinti slaptus dokumentus. 1941 m. birželio 25 d. ats. plk. D. Grabys su kitais kaliniiais buvo išgabentas į Gorkio (dabar Nižnij Novgorodas) kalėjimą, kur 1942 m. kovo 7 d. nuteistas sušaudyti ir kovo 28 d. sušaudytas⁷⁴. Tik 1987 m. paaiškėjo, kad jis buvo sušaudytas Gorkio srities Suchobezvodnojės lageryje, o kur jo kapas nežinoma iki šiol. 1998 m. 100-ųjų gimimo metinių proga plk. D. Grabio gimtinėje (Lazdininkuose, Kretingos raj.) pastatytas ažuolinis atminimo paminklas⁷⁵.

Represijų susilaukė ir kiti Linkaičių ginklų dirbtuvėse dirbę specialistai. 1940 m. rugpjūčio 27 d. ltn. Pranas Marcinkevičius buvo suimtas ir 1941 m. kovo 8 d. nuteistas 8 metams, balandžio 9 d. išvežtas į Sibirą ten žuvo.

⁷¹ 1940 08 06 Lietuvos Respublikos KAM Ginklavimo valdybos Tarybos posėdžio protokolas Nr. 46, *ten pat*, b. 330, l. 1.

⁷² V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, p. 514.

⁷³ S. Mėlinauskas, Žmogus, išgelbėjęs ginklų dirbtuves, *Pamarys*, 2000 gegužės 13, Nr. 38, p. 1.

⁷⁴ R. Rudokas, *Prarastieji Lietuvos talentai*, p. 369–371

⁷⁵ A. Šuopytė, Valstybės kūrimo ir jos stiprinimo metas, *Tremtinys*, 2000 vasario 11, Nr. 6, p. 4.

Plk. D. Grabio gimimo 100-osioms metinėms atminti paminklo šventinimo iškilmės. Lazdininkai, Kretingos raj., 1998 m.

Adomo Stoncelio asmeninis archyvas

1941 m. sausio 2 d. suimti plk. ltn. J. Laužonis, plk. dr. P. Lesauskis bei ats. kpt. Leonas Račiūnas. Kovo 19 d. Maskvoje minėti asmenys nuteisti 8 metams lagerio už „sąmoningą kenkimą Ispanijos Respublikai parduodant netinkamus vartoti ginklus“ ir ištremti į Sibirą⁷⁶. 1942 m. lapkričio 27 d. Gorkio lageryje mirė ats. plk. dr. P. Lesauskis. 1941 m. birželio 14–16 d. suimti ir į Sibirą išvežti: mjr. S. Eidukaitis, kpt. J. Norkus, ltn. S. Brundza, ltn. V. Dumbrava (1943 m. spalio 24 d. žuvo lageryje), ltn. J. Dundulis (1942 m. sausio 30 d. žuvo lageryje) ir ltn. Č. Vabalas. Ats. ltn. J. Jakaitis 1941 m. birželio 26 d. sušaudytas Červenėje (Baltarusija). Tokiu būdu buvo sunaikintas didžiausias Linkaičių ginklų dirbtuvių turtas – specialistai savo gebėjimus paskyrę ginklų pramonei vystyti Lietuvoje.

Karininkų, su kuriais susidorojo sovietai, pareigas ginklų dirbtuvėse turėjo perimti meistrai. Viena iš jų – Liudviką Vilitį žadėta siųsti mokytis pirotechnikos mokslų į Leningradą, tačiau prasidėjęs karas pakeitė situaciją. Vokietijai užpuolus SSRS, besitraukiantys sovietai ketino susprogdinti Linkaičių ginklų dirbtuves, kurios buvo užminuotos prieštankinėmis minomis ir kitais sprogmenimis. Tačiau sumanumą pademonstravęs meistras L. Vilutis davė neveikiančius arba išbrokuotus gamybos metu sprogdiklius, todėl buvo susprogdinta tik nedidelė dalis dirbtuvių pastatų. Supratę L. Viliučio gudrybę, sovietai įsiveržė į jo namus ir pradėjo reikalauti sprogdiklių grasindami mirtimi.

⁷⁶ J. Rudokas, *Prarastieji Lietuvos talentai*, p. 216–217; *Lietuvos kariuomenės karininkai*, Vilnius, 2005, t. V, p. 38.

Nežinia kaip būtų viskas pasibaigę, tačiau, pasirodžius vokiečių lėktuvams virš dirbtuvių rajono, L. Vilutis pasinaudojęs sumaištimi sugebėjo pabėgti⁷⁷.

Vokiečių okupacijos metu fabrikas beveik neveikė. Sandėliuose buvo likę daug aviacinės amunicijos. Į Arimaičių ežerą buvo primėtyta nemažai sviedinių, kuriuos iš ežero vokiečiai ištraukdavo ir išimtą iš jų trotilą panaudodavo savo reikmėms⁷⁸. Vokiečiams dirbo daug karo belaisvių, kuriuos saugojo *glasovinkai*⁷⁹. Karui artėjant į pabaigą specialiame lageryje buvo uždaryti ir fabrike dirbę lietuviai, kurie turėjo išmontuoti įrengimus, kuriuos gabeno į Karaliaučius⁸⁰.

IŠVADOS

Linkaičių ginklų dirbtuvės, kaip Lietuvos karo pramonės pagrindas, įsikūrė Radviliškio rajone, Linkaičių apylinkėse. Drauge su dirbtuvėmis buvo pastatyti Linkaičių artilerijos sandėliai bei Velžių sprogstamosios medžiagos sandėliai. Linkaičių ginklų dirbtuvės buvo slaptas ir gerai saugomas karinis objektas. Dirbtuvėse su sumontuota modernia įranga buvo gaminama įvairi produkcija, reikalinga Lietuvos kariuomenei.

Linkaičių ginklų dirbtuvių organizavimas priklausė nuo Ginklavimo valdybai vadovavusių gen. ltn. M. Pečiulionio ir plk. dr. P. Lesauskio pastangų. Dirbtuvėms per jų visą gyvavimo laikotarpį vadovo plk. D. Grabys. Dirbtuvių struktūrą sudarė skyriai ir poskyriai, kuriems vadovavo jauni, tačiau kvalifikuoti specialistai.

1937–1938 m. darbo sąlygos Linkaičiuose buvo prastesnės negu Kaune. Tačiau Ginklavimo valdybos vadovybės pastangomis, darbo sąlygos buvo pagerintos ir darbuotojų skaičius nuolat augo, kol 1940 m. pasiekė apie 800.

Linkaičių ginklų dirbtuvės buvo didelis Lietuvos karo pramonės žingsnis į priekį, kurį būtinau reikėjo žengti. 1938 m. lyginant Baltijos valstybių karo pramonę, Lietuvos karo pramonės situacija buvo prastesnė, negu Latvijoje ir Estijoje. Todėl Linkaičių ginklų dirbtuvių vystymas turėjo ne tik sumažinti atsilikimą nuo artimiausių kaimynų, bet juos ir aplenkti.

Siekį užbaigti Lietuvos karo pramonės centro Linkaičiuose kūrimą sutrukdė prasidėjusi okupacija, kuri labiausiai palietė ginklų dirbtuvių personalą. Gabūs ir jauni specialistai buvo represuoti arba priversti palikti Lietuvą.

⁷⁷ S. Mėlinauskas, Žmogus, išgelbėjęs ginklų dirbtuves, *Pamarys*, 2000 gegužės 13, Nr. 38, p. 1.

⁷⁸ R. Petrikas, Linkaičių ginklų fabrike – pavyzdinga tvarka, *Mūsų kraštas*, 1995 sausio 10, Nr. 3, p. 1.

⁷⁹ Antrojo pasaulinio karo metu į Vokietijos nelaisvę patekę gen. ltn. Andrejaus Vlasovo vadovaujami Rusijos išlaisvinimo armijos kariai.

⁸⁰ S. Mėlinauskas, Žmogus, išgelbėjęs ginklų dirbtuves, *Pamarys*, 2000 gegužės 13, Nr. 38, p. 1.

ŠTURMO ŠAUTUVAS „STURMGEGWEHR 44“

Laurynas Tamulynas

Dar neprasidėjus Pirmajam pasauliniam karui ginklų konstruktoriai pastebėjo, kad nuo XIX a. besitęsiantis šautuvo šovinio modernizavimas didina šūvio nuotolį realioje kovoje, bet neleidžia visiškai išnaudoti paties šovinio. Mažo kalibro (7,92 mm, 7,62 mm, 8 mm ir t.t.) amunicija galėjo pažeisti taikinius, nutolusius per 2000 m, tuo tarpu kai atskiro taikinio esančio už 1000 m beveik nesimato. Kito tipo šoviniai, kurie buvo tobulinami, tai – pistoleto šoviniai. Dažniausiai jie buvo didesnio kalibro nei skirti šautuvams, bet dėl trumpesnės tūtelės ir mažesnio parako kiekio šūvio nuotoliu gerokai nusileido pastariesiems.

Sprendimas galėjo būti atrasti tarpinį šovinį. Viena dalis mokslininkų pradėjo dirbti tobulindami šovinius, o kita – ginklus. Naujo ginklo rūšis dar neturėjo susiformavusio pavadinimo, konstruktoriai manė, kad šautuvas galėtų šaudyti serijomis. Bandymų sukurti serijomis šaudantį šautuvą buvo nemažai¹:

1. „Ceirigotti“ (Italija), kalibras 7,65 mm. Sukurtas 1900 m. Karabinas šaudantis šautuvo šoviniais, galintis šaudyti serijomis. Tai buvo visiškai naujas ginklas, o ne bandymas modifikuoti senąjį.

2. „Rossignol ENT B1“ (Prancūzija), kalibras 6 mm. Sukurtas 1901 m. Turėjo nuimamą dėtuvę, galintis šaudyti serijomis. Vienas didžiausių trūkumų buvo jo svoris, kuris siekė apie 9 kg. Tokio svorio ginklas buvo labiau panašus į lengvąjį kulkosvaidį.

3. Fedorovo automatas (rus. автомат Фёдорова), kalibras 6,5 mm (šovinys skirtas japonų šautuvui „Arisaka“). Sukurtas 1915 m. Nuo 1915 m. iki 1924 m. pagaminta apie 3200 vienetų. Ginklas dažniausiai buvo naudojamas kaip lengvasis kulkosvaidis.

4. „Winchester M 1907“ (JAV – Prancūzija), kalibras 8,9 mm (.351 WSL²). Sukurtas 1907 m. Naudotas Pirmajame pasauliniame kare apkasų šturmui. Pagaminta apie 2500 vnt.

5. „Winchester M 1917 (JAV)“, kalibras 8,76 mm (.345 WSL). Sukurtas 1917 m. Ginklas skirtas kautis su oro balionais.

¹ Before The Sturmgewehr: Assault Rifle Developments Prior to 1942, <<http://www.thefirearmblog.com/blog/2014/04/02/sturmgewehr-assault-rifle-developments-prior-1942/>> [žiūrėta: 2014 m. lapkričio 10 d.].

² JAV naudojamas kalibrų žymėjimas.

6. „Ribeyrolle CM 1918“ (Prancūzija), kalibras 8 mm. Sukurtas 1918 m. Buvo gana sunkus – 5,1 kg. Šaudant toliau kaip už 400 m labai sumažėdavo taiklumas.

7. „Modello 1921 MAF“ (Italija), kalibras 7,35 mm ir 7,62 mm. Sukurtas 1921 m. Ginklas negalėjo šaudyti nenutraukiama ugnimi.

8. „Furrer „Pistolengewehr“ MP. M 1920/1921“ (Šveicarija), kalibras 7,65 mm (1920 m. modifikacija), 7 mm (1921 m. modifikacija).

9. „Weibel/Danrif“ (Danija), kalibras 7 mm. Sukurtas 1932 m. Skirtas naudoti kaip lengvasis kulkosvaidis, o ne kaip individualus šaulio ginklas, kurį galėtų turėti kiekvienas karys. Tolimesni tyrimai buvo nutraukti dėl Antrojo pasaulinio karo pradžios 1939 m.

10. Korovino automatas (rus. автомат Коровина), kalibras 8,9 mm. Sukurtas 1933 m.

11. „Vollmer M35“ (Vokietija), kalibras 7,75 mm. Sukurtas 1935–1939 m. Tolimesni tyrimai nutraukti dėl karo pradžios 1939 m.

12. ZK-412 (Čekoslovakija), kalibras 8 mm. Projektas pradėtas 1939 m. Ginklas sukurtas 1941–1942 m. Po Vokietijos okupacijos turėjo kitą pavadinimą – MK SS-42, nedideliais kiekiais buvo siunčiamas į Rytų frontą.

Visi paminėti ginklai netapo populiarūs dėl kelių priežasčių:

Karybos koncepcija numatė didelio kiekio pėstininkų puolimą „bango mis“, todėl pataikyti net iš 2000 m. atstumo nebuvo labai didelė problema, nes vienu metu šaudė šimtai šautuvų į didelį kiekį linijomis einančių karių, o ne į atskirą taikinį. Kai kuriose šalyse buvo galvojama, kad kils didelių logistikos ir finansinių problemų, nes automatinį ginklų greitašauda siekia šimtus šūvių per minutę ir kariai labai greitai išnaudos amuniciją. Kariuomenės perginklavimas naujo tipo ginklais kainuos labai brangiai, nes sėkmingesniems modeliams reiktų ir naujo tipo amunicijos (taip vadinamo tarpinio šovinio, kuris būtų galingesnis už pistoleto šovinį, bet silpnesnis už šautuvo). Šautuvo šoviniui pritaikyti ginklai turėjo labai didelę atitrangą ir netiko būti naudojami kaip individualūs ginklai. Žinoma, prisidėjo ir tokie faktoriai kaip pasaulinė krizė, tikėjimas, kad įsteigta Tautų Sąjunga neleis prasidėti naujam karui ir t.t.

Antrasis pasaulinis karas ir jo radikaliai, lyginant su Pirmuoju, pasikeitusi karybos strategija, labai greitai parodė, kad individualūs karių ginklai nėra pritaikyti naujai karo koncepcijai. Tokio galingo skirto šautuvui šovinio neberekėjo, nes nebebuvo šaudoma į minią artėjančių priešininkų, esančių už 1000–2000 m. Kol karas klostėsi Vokietijos naudai, nebuvo galvojama apie naujų ginklų pėstininkams kūrimą, nes didžiausias dėmesys buvo skiriamas „Žaibiško karo“ smogiamajai jėgai – tankams ir kitai šarvuotai technikai. Karui kryptant ne Vokietijos naudai prasidėjo ginklų, galinčių persverti svarstyklės į

Šturmo šautuvas „Sturmgewehr 44“

Šturmo šautuvas „Sturmgewehr 44“ vidinės ir išorinės pusės vaizdas.
VDKM Ginklų rinkinys, G-1872

Šturmo šautuvas „Sturmgewehr 44“ (MP 43) vidinės ir išorinės pusės vaizdas
(su atkurtomis kriaunomis ir buože).
VDKM Ginklų rinkinys, G-2381

Šturmo šautuvas „Sturmgewehr 44“ (MP 43) vidinės pusės vaizdas
(be atkurtų kriaunų ir buožės).
VDKM Ginklų rinkinys, G-2381

kitą pusę, paieška. Tarp visų projektų išryškėjo ir naujas pėstininkams skirtas ginklas, kuris pradžioje, manyta, kad pakeis pistoletą-kulkosvaidį MP 40. Kaip vėliau parodė istorija, buvo sukurta nauja ginklų rūšis – šturmo šautuvai.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus ginklų rinkinyje yra saugomi du šturmo šautuvai „Sturmgewehr 44“ (Stg 44) (inv. Nr. G-1872 ir G-2381 ginklo Nr. 176).

Pats ginklo pavadinimas ne iš karto buvo „Sturmgewehr 44“, nes, kaip jau minėta, jis turėjo pakeisti pistoletus-kulkosvaidžius, karo veiksmams ir išbandymams kariuomenėje parodė jo galimybes mūsų lauke. Mokslininkų darbai su naujo tipo šoviniais ir ginklais nebuvo sustoję. Vokietijoje prie naujo ginklo dirbo dvi kompanijos, „C. G. Haenel Waffen und Fahrradfabrik“ vadovaujama direktoriaus Hugo Šmaiserio (*Hugo Schmeisser*) ir „Walther“³. Abi firmos savo ginklams pritaikė sumažinto galingumo firmos „Polte“ 7,9 x 33 mm šovinį⁴. Naujas gaminyje buvo klasifikuojamas kaip automatinis karabinas (vok. *Maschinenkarabiner*, toliau MKb)⁵. „Walther“ firmos gaminyje vadinosi MKb.42 (W), o H. Šmaiserio vadovaujamos „C. G. Haenel Waffen und Fahrradfabrik“ – MKb.42(H).

Abu ginklai panašūs, bet kartu ir skirtingi. „Haenel“ firmoje suprojektuoto ginklo veikimas buvo panašus į pistoleto-kulkosvaidžio MP 40. Užtaisymo metu ginklo spyna lieka galinėje, užtaisytoje padėtyje. Nuspaudus nuleistuką spyna judėdama link vamzdžio paima iš dėtuvės šovinį ir įstūmiasi jį į vamzdį iššauna. Toks veikimo principas buvo taikomas tam, kad tarp šūvių

³ В. Н. Шунков, *Оружие пехоты 1939-1945*, Минск, Харвест, 1999, с. 178.

⁴ Mkb-42 /MP-43/ MP-44/ Stg.44, <<http://ohrana.ru/weapon/automatic/1717/>>, [žiūrėta 2014 m. 05 08].

⁵ История возникновения штурмовой винтовки MP-43. <http://www.shooting-ua.com/arm-books/arm_book_41.htm>, [žiūrėta: 2014 m. 05 08].

Šturmo šautuvas „Sturmgewehr 44“
(MP 43) vidinės pusės vaizdas,
kuriame matyti ankstesnis „Sturmgewehr
44“ pavadinimas „MP 43“
VDKM Ginklų rinkinys, G-2381

Naujas „Polte“ (sumažintas) 7,92 x 33 mm
šovinys lyginant su senuoju 7,92 x 57 mm.
German weapons history of the Sturmgewehr,
<http://www.mp44.nl/weapons/mp44_history.htm>,
[žiūrėta: 2014 11 15]

serijų vėdintūsi ir aušintūsi vamzdis, tačiau tai buvo ir didelis trūkumas – tokia veikimo schema labai trukdė taiklumui, taikytis buvo įmanoma tik tol, kol bus paspaustas nuleistukas, nes judanti spyna stipriai judindavo ir visą ginklą, iš paskos sekdamo dar ir šovinio detonacija. Vietoje saugiklio taip pat panaudota MP 40 saugumo schema, pagal kurią užtaisyta (atgal atitraukta) spyna buvo fiksuojama spynos rėmo išpjovoje. Firmos „Walther“ pavyzdys turėjo kitą spynos veikimo principą. Pirmam šūviui reikėjo dviejų etapų. Pirmas etapas – spyna atitraukiama atgal ir paleidžiama, tuomet spyruoklė paima šovinį iš dėtuvės ir įstumia į vamzdį. Antras etapas – nuspaudžiamas nuleistukas, išlaisvinamas smūgiuojantis mechanizmas, kuris iššauna šovinį.

Taikymasis iš ginklo, sukurtu „Walther“, buvo žymiai efektyvesnis, nes judėdavo tik maža ir lengva dalis (spynos adata). Abiejų ginklų veikimas buvo pagrįstas parako dujų gražinimo pro kamerą principu, tik „Haenel“ kamera suprojektuota virš vamzdžio, o „Walther“ apgaubdavo vamzdį iš išorės⁶. Pagal pirminius užsakymus abu ginklai turėjo taikliai šaudyti iki 600 m atstumu, turėti tvirtinimus optiniams taikikliams, durtuvui ir iš jų turėjo būti galimybė iššauti granatas.

⁶ L. Erenfeicht., Sturmgewehr – prawdziwa Wunderwaffe Hitlera, *Strzał*, 2010, Nr.10, s. 30-48.

Pagaminus nedideles ginklų partijas ir išdalinus jas kariuomenei, buvo nuspręsta abu ginklų modelius sujungti. Kaip pagrindas paimtas „Haenel“ gaminys ir į jį sukomponuota „Walther“ firmos spyna, nuleidimo mechanizmas ir vėliavėlės tipo saugiklis. Dažnas pavadinimų keitimas (iš pradžių bandomasis pavadinamas buvo MP 42S, vėliau – automatinis karabinas MKb.42, pervadintas į MP 43 ir MP 44, pagaliau nusistovėjo pavadinimas „Sturmgewehr 44“) parodo permainingą ginklo naudojimo taktiką⁷. Gynyboje nusistovėjo tokia šio ginklo naudojimo taktika: priešo pozicijų šturmo metu, kada kariai, turintys karabinus „Mauser 98k“, nutraukia ugnį tam, kad pasiruoštų mesti granatas, o universalūs kulkosvaidžiai MG 34 ir MG 42 nebegali efektyviai paremti karių ugnimi, savo vaidmenį atlikdavo šturmo karabinai, kurie trumpomis serijomis arba ištisine ugnimi priversdavo priešininkus pasislėpti priedangose, neleidami jiems sutrukdyti granatų atakai⁸. Universalūs kulkosvaidžiai praranda galimybę efektyviai remti savo karius dėl keleto priežasčių. Vidutinė kulkosvaidžio greitašauda yra apie 1000 šūvių per minutę (lyginant 800-900 – MG 34 ir 1200 – MG 42) 50 šovinių juostos pakanka maždaug 3 sekundėms⁹. Todėl šturmo metu daromos priverstinės pertraukos. Kita priežastis yra ta, kad labai priartėjus prie apkasų, atsiranda nemaža galimybė iš flangų pataikyti į savus. Dar viena priežastis – šaudant iš kulkosvaidžio ir judant labai mažėja taiklumas. Gynyboje „Sturmgewehr 44“ dažnai pakeisdavo universaluosius kulkosvaidžius, kurie buvo vieni pagrindinių priešininko taikinių. Ginklo kalibras liko nepakitęs ir įprastas Vokietijos kariuomenei – 7,92 mm, tiktai sumažėjo šovinio ilgis – 7,92 x 33 „Kurz“ (vok. sutrumpinti), greitašauda – 550 š/min¹⁰.

Prasidėjus masinei ginklo gamybai tapo aišku, kad jis nepakeis kariuomenėje esančio karabino „Mauser 98k“, nes naujam šturmo karabinui ir jam skirtų šovinių įrangai pagaminti nebuvo pakankamai resursų ir laiko. Visiškai pakeisti įmonių, gaminančių karabinus „Mauser 98k“, įrangą taip pat nebuvo laiko ir dėl 1944 m. situacijos fronte, kuriame Vokietijos padėtis darėsi kritiška. Kadangi tapo aišku, kad karabinas „Mauser 98k“ liks kariuomenėje, buvo atsisakyta kai kurių reikalavimų ginklui „Sturmgewehr 44“. Pirmiausiai atsisakyta šaudymo granatomis, nes tam jau puikiai tarnavo esantis karabinas. Naujo ginklo šoviniai neturėjo pakankamai galios, todėl, norint iššauti iš naujo ginklo, į ginklą reikėjo įdėti specialiai granatoms šaudyti skirta šovinį, o tai užimdavo labai daug laiko.

⁷ *Ten pat.*

⁸ L. Erenfeicht, Sturmgewehr – prawdziwa Wunderwaffe Hitlera, *Strzał*, 2010, Nr.10, s. 42.

⁹ *Ten pat.*

¹⁰ Mkb-42 /MP-43/ MP-44/ Stg.44, <<http://ohrana.ru/weapon/automatic/1717/>>, [žiūrėta: 2014 m. 05 08].

Lietuvos partizanai su „Sturmgewehr 44“. Už laisvę ir tėvynę.
Sud. D. Kuodytė, E. Peikštenis, D. Žygelis, Vilnius, 2007, p. 162, 164, 46

Šturmo šautuvas „Sturmgewehr 44“

Išardyti (iš viršaus į apačią) AK 46 ir AK 47.

AK and Stg – Kissing Cousins.

<<http://www.forgottenweapons.com/ak-and-stg-kissing-cousins/>>, [žiūrėta: 2014 05 08].

Išardytas „Sturmgewehr 44.“ Schmeisser MP 43MP 44 Stg. 44.

<<http://world.guns.ru/assault/de/mp-43-mp-44-stg44-e.html>>, [žiūrėta: 2014 05 17].

Kitas patobulinimas, kurio buvo atsisakyta – optinis taikiklis. Po optikos prišaudymo ir iššaudžius visą dėtuvę, taikiklis atsilaisvindavo, todėl mažėdavo taiklumas. Bandymai modernizuoti ginklą nedavė patenkinamų rezultatų¹¹. Tas pats optinio taikiklio tvirtinimo mechanizmas pasitarnavo naujam patobulinimui – naktinio matymo taikikliui ZG 1229, dėl savo veikimo principų pavadintam „Vampyr“ (Vampyras)¹². Šis taikiklis leido stebėti ir šaudyti gana taikliai visiškoje tamsoje 200 m. atstumu. Dar vienas, matyt, labiausiai žinomas ir intriguojantis patobulinimas buvo galimybė šaudyti „iš už kampo“. Suprojektuotas ir 1944 m. liepos mėnesį pristatytas specialus antgalis, kuris leido šaudyti 90⁰ kampu ir pavadintas „Vorsatz P“ (P reiškė vok. *panzer* – tankas, o visas pavadinimas – „antgalis šarvuotai technikai“)¹³. Pėstininkams skirti 45⁰ arba 30⁰ kampu palenkti antgaliai užtikrino galimybę šaudyti žiūrint per periskopą iš už priedangos neiškišant galvos. Tokie antgaliai vadinosi „Vorsatz J“ (J reiškė *infanterie* vok. – pėstininkai). 1945 m. užsakyta bandomoji 1000 vnt. partija, bet po bandymų, kurie parodė greitą antgalio susidėvėjimą, tolimesnių tyrimų atsisakyta¹⁴. Vienu iš rimčiausių trūkumų galima įvardinti ginklo svorį – 5,1 kg.¹⁵

Per visą gamybos laiką pagaminta tik 424 tūkstančiai iš 1,5 milijono užsakytų ir 4 milijonų planuotų vienetų „Sturmgewehr 44“. Netgi žinant, kad viena iš ginklo gamybos naujovių buvo didelio kiekio štampuotų detalių naudojimas, kuris leido didinti gamybos mastus nepaisant karo metais Vokietijai iškilusių ginklų gamybos sunkumų, kyla pagrįstas klausimas, ar visiškai naujos ginklo rūšies įvedimas tokiomis sąlygomis buvo tikslingas.

Ne tik vokiečiai ir jų sąjungininkai karo metais ir pokariu naudojo naują ginklą. „Sturmgewehr 44“ pakliūdavo kaip trofėjus į SSRS kariuomenę, taip pat tarnavo pokario Lietuvos ir kaimyninių kraštų partizanams. Nuotraukose daugelio partizanų rankose matomas naujas ginklas. Jis buvo naudojamas tol, kol užteko vokiškos amunicijos, vėliau šiuos ginklus keitė sovietiniai, kurių amunicija tapo prieinamesnė. Dabar šis ginklas vis dar naudojamas Sirijos pilietiniame kare.

Ilgą laiką netyla besidominčių ginklais mokslininkų diskusijos apie vokiečių šturmo šautuvo „Sturmgewehr 44“ ir SSRS pagaminto AK 47 (rus. автомат Калашникова образца 1947 года) panašumus ir skirtumus. O svarbiausias klausimas yra, ar AK 47 kūrėjas Michailas Timofėjevičius Kalašnikovas

¹¹ L. Erenfeicht, *Sturmgewehr – prawdziwa Wunderwaffe Hitlera*, Strzał, 2010, Nr.10, s. 46.

¹² *Ten pat.*

¹³ *Ten pat.*

¹⁴ *Ten pat.*

¹⁵ I. Hogg, J. Weeks, *Military Small Arms of the Twentieth Century*, Northfield, 1973, p. 414.

(Михаил Тимофеевич Калашников) nukopijavo savo ginklą nuo vokiečių šturmo šautuvo. Kad AK 47 yra tiksli „Sturmgewehr 44“ kopija, teigti negalima. Buvo dar ankstesnis M. Kalašnikovo bandymas sukurti ginklą, kurio pavadinimas AK 46. Jis pagal savo komponuotę žymiai panašesnis į vokišką, kuris be jokios abejonės, turėjo labai didelės įtakos ne tik AK 47, bet ir nemažai daliai kitų būsimų šturmo šautuvų. Ginklų panašumus galima pamatyti nuotraukose. Kadangi konstruojant „Sturmgewehr 44“ išspręsta nemaža dalis konstrukcinių klausimų, be kurių toks ginklas apskritai negalėtų gerai funkcionuoti, tokie esminiai konstrukciniai principai pritaikyti ir kituose ginkluose (pvz., dujų grąžinimo kameros įkomponavimas į ginklą, sutrumpintas šoviny, spynos ir saugiklio veikimo principai automatinuose ginkluose ir t.t.). Yra informacijos, kad H. Šmaiseris, įkalintas SSRS po karo, kaip konstruktorius galėjo žymiai prisidėti prie naujojo sovietų ginklo kūrimo, iš tikrųjų tobulindamas vokiečių ginklą. Bet šaltiniai nėra patikimi, o duomenys Rusijoje vis dar užslaptinti. Tokiai versijai taikomas argumentas, kad neturintis ginklininko išsilavinimo, bet labai gerai tinkantis atstovauti darbo liaudį, M. Kalašnikovas tapo politinio režimo iškeltu simboliu, kuriuo buvo norima parodyti, kad darbininkų klasės atstovas gali sukurti pasaulyje lygių neturintį ginklą. Ir, žinoma, kad tam visai netiktų Nacistinės Vokietijos ginklininkas H. Šmaiseris tobulinantis sovietų karius naikinusį „Sturmgewehr 44“.

AK 47 (viršuje) ir „Sturmgewehr 44“ dujų kamerų palyginimas.
<<http://www.forgottenweapons.com/ak-and-stg-kissing-cousins/>>, [žiūrėta: 2014 05 08].

„Sturmgewehr 44“ (viršuje) ir AK 47 stūmoklių palyginimas.
<<http://www.forgottenweapons.com/ak-and-stg-kissing-cousins/>>, [žiūrėta: 2014 05 08].

Vokiečių konstruktoriams-ginklininkams priklauso naujos klasės individualių automatinių ginklų, šaudančių vadinamaisiais tarpiniais šoviniais, serijinės gamybos prioritetas. Atidus šovinių ir naujo ginklo naudojimo taktikos įvertinimas leido atsirasti visiškai naujai ginklų koncepcijai. Vokiečiai pirmieji sugebėjo išvelgti naujo ginklo galimybes, kurios parodė, kad šturmo šautuvai yra pagrindinis pėstininko ginklas. Šie faktoriai nulėmė, kad „Sturmgewehr 44“ tapo pavyzdžiu ir pradininku didžiajai daliai XX a. antrosios pusės šturmo šautuvų. O jo dabartinis naudojimas įrodo, kad jis vis dar daugiau ar mažiau atitinka dabartinius standartus.

„Sturmgewehr 44“ (viršuje) ir AK 47 uoksų palyginimas.
<<http://www.forgottenweapons.com/ak-and-stg-kissing-cousins/>>, [žiūrėta: 2014 05 08].

EKSPOZICIJA „SAVANORYSTĖ KRAŠTO GYNYBOJE“

Dalė Naujalienė

„Mūsų tautai niekada nebuvo svetima savanorystės idėja. Jos vedami, Tėvynės ginti ėjo įvairaus amžiaus, išsilavinimo ir politinių pažiūrų žmonės. Laisvės kovų epocha tapatinama su XVIII a. pabaigos – XX a. pabaigos įvykiais: sukilimais, Nepriklausomybės kovomis, antisovietiniu ir antinaciniu rezistenciniu pasipriešinimu. Priešinantis ginklu, žodžiu, spauda ir tikėjimu, stengtasi išsivaduoti iš kaimyninių šalių įtakos, iškovoti ir įtvirtinti savos valstybės nepriklausomybę. Jau XVIII a. pabaigoje suvokta, kad, trūkstant reguliariosios kariuomenės, ją sėkmingai gali papildyti ar pakeisti savanorių daliniai. Savanoriška parama, skatinama ištikimybės ir pasiaukojimo, labai reikšminga, nes remiasi ne tik fizine jėga, bet ir vertybėmis bei įsitikinimais. Nuolatinės nesėkmės ne tik nepalaužė mūsų tautos, bet ir subrandino ją vėlesniems žygiams. Lietuva, pasiaukojamai remiama savo piliečių, sugebėjo atsilaikyti. Laisvės kovos, įprasminusios pačius sunkiausius fizinius ir emocinius išgyvenimus, buvo kulminacija. Nuo jų priklausė Tėvynės prestižas, garbė, artimųjų laisvė, tautinės kultūros sėkmė. Didžiavimasis savo praeitimi yra mūsų stiprybė ir privalumas, tad neleiskime nukeliauti užmarštin tiems, kurie kovojo dėl šalies laisvės. Kad vis dar esame ir turime savo valstybę, padėkokime jiems, savanoriams“ – tokiais žodžiais įvardiname tekste pradedama Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus darbuotojų Karo technikos Vilniaus skyriuje 2014 m. rugsėjo 25 d. naujai įrengta ekspozicija „Savanorystė krašto gynyboje“. Eksponavimo sąlygos apsprendė, kad minėta tema buvo atskleista pasitelkus kompiuterines vaizdinės medžiagos redagavimo priemones – fotopano (11 vnt.) montažus, pateikiant aiškinamuosius tekstus, rodant kuo mažiau originalių eksponatų ir tik 1991 m. sausio 13 d. įvykiai atskleidžiami diagramos pagalba. Ekspozicijos centre – šešių manekėnų, aprengtų besiformuojančios Lietuvos Respublikos savanoriškos krašto apsaugos tarnybos (SKAT), Aukščiausiosios Tarybos apsaugos tarnybos karių pirmosiomis uniformomis, kompozicija. Tik atėjusį į salę lankytoją pasitinka skelbimų lenta, simbolizuojanti laiko ašį (natūralus medis, ant kurio prikalti įvairūs atsišaukimai, pradedant Kauno pavieto ir Trakų vaivadijos 1794 m. sukilimo akto kopijomis, baigiant 1949 m. gruodžio 1 d. atsišaukimo kopija). Rodomi ir stambūs ginklai: prieštankinis raketinis kompleksas 9K 111-1 Konkurs, kurį 1991 m. SKAT Kauno savanoriai pritaikė šaudyti aviacinėmis raketomis S5 oras-žemė ir stambaus kalibro (14,5 mm) prieštankinis Vladimirovo kulkosvaidis KPVT, naudotas šarvuočiuose ir zenitiniuose įrenginiuose.

Ekspozicijos „Savanorystė krašto gynyboje“ bendras vaizdas. 2014 m.

Trumpai apžvelgsime naujoje ekspozicijoje norėtas atskleisti savanorystės idėjos užuomazgas nuo 1794 m. iki 1918 m. Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo.

1794 m. ankstyvą pavasarį prasidėjęs sukilimas per kelis mėnesius apėmė visą Abiejų Tautų Respublikos teritoriją. Pagrindiniai sukilimo tikslai buvo nusakyti devizu „Visuma, Laisvė, Nepriklausomybė“. Tai reiškė, kad sukilėliai siekė atkurti Abiejų Tautų Respublikos valstybės sienas, buvusias iki 1772 m., pratęsti ir pagilinti Ketverių metų seimo (1788–1792) pradėtas ir brutalias išorinės jėgos nutrauktas reformas, išsivaduoti iš kaimyninių valstybių įtakos ir įtvirtinti valstybės nepriklausomybę. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje sukilime dalyvavo iki 80 tūkstančių reguliariosios kariuomenės karių ir sukilėlių, tačiau atsilaikyti prieš dviejų sukilimo malšintojų – Prūsijos ir Rusijos imperijos – kariuomenes nepavyko. Sukilimas buvo nuslopintas. 1794 m. sukilimui skirtame fotopano montaže panaudojome Lietuvos Aukščiausiosios Tautinės Tarybos atsišaukimo kopiją, XVIII a. antros pusės ginklų – kardo, titnaginio pistoleto, karabino nuotraukas bei paveikslų – 1794 m. sukilimo vyriausiasis vadas Tadas Kosciuška, 1794 m. sukilimo Lietuvoje vadas generolas leitenantas Jokūbas Jasinskis ir Vilniaus Tautinės gvardijos vadas Laurynas Gucevičius – spalvotas kopijas.

1812 m., apkaltinęs Rusiją sulaužius Tilžės taikos susitarimą, garsusis Prancūzijos karvedys Napoleonas I su 600 tūkst. kariuomene persikėlė per Nemuną ir pradėjo karą su Rusija. Tūkstančiai Lietuvos gyventojų savanoriais stojo į lietuviškuosius dalinius Prancūzijos kariuomenės sudėtyje. Iš viso Prancūzijos daliniuose buvo apie 19 tūkstančių lietuvių. Tačiau Rusijoje Didžiąją Armiją ištikusi katastrofa kartu palaidojo ir lietuvių viltis atkurti prarastą valstybę. Ekspozicijoje fotopano montaže matomas Imperatoriaus Napoleono įsakymas dėl Lietuvos kariuomenės sukūrimo, įkomponuotas piešinys su lietuviais savanoriais, o taip pat rodoma pypkė su užrašu prancūzų kalba „Pamiršta Napoleono I Maskvoje, 1812 spalio 22 d.“

1830–1831 m. Lenkijoje ir Lietuvoje prasidėjęs sukilimas prieš Rusijos imperiją paskatino naują savanorystės bangą. Sukilime dalyvavo beveik 30 tūkstančių visų visuomenės sluoksnių atstovų – bajorų, miestelėnų, valstiečių. Savanoriais į sukilėlių būrius stojo buvę Napoleono karų dalyviai ir Rusijos kariuomenės karininkai, menininkai, studentai, vyresniųjų klasių moksleiviai. Sukilimas buvo pralaimėtas, tačiau tauta nepalūžo ir viltis atidėjo vėlesniam laikui. Ekspozicijoje fotopano montažui panaudojome grafitės Emilijos Pliaterytės laišką, patvirtinantį, kad ji į sukilėlių gretas stoja savo noru, litografijos „Emilija Pliaterytė vadovauja dalgininkų daliniui“ kopiją ir sukilėlių naudoto ištiesinto dalgio rekonstrukciją.

Kitas bandymas atgauti laisvę buvo 1863–1864 m. sukilimas – viena iš daugelio lietuvių tautos ilgalaikės kovos grandžių. Šiame sukilime aktyviai reikėsi ir dvasininkijos atstovai – keli iš jų buvo savanoriškai organizuotų būrių vadai (ekspozicijoje rodoma kun. Antano Mackevičiaus, Konstantino Kalinausko ir Zigmanto Sierakausko portretų kopijos). Sukilimą, kuriame aktyviai kovėsi 15–20 tūkstančių lietuvių sukilėlių, carinė Rusijos kariuomenė numalšino, tačiau jo metu buvo subrandinta nepriklausomos Lietuvos idėja ir tai buvo pagrindinis sukilimo laimėjimas.

Nesėkme pasibaigus 1863–1864 m. sukilimui, Lietuvą užplūdo nauja rusifikacijos banga, apėmusi daugumą gyvenimo sričių: administracijos, švietimo, religijos, o svarbiausia – lietuviškos spaudos. 1864 m. įsigaliojęs lietuviško spausdintinio žodžio draudimas lotyniškais rašmenimis grasino pakirsti bręstančios modernios lietuvių tautos šaknis. Tai nujausdami, į krašto gynybą savanoriai stojo jau ne su ginklu, o su knyga rankose. Knygnešystė – unikalus reiškinys viso pasaulio kontekste. 1864–1904 m. nelegaliai spausdinamų leidinių tiražas pasiekė apie 5 milijonus egzempliorių. Gerai išplėtotas knygnešių tinklas leido spaudinius platinti visoje šiandieninės Lietuvos teritorijoje. Akivaizdus šio darbo rezultatas – 1904 m. gegužės 7 d. panaikintas lietuviškos spaudos draudimas, kartu simbolizuojantis ir taikią lietuvių tautos pergalę prieš caro režimą. Ekspozicijoje fotopano montažui panaudojome skulptūros „Knygnešys“ (skulpt. Juozas Zikaras) nuotrauką ir nelegalių knygų platinimo Lietuvoje žemėlapi. Rodomi ir originalūs eksponatai: Petro Rimšos skulptūra „Vargo mokykla“, porcelianinė dėžutė smėliui, naudota vietoj sugeriamojo popieriaus, grifelinė lentelė ir medinis mokyklinis lagaminėlis (XIX a. pabaiga–XX a. pradžia).

Dar 1917 m., Rusijos kariuomenėje prasidėjus suirutei, čia tarnaujantys lietuviai savanoriškai ėmėsi iniciatyvos formuoti tautinius dalinius. 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Valstybės Tarybai paskelbus Nepriklausomybės aktą, šie daliniai ketino grįžti į tėvynę ir prisidėti prie krašto gynybos. Tų pačių metų lapkričio 11 d. sudarytos pirmosios Vyriausybės svarbiausiu uždaviniu tapo kariuomenės, pajėgios atremti iš visų pusių besiveržiančius priešus, organizavimas. Po Pirmojo pasaulinio karo užsienio šalių kariuomenėse tarnavę lietuviai Tėvynę pasiekė grupėmis ir pavieniui, stojo savanoriais arba buvo mobilizuoti į steigiamus Lietuvos kariuomenės dalinius, kuriems pradžią davė vyrai, nusprendę savanoriškai prisidėti prie valstybės gynybos. 1919–1920 m. dėl Lietuvos nepriklausomybės vyko įnirtingos kovos su bolševikų, bermontininkų ir lenkų kariuomenėmis. Kariai-savanoriai kovojo ne dėl apdovanojimų ar pažadėtų žemės sklypų, o dėl tautos laisvės. Ekspozicijos fotopano montažo fonui panaudota kovų su bolševikais schema, Lietuvos kariuomenės savanorio

sermėgos ir skiriamą antsiuvo nuotraukos, prie kurių pritvirtintas šautuvas „Mosin-Nagant“.

Nepriklausomos Lietuvos gyvavimo laikotarpiu savanorystė reiškėsi įvairiomis formomis, dažniausiai socialinėje srityje per įvairias labdaros ir filantropijos organizacijas, besirūpinančias visuomenės švietimu, gydymu bei socialine gerove. Taikų savanorystės darbą nutraukė prasidėjusi sovietų okupacija.

Pirmosios sovietinės okupacijos padariniai sukėlė gyventojų nepasitenkinimą, kuris peraugo į pasipriešinimo režimui judėjimą. Jau 1940 m. vasaros antroje pusėje pradėti platinti pagrindiniai laikraščiai, atsirado antisovietinių pagrindinių organizacijų veiklos užuomazgos. Iki spalio pradžios jos veikė gana izoliuotai. Padėtis pasikeitė susikūrus centrinei pasipriešinimo organizacijai, suvienijusiai visą pagrindžio pasipriešinimo judėjimą ir perėmusiai vadovavimą. Svarbų vaidmenį suvaidino Lietuvių aktyvistų frontas. Rezistentus vienijo bendras tikslas – nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas.

1941 m. birželio 23–28 d. sukilimas, vienintelis toks tuomet sovietų užimtose teritorijose, buvo nukreiptas prieš besitraukiančią Raudonąją armiją ir kartu prieš vokiečių interesus. Į kovą su bendru priešu savanoriškai, entuziazmo vedami, stojo visų visuomenės sluoksnių atstovai – karininkai, šauliai, studentai, moksleiviai ir darbininkai. Sukilimas parodė tautos vienybę, o įvykiai Kaune davė ženklą sukilti visai Lietuvai ir paskelbti, kad atkuriamą Lietuvos Nepriklausomybę. Negalutiniais duomenimis, Lietuvoje veikė apie 16–20 tūkstančių, kovose žuvo ne mažiau kaip 600 sukilėlių. Tai buvo sunkus, rizikingas ir dramatiškas Lietuvos piliečių mėginimas atkurti Lietuvos valstybę. Šią temą atskleidėme naudodami fotopano su 1941 m. sukilimo ir jo metu naudotų ginklų nuotraukų montažu ir originalius eksponatus, rašomąją mašinėlę „Olimpija“, kuria buvo parašyta knyga „Sukilimas Lietuvos suverenumui atstatyti“, bei pėstininkų kardą (tesaką), priklausiusius plk. Kaziui Škirpai.

1944–1953 m. laikotarpis, dar vadinamas Lietuvos karu, rezistencija, partizaniniu karu, yra unikalus, išskirtinis reiškinys Lietuvos istorijoje. 1944 m. Sovietų Sąjungai antrą kartą okupavus Lietuvą, dešimtys tūkstančių Lietuvos patriotų stojo į kovą dėl Tėvynės laisvės. Partizaninis pasipriešinimas skirstomas į tris pagrindinius tarpsnius: 1944 m. vasara–1946 m. vasara, 1946 m. vasara–1948 m. pabaiga, 1949 m.–1953 m. pavasaris. Kiekvienos dienos patirtis diktavo sąlygas, kuriomis greitai priimti sprendimai galėjo padėti išlikti, todėl pagrindžiui pavyko suvienyti Lietuvos patriotines jėgas į vieną organizaciją, sudaryti bendrą karinio ir politinio pasipriešinimo vadovybę. 1949 m. vasarį įvykusiame Lietuvos partizanų vadų suvažiavime buvo įkurta visas Lietuvos patriotines jėgas vienijanti partizanų organizacija – Lietuvos laisvės kovos sąjūdis. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Taryba 1949 m. vasario 16 d. priėmė politinę

Ekspozicijos „Savanorystė krašto gynyboje“ fragmentas, skirtas 1991 m. sausio įvykiams. 2014 m.

deklaraciją. Ji skelbė, kad aukščiausioji teisėta valdžia Lietuvoje yra partizanų vadovybė, o pagrindinis jos tikslas – kovoti tol, kol bus atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė. Į ginkluotą pasipriešinimą aktyviai įsitraukė apie 50 tūkstančių, o visame judėjime dalyvavo daugiau kaip 100 tūkstančių žmonių. Apie 20 tūkstančių partizanų žuvo. Šis svarbus kovos už Lietuvos nepriklausomybę tarpsnis atskleidžiamas eksponuojant partizanų apygardų žemėlapi, partizanų ir jų naudotų ginklų nuotraukas. Lankytojui pateikiami ir originalūs eksponatai: radijo aparatas „Siera“, planšetė ir žiūronai, kuriais naudojosi ginkluotame pasipriešinime dalyvavę partizanai; smaigas, rastas Biržų KGB būstinėje ir naudotas ieškant šiene ar po žemėmis pasislėpusių partizanų.

Dar prieš paskelbiant, kad atkuriamą nepriklausoma Lietuvos valstybė, jau buvo galvojama apie kariuomenės atkūrimą. Pirmieji žingsniai žengti 1989 m., kai pradėjo kurtis savanorių žaliaraiščių būriai (eksponuojamas Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio saugos būrio nario, būsimo savanorio Artūro Sakalausko raištis, kurį nešiojo budėjimų Alytuje metu). 1990 m. buvo pradėta kurti karinė sistema, formuojama ir įgyvendinama krašto apsaugos koncepcija. Savanorių telkimąsi paspartino sovietų agresijos stiprėjimas. 1991 m. sausio įvykiai pasiekė kulminaciją, kai sovietų kariuomenė šturmo atskirus valstybinius objektus ir

Ekspozicijos „Savanorystė krašto gynyboje“ fragmentas, skirtas Savanoriškai krašto apsaugos tarnybai. 2014 m.

stengėsi palaužti Lietuvos nepriklausomybės gyvybingumą. Šie įvykiai pakėlė dešimtis tūkstančių žmonių. Savanoriais stėjo ne tik į tam tikras struktūras organizuoti Parlamento ir kitų objektų gynėjai, davę kariškio priesaiką, savanoriais buvo tūkstančiai jokioms struktūroms nepriklausiusių žmonių. Ekspozicijoje sausio 13-osios įvykiams atskleisti skirta atskira patalpa. Čia rodomi sausio 13-osios įvykių metu sužeistos Vyčio kryžiaus kavalerės Kristinos Čepkauskienės daiktai – kulku suvarpytas skėtis ir sijono skiautės; Aukščiausiosios Tarybos gynėjų savadarbiai ginklai, lazerinis taikiklis, padegamieji užtaisai „Molotovo kokteiliai“, skulptūra „Maria Rosa Mystica“, pašventinti medalikėliai, žvakės ir visa kita, kas saugojo Aukščiausiosios Tarybos gynėjus. Ekspozicijos akcentas – Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos gynybai skirta diorama ir fotopano nuotraukų montažas, kurio centre priesaikos Lietuvos Respublikai žodžiai.

Ekspozicijoje „Savanorystė krašto gynyboje“ panaudota 75 originalūs eksponatai bei įvairi pagalbinių medžiaga: aštuoni smėlio maišai, septyni prieštankiniai ežiai, dvi metalinės tvoros, trys maskavimo tinklai su kabančiais trišakiais kabliukais, informacinis stendas su užrašu „Teritoriją saugo ginkluota SKAT apsauga. Po išpėjimo šaudoma“ ir kita.

Įkūrus Savanoriškąją krašto apsaugos tarnybą, įteisinta pasiryžusių ginti valstybę savanorių veikla. 1992 m. pabaigoje buvo patvirtintas Lietuvos Respublikos kariuomenės atkūrimo aktas, kuriuo krašto apsaugos sistema pradėjo naują raidos etapą.

PARODA „PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA“

dr. Andriejus Stoliarovas

2014 m. vasario 7–13 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo pradėta eksponuoti Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiųjų muziejininkų dr. Andriejaus Stoliarovo ir Edvino Vaidoto bei dailininkės Rasos Gumbrevičienės parengta nauja pažintinio-mokomojo pobūdžio kilnojamoji paroda „Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla“. Penkiuose dvipusiuose parodos stenduose supažindinama su anksčiausiai Baltijos valstybėse (Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje) atidaryta Karo mokykla, jos vadovybe, kadrine sudėtimi, kariūnų koviniu rengimu, buitimi ir kasdienybe, tradicijomis. Paroda buvo eksponuota kariniuose daliniuose ir mokyklose.

1919 m. sausio 25 d. oficialiai laikytina Karo mokyklos įkūrimo diena, kada jos viršininku buvo paskirtas krn. Jonas Galvydis-Bikauskas. Tačiau ši karinė mokymo įstaiga savo darbą pradėjo kovo 8 d., o užtrukus organizaciniams ir paruošiamiesiems darbams iškilmingai atidaryta tik balandžio 1 d. Ji buvo skirta rengti tikrosios tarnybos ir atsargos karininkus visoms ginklų rūšims bei organizavo karininkams, karo valdininkams įvairius kvalifikacijos kėlimo ir tobulinimosi kursus. Dar Nepriklausomybės kovų metu pradėjus rengti mokyklos programą ir dėstomuosius dalykus, organizuojant vidaus tvarką karo mokykla buvo organizuojama prisilaikant carinės Rusijos praporščikų mokyklos 4 mėnesių kurso programos. Vėliau mokymo procesas vyko sparčiau, griežta tautiška dvasia – nuo 4–11 mėn. laikotarpio, vienerių metų, pusantrų metų, pagaliau taikos metu karininkų rengimui skirti 2–3 m. Mokymosi laikas pailgintas atsižvelgiant į kariuomenės poreikius, pakoreguoti mokymo planai, patobulintos programos, pasitelktas kvalifikuotas personalas (vadovybė, kuopų, būrių vadai ir dėstytojai, turėję įvairios kovinės patirties, baigę Rusijos imperijos ir Vakarų Europos karininkų rengimo mokyklas.)

Karo mokykloje tarnavo karininkai, puskarininkiai ir civiliai tarnautojai. Jos mokiniai, kasdieninėje kalboje vadinti „junkeriais“, nuo 1922 m. pervadinti filologo prof. Kazimiero Būgos pasiūlytu „kariūno“ pavadinimu. Pradžioje tik baigę karo mokyklą buvo pakeliami į karininko „karužo“ laipsnį, kuris netrukus buvo pakeistas į leitenanto. Mokykla išsiskyrė ne tik savo auklėtiniais, kurie dalyvavo svarbiausiuose šalies įvykiuose, bet ir kariniais atributais, tradicijomis. Suteikdamas karininko laipsnį valstybės prezidentas paliesdavo špaga arba kardu kariūno petį ir ištardavo žodžius „Be reikalo nepakelk – be garbės nenuleisk!“.

PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA

1919 m. sausio 25 d. laikytina Karo mokyklos įkūrimo diena, kada jos viršininku buvo paskirtas krm. Jonas Gabvydis-Bikauskas. Ši karinė mokymo įstaiga savo darbą pradėjo pirmosiomis kovo dienomis, o užtrukus organizaciniais ir paruošiamiesiems darbams iškilmingai atidaryta balandžio 1 d. Ji buvo skirta rengti tikrosios tarnybos ir atsargos karininkus visoms ginklų rūšims bei kelti jų kvalifikaciją. Dar Nepriklausomybės kovų metu pradėjus rengti mokyklos programą ir dėstomuosius dalykus, organizuojant vidaus tvarką karo mokykla buvo organizuojama prisilaikant carinės

Rusijos kariuomenės praporščikų mokyklos 4 mėnesių kurso programos, vėliau mokymo procesas vyko sparčiau ir griežta tautiška dvasia 8–10 mėn., vienerių metų, pusantrų metų, taikos metu karininkų rengimui skirtas 2–3 m. prailgintas mokymosi laikas, atsižvelgiant į kariuomenės poreikius pakoreguoti mokymo planai, patobulintos programos, pasitelktas kvalifikuotas personalas (vadovybė, kuopų, būrių vadai ir dėstytojai).

Karo mokykloje tarnavo karininkai, puskarininkiai ir civiliai tarnautojai. Jos mokiniai, kasdieninėje kalboje vadinti „jungerių“ vardu, nuo 1922 m. pervadinti filologo prof. Kazimiero Būgos pasiūlytu kariūno pavadinimu. Pradžioje tik baigę karo mokyklą buvo pakeliami į karužo laipsnį, kuris netrukus buvo pakeistas į leitenanto. Mokykla išsiskyrė ne tik savo auklėtiniais, kurie dalyvavo svarbiausiuose šalies įvykiuose, bet ir kariniais atributais. Suteikiant karininko laipsnį valstybės prezidentas paliesdavo špaga arba kardu kariūno petį ir išvardavo žodžius „Be reikalo nepakelk – be garbės nenuleisk!“. 1929 m. mokyklai suteiktas Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos vardas ir vėliava su šūkiu „Mūsų ginklas, mūsų mokslas – Lietuvai tėvynei“.

Nuo pat pirmųjų dienų, t.y. nuo sausio 15 d. Karo mokykla įsikūrė pačiame Kauno miesto centre, Gedimino ir K. Donelaičio gatvių sankirtoje, netoli Įgulos bažnyčios. Išskyrus trumpą laikotarpį nuo 1920 m. rugsėjo 23 d. – spalio 9 d. bandė įsikurti Vilniuje. Tačiau jau nuo 1922 m. gruodžio 6 d. Karo mokykla iš Kauno centro buvo iškelta į Aukštosios Panemunės kareivines, kur patalpomis dalinosi su 5-uoju pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio pulku, o nuo 1923 m. lapkričio 24 d. Karo mokykla dar kartą perkelta į kitas, netoliese esančias, kur veikė iki 1940 m. rugsėjo 12–14 d., kada buvo perkelta į Vilnių.

Iki pirmosios sovietų okupacijos Karo mokykla išleido 20 tikrosios karo tarnybos ir 14 aspirantų laidų (parengta 1631 tikrosios karo tarnybos ir 2585 atsargos karininkai). Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę karo mokykla buvo pirmoji mokymo institucija – stiprus ir patikimas Lietuvos valstybės ir kariuomenės ramstis, indėlis į vietos kariuomenės kūrimą ir didinimą, karininkų parengimą ir kvalifikacijos tobulinimą.

1940 m. birželio 19 d. Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla buvo pervadinta į Lietuvos liaudies kariuomenės, o rugsėjo 4 d. į Darbininkų ir valstiečių Raudonosios armijos Pėstininkų karo mokyklą, kuri pradėjo veikti nuo rugsėjo 16 d. Galutinai pertvarkyta 1940 m. pab., tačiau ši karo mokykla jau nieko neturėjo bendra su Nepriklausomos Lietuvos karo mokykla, nei savo tradicijomis, nei programa, nei tikslais.

1929 m. spalio 6 d. mokyklai suteiktas Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos vardas ir vėliava su šūkiu „Mūsų ginklas, mūsų mokslas – Lietuvai tėvynei“.

Nuo pat pirmųjų dienų, t.y. nuo sausio 15 d., Karo mokykla įsikūrė pačiame Kauno miesto centre, Gedimino ir K. Donelaičio gatvių sankirtoje, netoli Įgulos bažnyčios. Išskyrus trumpą laikotarpį nuo 1920 m. rugsėjo 23 d. iki spalio 9 d. bandė įsikurti Vilniuje, buvusios Vilniaus karo mokyklos pastate. Nuo 1922 m. gruodžio 6 d. Karo mokykla iš Kauno centro buvo iškelta į Aukštosios Panemunės kareivines, buvusias Kauno tvirtovės artilerijos kareivines, kur patalpomis dalinosi su 5-uoju pėstininkų Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Kęstučio pulku, o nuo 1923 m. lapkričio 24 d. Karo mokykla dar kartą perkelta į kitas, netoliese esančias naujas patalpas, kur veikė iki 1940 m. rugsėjo 12–14 d., kada buvo perkelta į Vilniaus įgulos karo ligoninės patalpas (buvusius Sapiegos rūmus).

Iki pirmosios sovietų okupacijos Karo mokykla išleido XX tikrosios karo tarnybos ir XIV aspirantų laidų (parengta 1631 tikrosios karo tarnybos ir 2585 atsargos karininkai). 1940 m. Karo mokykla išleido XXI ir XXII kadrinių karininkų laidas ir XV aspirantų laidą. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę karo mokykla buvo pirmoji mokymo institucija – stiprus ir patikimas Lietuvos valstybės ir kariuomenės ramstis, indėlis į vietos kariuomenės kūrimą ir didinimą, karininkų parengimą ir kvalifikacijos tobulinimą.

1940 m. birželio 19 d. Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla buvo pavadinta Karo mokykla, vėliau Lietuvos liaudies kariuomenės karo mokykla, o rugsėjo 4 d. pervadinta į Darbininkų ir valstiečių Raudonosios armijos Pėstininkų karo mokyklą, kuri pradėjo veikti nuo rugsėjo 16 d. Galutinai pertvarkyta 1940 m. pabaigoje, tačiau ši jau Vilniaus pėstininkų karo mokykla neturėjo nieko bendra su Nepriklausomos Lietuvos karo mokykla nei savo tradicijomis, nei programa, nei tikslais.

PARODA „LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS KARIUOMENĖ 1794 M. SUKILIME“

Virginija Gureckienė

Minint 1794 m. sukilimo 220-ąsias metines, naujai rekonstruotoje Vytauto Didžiojo karo muziejaus parodų salėje 2014 m. kovo 27 d. atidaryta paroda „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė 1794 m. sukilime“.

Parodos tikslas – supažindinti visuomenę su XVIII a. pab. Abiejų Tautų Respublikoje vykusiais politiniais ir visuomeniniais pokyčiais, LDK kariuomenės istorija (ginkluote, uniformomis), 1794 m. sukilimo priežastimis, eiga, pasekmėmis.

Parodą parengė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karybos istorijos ir archeologijos skyriaus vedėjas Eduardas Brusokas ir vyresnioji muziejininkė Virginija Gureckienė. Pristatymo metu apie sukilimo eigą, LDK kariuomenės vaidmenį jame papasakojo parodos kuratorius, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas. Parodos dailininkė Rasa Gumbrevičienė.

Paroda neatsitiktinai buvo pristatyta skambant XVIII a. pabaigos diplomato, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės iždininko, vieno iš 1794 m. Tado Kosciuškos sukilimo vadovų Lietuvoje Mykolo Kleopo Oginskio polonezo „Atsisveikinimas su Tėvyne“ akordams.

Eksponuojami 1794 m. sukilimo vadų – aktyvaus JAV nepriklausomybės 1776–1783 m. karo dalyvio gen. mjr. Tado Kosciuškos, karo inžinieriaus gen. ltn. Jokūbo Jasinskio, Vilniaus Tautinės gvardijos vado Lauryno Gucevičiaus ir paskutinio Abiejų Tautų Respublikos karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio portretai; manekenai su Vilniaus Tautinės gvardijos kario 1794 m. pavyzdžio, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės artilerijos bombardieriaus 1791 m. pavyzdžio, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tautinės kavalerijos 1-osios (Kauno husarų) brigados draugo 1791 m. pavyzdžio uniformų kopijomis, sargybinio būdelė, užtvaras, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės artilerijos 3 svarų patrankos (1792–1794) kopija. Vertingą ikonografinę medžiagą, iliustruojančią to meto uniformas, jų detales, ginkluotę, paliko įvykių liudytojas lenkų dailininkas Jozefas Harasimovičius (*Józef Harasimowicz*). Jis sukūrė XVIII a. LDK įvairių kariuomenės rūšių karių uniformų piešinius, kurie papildė karinių kostiumų istoriją. Ši ikonografinė medžiaga parodoje buvo eksponuojama 11-oje plakatų.

„Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė 1794 m. sukilime“ bendras vaizdas. 2014 m.

1794 m. ankstyvą pavasarį prasidėjęs sukilimas per kelis mėnesius apėmė visą Abiejų Tautų Respublikos teritoriją. Pagrindiniai sukilimo tikslai buvo nusakyti devize „Visuma, Laisvė, Nepriklausomybė“. Tai reiškė, kad sukilėliai siekė atkurti Abiejų Tautų Respublikos buvusias iki 1772 m. valstybės sienas, pratęsti ir pagilinti Ketverių metų seimo (1788–1792) pradėtas ir brutalia išorės jėga nutrauktas reformas, išsivaduoti iš kaimyninių valstybių įtakos ir įtvirtinti valstybės nepriklausomybę.

Po keleto sėkmingų mūšių sukilėliai kontroliavo beveik visą teritoriją, likusią po 1793 m. Abiejų Tautų Respublikos padalijimo. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje sukilime galėjo dalyvauti iki 80 tūkst. reguliariosios kariuomenės karių ir sukilėlių, tačiau atsilaikyti prieš dviejų sukilimo malšintojų Prūsijos ir Rusijos imperijos kariuomenes nepavyko – 1794 m. lapkričio viduryje sukilimas buvo numalšintas. Netrukus, 1795 m., Rusija, Prūsija, Austrija pasidalijo Lenkijos ir Lietuvos valstybę. Iš politinio valstybių žemėlapiro dingo Abiejų Tautų Respublika, o kartu ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė.

Paroda „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė 1794 m. sukilime“ suteikė galimybę prisiminti ir apmąstyti įvykius, kurie prieš 220 metų pakeitė mūsų valstybės likimą.

KILNOJAMOJI PARODA „SU ANBO APLINK EUROPA“

Dalė Naujalienė

Lietuviškų lėktuvų skrydis per Europos šalis yra vienas svarbiausių įvykių nepriklausomos Lietuvos aviacijos istorijoje. Jo sumanytojas, organizatorius ir vadovas – Antanas Gustaitis, ANBO konstruktorius ir serijinės gamybos organizatorius. 1932 m. išbandytas ANBO IV buvo greičiausiai skrendantis lėktuvas Lietuvoje. Kadangi lėktuvai pasižymėjo labai geromis skrydžio savybėmis, konstruktorius nutarė pademonstruoti juos labiausiai išsivysčiusioms to meto Europos valstybėms. Skrydžiui pasirinkti trys pirmosios serijos ANBO IV, pažymėti 61, 62 ir 63 numeriais. Pilotuoti lėktuvus pasirinkti Lietuvos karo aviacijos mokyklą, Aukštųjų karininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kursų Aviacijos skyrių ir užsienio šalių karo akademijas baigę lakūnai, kurie parodė, kad lietuvių tauta turi rimtą potencialą. Lietuviškų lėktuvų ANBO IV skrydis buvo skirtas pirmosioms istorinio Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydžio per Atlantą metinėms paminėti.

Skrydžio komandų sudėtis: plk. ltn. Antanas Gustaitis ir kpt. Juozas Namikas, kpt. Jonas Liorentas ir ltn. Romualdas Marcinkus, ltn. Jonas Mikėnas ir vyr. mechanikas Kazys Rimkevičius.

Lėktuvai iš Kauno aerodromo startavo 1934 m. birželio 25 d. Buvo aplankytos Europos valstybių sostinės: Stokholmas, Kopenhaga, Amsterdamas, Briuselis, Londonas, Paryžius, Roma, Viena, Praha, Budapeštas, Bukareštas, Kijevas ir Maskva, nuskruta apie 9000 kilometrų. Dar 1000 km skrydžio dalyviai nuskrido itališku daugiaviečiu lėktuvu „Caproni“, vykdami iš Romos į Milaną ir atgal. Liepos 19 d. eskadrilė, nuskridusi apie 10000 km, sėkmingai sugrįžo į Kauną.

Aplankytų valstybių žmonės stebėjosi, kaip tokia maža, tik neseniai atsikūrusi, valstybė turi savo gamybos lėktuvų. Skrydžio tikslas buvo išmėginti patiems ir kitiems parodyti ANBO IV pajėgumą ir patikimumą, užmegzti naujas pažintis, o svarbiausia – patikrinti lakūnų Karo aviacijos žinias. Daugiau panašių skrydžių Lietuvos karo aviacijos istorijoje nebuvo.

Minint lėktuvų ANBO IV eskadrilės skrydžio aplink Europą (1934 m. birželio 25–liepos 19 d.) 80-ąsias metines ir siekiant išsaugoti bei populiarinti Lietuvos Respublikos karo aviacijos 1919–1940 m. atminimą ir pasiekimus buvo parengta ir š. m. gegužės 21 d. pristatyta kilnojamoji paroda „Su ANBO aplink Europą“. Parodos pagrindinis tikslas švietėjiškas – ją eksponuoti Lietuvos kariuomenės padaliniuose, kultūros ir švietimo bei mokslo įstaigose.

Kilnojamoji paroda „Su ANBO aplink Europą“. 2014 m.

Parodą sudaro 10 stendų, kurių pirmajame pateikiamas įvadinis tekstas, nušviečiantis skrydžio aplink Europą svarbą. Antrajame ir trečiajame pristatomi trijų ANBO IV ekipažai. Kiekvienam skrydžio aplink Europą dalyviui, t.y. plk. lt. A. Gustaičiui, kapitonams J. Liorentui ir J. Namikui, leitenantams J. Mikėnui ir R. Marcinkui bei mechanikui Kaziui Rimkevičiui, skiriamas atskiras dėmesys. Pateikiamos trumpos jų biografijos, pasiekimų Lietuvos karo aviacijoje apžvalga, iliustruota nuotraukomis. Ketvirtasis stendas, skirtas parodyti lėktuvo ANBO IV konstrukcijos privalumams bei ypatumams. Norima atskleisti, kodėl konstruktorius Antanas Gustaitis nutarė būtent šį lėktuvą pademonstruoti labiausiai išsivysčiusioms to meto Europos valstybėms (ANBO IV tapo greičiausiu ir pripažintas tinkamiausiu žvalgybiniu lėktuvu Lietuvos karo aviacijoje). Pateikiamos ANBO IV artimajai žvalgybai bei bombardavimui skirtos mišrios konstrukcijos (liemuo iš kniedytų duraliuminio vamzdelių, sparnai mediniai) drobe dengto aukštasparnio monoplano schemas, charakteringiausios nuotraukos, techniniai duomenys: pasiekė maksimalų 290 km/h greitį, kilo į 8 km aukštį, galėjo nuskristi 800 km. ANBO IV buvo gerokai didesnis (sparnų ilgis 13,2 m, lėktuvo ilgis 8,8 m, aukštis 3,3 m), sunkesnis (tuščio svoris 1360 kg, skridimo – 2200 kg) ir sudėtingesnis už kitus ANBO. Lėktuvas buvo ginkluotas keturiais kulkosvaidžiais, galėjo paimti 144 kg bombų.

Dailininko Juozo Olinardo Pečylos draugiškas šaržas. Lietuvos Karo lėktuvų eskadrilės, apskridusios Europą, dalyviai. D. Šniukas, Juozas Olinardas Pečyla: šaržų karalius, Vilnius, 2004, p. 183.

Kpt. J. Liorento atvirlaiškis žmonai iš Londono. 1934 m. liepos 2 d. VDKM spaudos rinkiniai

Visa kita kilnojamosios parodos dalis skiriama skrydžiui. Stendai papuošti buvusios muziejaus dailininkės Dalijos Gembickienės piešta skrydžio maršruto schema. Viešnagė Europos valstybių sostinėse, kuriose buvo nusileidę trijų ANBO IV ekipažai, iliustruota nuotraukomis, dokumentais, atvirlaiškiais, atvirukais. Informacija apie vizitą kiekvienoje valstybėje papuošta tos valstybės tuometine vėliava. Kilnojamos parodos išskirtinumas yra tas, kad norint kuo išsamiau nušviesti kelionę, pateikiami įdomiausi skrydžio dalyvio Juozo Namiko atsiminimai, publikuoti knygoje „Europa iš oro“. Kilnojamoji paroda užbaigiama dailininko Juozo Olinardo Pečylos skrydžio dalyvių draugišku šaržu. Iš viso parodoje panaudota 117 fotokopijų, kurių didžioji dauguma originalų saugomi Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose.

PARODA „LIETUVA – NATO NARĖ“

Antanas Jankūnas

2014 m. birželio 26 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta paroda „Lietuva – NATO narė“, skirta Lietuvos įstojimo į Šiaurės Atlanto Sutarties Organizaciją (angl. – *North Atlantic Treaty Organization* – NATO) 10-osioms metinėms paminėti. Pagrindinis parodos tikslas – supažindinti visuomenę su Lietuvos karių dalyvavimu tarptautinėse operacijose ir misijose Lietuvai tapus NATO nare. Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokyklos vyr. srž. Anatolijaus Lipkos, št. srž. Edvardo Zieniaus ir št. srž. Svajūno Šilkausko dėka, salės centre buvo padarytas Afganistano Islamo Respublikos Goro provincijos atkūrimo grupės (toliau – PAG) stovyklos fragmentas (kariška palapinė su šalia padėtais smėlio maišais), pateikti Lietuvos karių ginklų ir ekipuotės pavyzdžiai.

Palapinės viduje parodos lankytojai galėjo pamatyti 35 nuotraukas, kurios pristatė Lietuvos karių dalyvavimą tarptautinėse operacijose ir misijose (Kroatijoje – Jungtinių tautų apsaugos pajėgų (angl. *United Nations protection force* – „UNPROFOR II“), Bosnijoje ir Hercegovinoje – NATO vadovaujamoje Taikos palaikymo pajėgų (angl. *Implementation Force* – IFOR) ir Taikos stabilizavimo pajėgų (angl. *Stabilization Force* – SFOR), Kosove – Kosovo Taikos palaikymo pajėgų (angl. *Kosovo Force* – KFOR), Irako operacijoje „Iraqi Freedom“, Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupės (PAG) (angl. *Provincial Reconstruction Team* – PRT) pamainose ir kt.).

Parodoje buvo eksponuojama apie 50 muziejinių vertybių, iš kurių įdomiausi – (PAG) 17 pamainų vadų pereinamasis chalatas ir stulpas-rodyklė, rodanti atstumus nuo Lietuvos vadovaujamos PAG misijos karių stovyklos Čagčarane iki mūsų Tėvynės. Afganistane naudotą motociklą KTM (*Kronreif & Trunkenpolz Mattighofen*) 530 EXC-R maloniai sutiko paskolinti Vytauto Didžiojo jėgerių bataliono vadovybė. Taip pat šio bataliono kariai specialiai šiai parodai pagamino afganistaniečių sukilėlių naudojamų minų maketus. Šalia, lauko dykumų tinklo fone, buvo eksponuoti ir Lietuvos karių, tarnavusių PAG misijose 2005–2012 m., daryti mediniai skydai. Parodos lankytojai galėjo pamatyti Lietuvos, Latvijos ir Estijos oro erdvę saugojusių NATO valstybių kariuomenių pilotų kostiumus (Danijos karališkųjų oro pajėgų piloto vrš. Briano Jenseno (*Brian Jensen*), Prancūzijos oro pajėgų plk. ltn. Bruno Kuno (*Bruno Cunat*) ir Vokietijos karinių oro pajėgų piloto kpt. Simono Kunco (*Simon Kunz*), Lietuvos kariuomenės karių uniformas, dėvėtas tarnaujant įvairiose

Bendras parodos vaizdas. 2014 m.

tarptautinėse misijose ar operacijose, Vytauto Didžiojo karo muziejaus fondų rinkiniuose saugomas Lietuvos ir kitų valstybių vėliavas.

Atskiroje vitrinoje buvo parodyti Lietuvos kariuomenės vyr. ltn. Normundo Valterio memorialiniai daiktai (pareigybiniai anksiuvai, Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) anksiuvas, piniginė ir kt.) ir padėta atminimo lenta, skirta 2008 m. gegužės 22 d. per Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupės septintosios pamainos (PAG-7) misijos stovyklos užpuolimą ir apšaudymą Čagčarane žuvusiam Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės motorizuotojo pėstininkų bataliono kariui srž. Arūnui Jarmalavičiui. Paroda veikė iki 2014 m. rugpjūčio 28 d.

1994 m. sausio 4 d. Lietuvos Respublikos prezidentas Algirdas Brazauskas nusiuntė NATO Generaliniam sekretoriui Manfredui Vernerui (*Manfred Wörner*) laišką, išreiškiantį Lietuvos pageidavimą tapti NATO nare.

1996 m. vasarį Lietuvos taikos palaikymo būrio (angl. *Lithuanian platoon* – LITPLA) kariai, tarnaujantys Danijos Karalystės batalione, pirmą kartą pradėjo dalyvauti NATO vadovaujamoje Taikos palaikymo pajėgų (angl. *Implementation Force* – IFOR) operacijoje „*Joint Endeavour*“ Bosnijoje ir Hercegovinoje. 1996 m. balandžio 17 d. IFOR operacijos metu vykdydamas užduotį čia žuvo pirmasis Lietuvos taikdarys, Mechanizuotosios pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ karys vyr. ltn. Normundas Valteris (būrys – LITPLA-4).

1997 m. rugpjūčio 1 d. Lietuvos Vyriausybės nutarimu įsteigta Lietuvos misija prie NATO. 2002 m. lapkričio 21 d. Prahoje vykusio NATO viršūnių susitikime septynios NATO kandidatės – Bulgarija, Estija, Latvija, Lietuva, Rumunija, Slovakija ir Slovėnija, pakviestos pradėti derybas dėl narystės. 2003 m.

Bendras parodos vaizdas. 2014 m.

kovo 26 d. Briuselyje devyniolikos NATO valstybių atstovai pasirašė protokolą dėl Lietuvos prisijungimo. 2004 m. kovo mėn. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo, o Lietuvos Prezidentas Rolandas Paksas ir Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministras Antanas Valionis pasirašė Lietuvos prisijungimo sutarties dokumentą. 2004 m. kovo 29 d. Lietuva tapo visateise NATO nare. NATO naikintuvai F16 iš Belgijos pradėjo saugoti Baltijos valstybių oro erdvę. 2004 m. birželio 28–29 d. įvyko Stambule NATO viršūnių susitikimas, kuriame Lietuva pirmą kartą dalyvavo kaip pilnateisė narė. 1999 m. rugsėji–2009 m. gruodį NATO vadovaujamoje Kosovo pajėgų (angl. *Kosovo Force* – KFOR) operacijoje „Joint Guardian“ Kosovo provincijoje dalyvavo daugiau kaip 800 Lietuvos karių Lenkijos, Danijos, Čekijos ir Slovakijos batalionų sudėtyje. Lietuvos karių būriai patruliavo, kontroliavo praleidžiamuosius punktus, teikė paramą humanitarinėms organizacijoms ir padėjo palaikyti viešąją tvarką.

2003–2011 m. tarptautinėje operacijoje „Iraqi freedom“ daugiausiai Lietuvos karių dalyvavo Lietuvos kontingento (angl. *Lithuanian Contingent* – LITCON) (10 rotacijų) ir Lietuvos padalinio (angl. *Lithuanian Detachment* – LITDET) (5 rotacijos) misijose Irake. Didžiausias Lietuvos indėlis NATO operacijose buvo 2005–2013 m., kada Lietuva vadovavo PAG. Savarankiškoje Lietuvos misijoje dalyvavo 17 Lietuvos karių pamainų po 150 karių, iš viso daugiau nei 2500 karių. Po stovyklos įkūrimo, infrastruktūros sukūrimo, jie užmezgė kontaktus su vietos institucijomis, surinko visą būtiną informaciją apie padėtį operacijos rajone. Vėliau mokė, patarinėjo ir kitomis priemonėmis prisidėjo prie Afganistano nacionalinių saugumo pajėgų pasirengimo savarankiškai užtikrinti saugumą Goro provincijoje.

PARODA „APUOLĖS PILIES GYNYBA 854 M.“

Kristina Rickevičiūtė

Parodos „Apuolės pilies gynyba 854 m.“ įvadinė vitrina. 2014 m.

2014 m. liepos 3 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje atidaryta paroda „Apuolės pilies gynyba 854 m.“ Šiais metais sukanka 1160 metų nuo šio svarbaus įvykio. Apuolė – pirmoji Lietuvos vietovė paminėta istoriniuose šaltiniuose. Ypač svarbu, kad yra žinoma tikra data. Lietuvoje šis istorinis įvykis minimas pirmą kartą. Parodoje lankytojai matė kuršių naudotus ginklus, darbo įrankius, buities reikmenis, papuošalus, o taip pat Apuolės piliakalnio kasinėjimų medžiagą: rąstus, kuriais buvo sutvirtintas piliakalnis, vikingų naudotus strėlių antgalius, ietigalius, IX a. kuršių karių aprangos ir ginkluotės rekonstrukcijas.

Baltų gentys su vikingais susidūrė jau VII a., kai jie Gruobinioje (dabartinės Latvijos teritorijoje), o vėliau ir kitur įkūrė prekybines faktorijas. IX a. Baltijos jūros baseine jau išsiskyrė penki prekybos ir amatų centrai. Vitrinose buvo eksponuojami vietinių ginklakalių darbo vienašmeniai kalavijai, ietigaliai, puikūs žalvariniai kuršių juvelyrų darbai: įvairių formų segės, smeigtukai, žiedai, apyrankės. Parodyti ir buities reikmenys: gintariniai verpstukai, žalvarinės adatos, geležiniai dalgiai, peiliai, kaltai.

Vikingai ne tik prekiavo, bet ir kariavo, plėšikavo kuršių, sembų ir prūsų žemėse. Apie 873 m. Brėmeno arkivyskupas Rimbertas (*Rimbert*) savo kronikoje „Šv. Anskarijaus gyvenimas“ mini vikingų žygius į Kuršą. Ypač plačiai jis aprašė švedų ir Apuolės gynėjų kovą. Rimbertas pasakoja, kad kuršiai buvo švedų valdžioje, bet nuolatos maištavo prieš juos ir siekė išsivaduoti.

853 m. danai norėdami prisiplėšti turtų ir pavergti kuršius su didele kariuomene atplaukė į Kuršą, kuri sudarė penkios žemės. Tačiau kuršiai, kai tik sužinojo apie vikingų atvykimą, susivienijo ir puikiai pasiruošė kovai. Mūšyje danai buvo visiškai sutriuškinti, jų laivai sunaikinti, o beveik pusė jų kariuomenės žuvo mūšyje. Be to, kuršiai iš jų atėmė daug aukso, sidabro ir kitokio turto. Švedų karalius Olafas (*Olav*), norėdamas įrodyti savo galią ir priversti kuršius jam paklusti, surinko didelę kariuomenę ir 854 m. atvyko į Kuršą. Pirmiausia apsupo kuršių „miestą“ – Jūrpilį (*Seeburg*) prie dabartinės Grobinios. Nors „mieste“–pilyje buvo apie 7000 karių, švedai jį nusiaubė ir sudegino. Tada palikę laivus išskubėjo į Kuršo viduryje esantį kitą kuršių „miestą“ – Apuolę. Po penkių dienų žygio švedai pasiekė Apuolę ir ją apsupo. Pagal Rimbertą pilyje buvo 15 tūkstančių karių. Aišku, kad Rimbertas gynėjų skaičių žymiai padidino. Aštuonias dienas Apuolės gyventojai atkakliai priešinosi, gynėsi. Abi pusės neteko daug karių ir buvo labai išvargę. Devintąją dieną švedai tenorėjo tik kuo greičiau sugrįžti namo. Tačiau ir Apuolės gynėjai apsvarstę padėtį ir įvertinę savo jėgas, besibaigiančias maisto atsargas pasiūlė tartis. Jie sutiko atiduoti pernai iš danų atimtą turtą, už kiekvieną pilies gynėją sumokėti po pusę svaro sidabro, duoti 30 įkaitų, mokėti švedams mokesčius ir jų klausyti.

Parodoje buvo eksponuojami Apuolės piliakalnyje rasti skandinaviški strėlių antgalių, kuršių kapinyuose rasti skandinaviški ietigaliai. Nuotraukose buvo matoma vikingų ginkluotė, jų laivų rekonstrukcijos. Salę puošė kuršio ir vikingo aprangos ir ginkluotės bei kuršės aprangos rekonstrukcijų piešiniai. Apie to laikotarpio kuršių ginkluotę, aprangą daugiausia atskleidžia jų turtingi kapai iš Pryšmančių, Laivių, Lazdininkų, Nikėlų, Paulaičių ir kitų kapynų, kuriuose gausu ginklų. Eksponuojami IX–X a. kalavijai iš Pryšmančių, Nikėlų, ietigaliai iš Laivių, Ginteliškės, Kiauleikių, Pryšmančių kapynų, lanko strėlių antgalių iš Apuolės piliakalnio. Pryšmančių kapinyne aptikta net keletas labai turtingų karių kapų. Įkapių gausa pasižymi kario kapas (Nr. 56.) Mirusysis buvo sujuostas odiniu žalvariniais apkaliukais puoštu diržu, krūtinę puošė dvi segės, ant rankų mūvėjo įvijinę ir dvi masyvias apyrankes, iš kurių ant vienos buvo užmaiti penki žiedai. Dar du žiedai puošė rankas. Jam į kapą buvo įdėtas vienašmenis kalavijas, kovos peilis, dalgis, žąslai, mažas peiliukas.

Parodos „Apuolės pilies gynyba 854 m.“ bendras vaizdas. 2014 m.

Švedai nesugebėjo paimti Apuolės ir pasitenkino išpirka. Rimbertas Apuolę vadina miestu, nes tuo metu tai buvo stipri pilis, didelis politinis ir administracinis Kuršo centras. Tai parodė ir gen. ltn. Vlado Nagevičiaus tyrinėjimai Apuolėje. Norėdamas įsitikinti, kad garsioji Apullia, minima Rimberto kronikoje, yra dabartinė Apuolė, jis piliakalnį tyrinėjo 1931–1932 m. Į kasinėjimus gen. ltn. V. Nagevičius pasikvietė garsius archeologus: Valdemarą Gintersą (*Valdemārs Ģinters*), Sigurdą Curmaną (*Sigurd Curman*), Francį Balodį (*Francis Balodis*), Birgerį Nermaną (*Birger Nerman*). Buvo padaryti didžiojo ir mažojo pylimų skersiniai pjūviai, aptikti galingi įtvirtinimai, akmeniniai grindiniai, 3,5 m ilgio išlikusio įvažiavimo į pilį vieta, sudegusio pastato liekanos. Visas milžiniškas tyrinėjimų darbas atsispindi nuotraukose. Rasta daug keramikos, ginklų, žašlų, pentinų, suanglėjusių grūdų ir kitokių daiktų. Nustatyta, kad pylimas supiltas per 4 kartus. Trečią kart pylimas buvo smarkiai sutvirtintas ir tyrinėjimų metu jo viršutiniame sluoksnyje buvo rasta apie 70 skandinaviškų strėlių antgalių. Jie ir rodo, kad 854 m. šiuos įtvirtinimus puolė švedai. Iš vėlesnių laikų buvo eksponuojami kirviai, ietigaliai, strėlių antgaliai, kalavijas datuojamas XI a., audimo staklių pasvaras ornamentuotas spaudais ir kita medžiaga. Piliakalnis datuojamas I–XIII a. Parodą užbaigė autentiškų rąstų fone stovinčios Apuolės gynėjų – kario ir vaiko – XI a. aprangos ir ginkluotės rekonstrukcijos.

PARODA „ORŠOS MŪŠIUI 500“

Eduardas Brusokas

XV a. pabaigoje smarkiai pablogėjo santykiai tarp Lietuvos ir Maskvos Didžiųjų kunigaikštysčių. Tą lėmė Maskvos deklaruojamas siekis pajungti savo valiai visas rusų žemes, tarp jų ir priklausančias Lietuvai. 1492 m. kilęs pirmasis Lietuvos ir Maskvos Didžiųjų kunigaikštysčių karas buvo tik ilgų tarpusavio karų įžanga. Iki XVI a. pabaigos su Maskva teko kariauti net 8 karus, kurių bendra trukmė net 31 metai.

Vieną įstabiausių pergalių šių karų metu Lietuvos kariuomenė pasiekė 1514 m. rugsėjo 8 d. Tos dienos rytą netoli Oršos (dabartinėje Baltarusijoje) susitiko Lietuvos didžiojo etmono Konstantino Ostrogiškio ir vaivados Ivano Čeliadino (*Иван Челядин*) vadovaujamos kariuomenės. Maskvėnai turėjo aiškią kiekybinę persvarą – jų buvo bent 2-3 kartus daugiau nei lietuvių. Be to, Lietuvos kariuomenė buvo išvargusi, nes tik mūšio išvakarėse persikėlė į kairįjį Dniepro krantą. Lietuvos didysis etmonas labai rizikavo. Pirmiausia dėl to, kad priešas jau buvo užsiėmęs pozicijas, o antra – iškilus pavojui trauktis nebuvo kur, nes už nugaros driekėsi plati upė. Tačiau sunkumai tik dar labiau mobilizavo, o svarbiausia, etmonas K. Ostrogiškis parinko tinkamą mūšio taktiką. Lietuvos kariuomenė Oršos mūšyje nors buvo mažesnė, tačiau buvo daug universalesnė nei maskvėnų. Lietuvos kariuomenę sudarė lengvieji ir sunkieji pėstininkai, lengvoji ir sunkioji kavalerija, kurios pagrindas buvo padėti atvykę lenkų daliniai ir artilerija. Maskvos kariuomenę sudarė beveik vien raiteliai.

Esminiu mūšio epizodu ir sėkmės pagrindu yra laikomas etmono K. Ostrogiškio parengtos artilerijos pasalos panaudojimas. Tai buvo naujovė ne tik Lietuvos, bet ir visos Europos karyboje. Jos pradžia buvo panaši kaip ir Žalgirio mūšio – panaudoti priešininką klaidinantį atsitraukimo manevrą. Keletą valandų kovusis Lietuvos lengvoji kavalerija staiga ėmė trauktis. Maskvėnai patikėjo savo pergale ir ėmė beatodairiškai vytis miško link besitraukiančius raitelius, tačiau čia jau jų laukė lietuvių artilerija. Kelios pabūklų salvės padarė ne tik didelių nuostolių, bet ir sukėlė paniką prieš, kuris ėmė bėgti, gretose. Lietuvos kariuomenė perėjo į veržlų puolimą. Priešą pavyko visiškai sutriuškinti. Dauguma maskvėnų žuvo mūšio lauke, o keletas tūkstančių pateko į nelaisvę, tarp jų ir kariuomenės vadai I. Čeliadinas bei Mykolas Bulgakovas–Golica (*Михаил Булгаков–Голлица*).

Parodos atidarymo akimirka. 2014 m.

LDK karybos istorijos ir archeologijos skyriaus vedėjas Eduardas Brusokas supažindina lankytojus su paroda. 2014 m.

Pergalė Oršos mūšyje buvo svarbi tuo, kad sustabdė Maskvos veržimąsi į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, taip pat sustiprino Jogailaičių pozicijas kovoje dėl įtakos Vidurio Rytų Europoje su maskvėnų sąjungininku Šventosios Romos imperijos imperatoriumi Maksimiljonu I.

2014 m. minėjome 500 metų Oršos mūšio metines, todėl buvo nutarta parengti parodą šiai sukakčiai paminėti. Rengiant parodos koncepciją iškart buvo nutarta, kad parodos ašimi turėtų tapti unikalūs šio mūšio ikonografinis paminklas – nežinomo XVI a. dailininko paveikslas „Oršos mūšis“, kuris šiuo metu saugomas Varšuvos Nacionaliniame muziejuje (Muzeum Narodowe w Warszawie). Žinant, kad dėl paveikslo būklės ir jo unikalumo pasiskolinti šio paveikslo originalo beveik neįmanoma, nutarta pasigaminti jo kopiją. Netrukus paaiškėjo, kad Lietuvos dailės muziejus taip pat ketina rengti parodą, skirtą Oršos mūšio jubiliejui, ir pasigaminti paveikslo kopiją, tad muziejaus direktoriaus pavaduotojo Arvydo Pociūno iniciatyva Lietuvos dailės muziejaus direktoriui Romualdui Budriui buvo pasiūlyta suvienyti jėgas ir kartu parengti parodą, kuri iš pradžių turėjo būti eksponuojama Vilniuje, o vėliau Kaune. Susitarus, paroda Vilniuje buvo atidaryta 2014 m. kovo 18 d., o Kaune – 2014 m. rugsėjo 3 d.

Parodoje Kaune greta paveikslo „Oršos mūšis“ kopijos buvo eksponuojami dar keletas dailės darbų: Lenkijos karaliaus ir LDK didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo, didžiojo etmono K. Ostrogiškio, mūšio dalyvio, tuometinio Kijevo vaivados Jurgio Radvilos portretai ir jaunos menininkės Linos Kalinauskaitės medalis, sukurtas Oršos mūšio 500 metinėms. Taip pat parodoje buvo eksponuojami keli XVI a. parakinio šaunamojo ginklo pavyzdžiai: kablėnis šautuvas, koliubrina, ilgakočiai ginklai alebardos, šarvų komplektai ir archeologiniai radiniai: kalavijai, ietigaliai, strėlgaliai, kovos peiliai ir kirviai. Mažieji parodos lankytojai, o ir vyresnieji, turėjo galimybę pasitikrinti, ar gerai atsimena paveikslo „Oršos mūšis“ kompoziciją ir palenktyniauti, kas greičiau sudės paveikslo dėlionę.

Taip pat verta paminėti, kad tikslią mūšio dieną, rugsėjo 8 d., parodos salėje Lietuvos bankas pristatė visuomenei sidabrinę kolekcinę monetą, nukaltą Oršos mūšio 500-ųjų metų jubiliejui atminti.

PARODA „TANKAI LIETUVOS KARIUOMENĖJE 1924–1940 M.“

dr. Andriejus Stolarovas

Šiomet sukako 90 metų, kai 1924 m. buvo suformuotas pirmasis ir vienintelis Lietuvos kariuomenės tankų dalinys. Šia proga pirmą kartą Vytauto Didžiojo karo muziejuje lapkričio 14 d. buvo atidaryta kilnojamoji paroda „Tankai Lietuvos kariuomenėje 1924–1940 m.“, kurios autoriai – vyr. muziejininkai dr. Andriejus Stolarovas ir Edvinas Vaidotas bei dailininkė Rasa Gricienė. Paroda buvo eksponuojama kariniuose daliniuose ir mokyklose.

Kilnojamosios parodos tikslas – pristatyti Lietuvos Respublikos kariuomenės šarvuočių rinktinės tankų dalinio (bataliono, atskirų kuopų) istorinę raidą. Penkiuose dvipusiuose, itin retomis nuotraukomis iliustruotose stenduose pristatomi tankų dalinio (bataliono, atskirų kuopų) vadai, Lietuvos kariuomenės lengvieji tankai „Renault FT-17“ (Prancūzija) ir „Vickers Carden Loyd M1933/M1936“ (Didžioji Britanija), jų įgulos, vykdytos tarnybos, kovinis rengimas, dalyvavimas bandymuose, manevruose, paraduose ir žygiuose bei Lietuvos kariuomenę dominusi karinė technika – kariuomenei siūlyti, jai specialiai kurti tuo metu itin modernūs tankai, kurie Lietuvos nepasiekė, nors ir buvo pagaminti.

Tankas – šarvuota vikšrinė kovos mašina, ginkluota pabūklų, kulkosvaizdžiais, skirta naikinti taikinius ir vykdyti taktines užduotis taikos ir karo metu, pasižyminti didele ugnies galia, stipriais šarvais, manevringumu, įveikiant įvairius nuotolius, kliūtis ir užtvaras. 1924–1940 m. Lietuvos Respublikos kariuomenės šarvuočių rinktinės sudėtyje veikė lengvųjų tankų dalinys. Iki 1927 m. jis vadinosi Tankų batalionu, o nuo 1927 iki 1940 m. veikė atskiros tankų kuopos. Tankai buvo dislokuoti Kaune, Aukštojoje Fredoje, nuo 1935 m. – Radviliškyje.

Pirmieji dvylika 1917 m. modelio lengvųjų tankų „Renault FT-17“ (Prancūzija) Lietuvos kariuomenei buvo nupirkti 1923 m. vasarą. Specialistai jiems aptarnauti buvo pradėti rengti dar 1920 m. tankų kursuose Latvijoje ir Lietuvos kariuomenės daliniuose. 1934 ir 1937 m. buvo nupirkti dar 32 lengvieji tankai „Vickers Carden Loyd M1933 ir M1936“ (Didžioji Britanija), karo specialistai buvo siunčiami tobulintis į Versalio tankų mokyklą (Prancūzija), o stažuotis vyko į Latviją ir Sovietų Sąjungą. 1939–1940 m. karinės vadovybės užsakymu Čekoslovakijoje buvo pradėti gaminti patikimos konstrukcijos, modernūs, Lietuvos kariuomenei pritaikyti lengvieji tankai serijiniu pavadinimu LLT (ček. *Lehký Litevski Tank*, lietuviškas lengvasis tankas). Iš viso turėjo būti pagamintas 21 tankas, tačiau dėl sovietų okupacijos Lietuvos jie nepasiekė.

TANKAI LIETUVOS KARIUOMENĖJE 1924–1940 M.

Tankas – šarvuota vikšrinė kovos mašina, ginkluota pabūklų, kulkosvaidžiais, skirta naikinti taikinius ir vykdyti taktines užduotis taikos ir karo metu, pasižyminti didele ugnies galia, stipriais šarvais, manevringumu, įvairių nuotolių, kliūčių ir užtvarų įveikimu. 1924–1940 m. Lietuvos Respublikos kariuomenės šarvuočių rinktinės sudėtyje veikė lengvųjų tankų dalinys. Iki 1927 m. jis vadinosi Tankų batalionu, o nuo 1927 iki 1940 m. veikė atskiros tankų kuopos. Tankai buvo dislokuoti Kaune, Aukštojoje Fredoje, nuo 1935 m. – Radviliškyje.

Pirmieji dvylika 1917 m. modelio lengvųjų tankų „Renault FT-17“ (Prancūzija) Lietuvos kariuomeni buvo nupirkti 1923 m. vasarą. Jų aptarnavimo specialistai buvo pradėti rengti dar 1920 m. tankų kursuose Latvijoje ir Lietuvos kariuomenės daliniuose. 1934 ir 1937 m. nupirkus dar 32 lengvuosius tankus „Vickers Carden Loyd M1933 ir M1936“ (Didžioji Britanija), karo specialistai buvo siunčiami tobulintis į Versalio tankų mokyklą (Prancūzija), o stažuotis vyko į Latviją ir Sovietų Sąjungą. 1939–1940 m. karinės vadovybės užsakymu Čekoslovakijoje buvo pradėti gaminti patikimos konstrukcijos modernūs, Lietuvos kariuomeni pritaikyti lengvieji tankai serijiniu pavadinimu LLT. Iš viso turėjo būti pagamintas 21 tankas, tačiau dėl sovietų okupacijos Lietuvos jie nepasiekė.

Okupacijos metu šarvuočių rinktinės atskiros tankų kuopos buvo performuotos į Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 179-osios šaulių divizijos ir 184-osios šaulių divizijos žvalgybos batalionus. Dalis tankų kuopų kovinės technikos pateko į formuojamus naujus dalinius ir buvo naudojama mokymo tikslais arba sunaikinta. Karininkai buvo įtraukti į suformuotus naujus kovinius vienetus, kiti buvo represuoti, o išvengusieji represijų pasitraukė į Vakarų.

Šiomet sukanka 90 metų, kai buvo suformuotas pirmasis Lietuvos kariuomenės tankų dalinys. Kilnojamoji paroda, iliustruota itin retomis lengvųjų tankų nuotraukomis, skiriama šiai datai paminėti. Eksponuojamos nuotraukų kopijos, kurių originalai saugomi Lietuvos centrinėje valstybės archyve, Lietuvos nacionalinio, Lietuvos aviacijos, Šiaulių „Aušros“, Vytauto Didžiojo karo muziejų ir Biržų krašto muziejaus „Sėla“ rinkiniuose, taip pat privačiose Edvino Adunkonio, Aido Dikšio, Zigfrido Jankausko, Manto Jankevičiaus, Petro Kaminsko, Aleksejaus Kolosovo, Eugenijaus Peikštenio, Anatolijaus Procenkos, Giedriaus Sakalausko, Edvardo Vasiliausko ir parodos sudarytojų kolekcijose.

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

Paroda parengė: Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyr. muziejininkai
dr. Andriejus Stolarovas ir Edvinas Valdotas
Maketavo: dailininkė Rasa Gričienė

Okupacijos metu šarvuočių rinktinės atskiros tankų kuopos buvo performuotos į Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 615-ąją artilerijos pulką, 179-osios šaulių divizijos ir 184-osios šaulių divizijos žvalgybos batalionus. Dalis tankų kuopų kovinės technikos pateko į formuojamus naujus dalinius ir buvo naudojama mokymo tikslais arba sunaikinta. Karininkai buvo įtraukti į suformuotus naujus kovinius vienetus, kiti buvo represuoti, o išvengusieji represijų pasitraukė į Vakarų.

Eksponuojamų nuotraukų originalai saugomi Lietuvos centriniame valstybės archyve, Lietuvos nacionalinio, Lietuvos aviacijos, Šiaulių „Aušros“, Vytauto Didžiojo karo muziejų ir Biržų krašto muziejaus „Sėla“ rinkiniuose, taip pat privačiose Edvino Adukonio, Aido Dikšo, Zigfrido Jankausko, Mantto Jankevičiaus, Petro Kaminsko, Aleksejaus Kolosovo, Eugenijaus Peikštenio, Anatolijaus Procenkos, Giedriaus Sakalausko, Edvardo Vasiliausko ir parodos sudarytojų (asmeninėje skaitmeninėje) kolekcijose.

Šios kilnojamosios parodos pagrindu karo istorikai dr. Andriejus Stoliaiovas ir Arvydas Pociūnas pristatė tuo pačiu pavadinimu albumą. Keturiuose jo dalyse buvo apžvelgta ne tik Lietuvos kariuomenės tankų dalinio istorinė raida (įkūrimas, struktūra ir sudėtis, kovinė technika ir ginkluotė, kovinis rengimas, tankų ir šarvuotinių likimai), bet ir publikuota per pusantro šimto vaizdų, kuriose įmažinti 1924–1940 m. Lietuvos kariuomenės lengvieji tankai.

2014 METŲ ĮDOMIAUSI EKSPONATAI

Janina Karosevičiūtė

Priartėjo 2014-ųjų gruodis. Kaip ir kasmet, muziejininkai tokiu metu skaičiuoja nuveiktus darbus, muziejaus rinkinius papildžiusių eksponatų gausą. Vytauto Didžiojo karo muziejus 2014-aisiais pasipildė daugiau kaip trimis tūkstančiais eksponatų. Didžioji dauguma jų – dovanoti, gauti iš fizinių ir juridinių asmenų. Apie pačius įdomiausius norime papasakoti.

Pirmiausiai norisi paminėti eksponatus, pargabentus iš misijoje Afganistane dalyvavusių karių stovyklavietės, tai Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupės (toliau – PAG) karių rankomis pagaminti suvenyrai, nuotraukose įamžinta kariška tarnyba ir Afganistano peizažai. Atstumų iki Tėvynės stulpasrodyklė, stovėjusi karių stovykloje Čagčarane – 23 rodyklės su užrašytais miestų pavadinimais ir atstumais iki jų: Rokiškis – 3836,5 km, Kaunas – 3897,6 km, Klaipėda – 4090 km, Vilnius 3802 km... arčiausiai Švenčionys – 3769 km. Tai kelio nuo karių gimtųjų miestų iki tarnybos vietos atstumai, žymintys jų ilgesį ne tik kilometrais, bet ir širdimi. Skaudžią netektį primins marmurinė atminimo lenta, skirta 2008 m. žuvusiam Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės motorizuotojo pėstininkų bataliono kariui seržantui Arūnui Jermalavičiui ir tokie paprasti, bet prasmingi žodžiai iš Mato evangelijos „Palaiminti taikdariai, jie bus vadinami Dievo vaikais“ (Mt 5,9). Daiktų rinkinius papildė ir trylika vėliavų taip pat atvežtų iš Afganistano Goro provincijos: Afganistano Islamo Respublikos, Suomijos, Danijos, Ukrainos, Gruzijos, Japonijos, Lenkijos, JAV, Lietuvos, NATO, Alytaus ir Panevėžio miestų. Negalima nepaminėti ir PAG vadų pereinamojo chalato su pulkininko antpečiais ir pavardėmis: Zenkevičius, Ažubalis, Šatas, Leika, Polekauskas, Kondrotas, Baronas, Reklaitis, Šiuperis, Macijauskas, Smaliukas, Baltrėnas, Stankevičius, Senulis, Radvilas, Kubilius, Masaitis. Tai vadų, kurie Afganistane vadovavo PAG, pavardės. Daugumą šių eksponatų jau matė muziejaus lankytojai parodoje „Lietuva – NATO narė“.

Daiktų rinkiniai pasipildė ir brigados generolo Gintauto Zenkevičiaus lauko dykumų uniforma, dėvėta misijoje Afganistane 2005 metais, vadovaujant pirmajai Goro provincijos atkūrimo grupei. Tai slepiamosios spalvos, atitinkančios dykumų vietovės piešinį trijų dalių komplektas: švarkas, kelnės ir panama.

Už paaukotus muziejui pinigus nupirkti trys ginklai: škotų palašas, prancūziška špaga ir indiškasis kardas talvaras. Visi jie yra XIX a. ir papildo šaltųjų ginklų kolekciją. Škotų palašas – Didžiosios Britanijos karalienės Viktorijos valdymo laikų (1837–1901) kopija. Ginklas puikiai atspindi Škotijos kalniečių palašų bruožus. Gali būti, kad priklausė masonų organizacijos nariui.

Atstumų iki Tėvynės stulpas-rodyklė. Afganistanas, Goro provincija – Lietuva.
XXI a. 1-asis dešimtmetis.

Goro provincijos atkūrimo grupės vadų
perinamasis chalatas su pulkininko antpečiais ir pavardėmis.
XXI a. 1-asis dešimtmetis.

Geležtė puošta augalinių ir geometrinių ornamentų įrėminta karūna, prie gardos – Škotijos usnis ir Dovydo (šešiakampė) žvaigždė. Iki šiol Ginklų rinkinyje nebuvo nei vieno šio tipo palašų pavyzdžio.

Prancūziška špaga praturtins labai negausią Ginklų rinkinio špagų kolekcija, kurią iki šiol sudaro pavieniai daugiausia XIX–XX a. eksponatai. Špagos žalvarinės efeso dalys puoštos kalimo ir liejimo būdu, vietomis paauksuotos. Kryžmos gale pavaizduota liūto galva, rankenos galvą puošia romėnų tradicijas primenantį sparnų ir žaibų ornamentika.

Indiškas kardas talvaras – pirmas tokio tipo Ginklų rinkinio eksponatas. Talvaras vienas labiausiai paplitusių indų kardų, kurio kilmė siejama su XIII a. Delio sultonatą įkūrusių musulmonų tiurkų užkariautojų įtaka. Jie atsinešė į Indiją skimitarus primenančius lenktus kardus, kuriuos perėmė ir vietiniai indų karių klanai. Viduramžiais geležtes indų talvarams gamindavo nagingi persų ir Damasko meistrai, o nuo XVI a., neturint galimybių jas įsivežti, patys indų ginklakaliai. Tokio kardo geležtė labai tiko ir prieš šarvams pralaužti, ir dūriui į veidą. Kardas – medine, oda aptraukta makštimi. Rankenos diskas su smaigaliu, kurio kalinetam pagrindui suteikta spinduliuojančios žvaigždės forma.

Išvykdamas į diplomatinę tarnybą Austrijoje, buvęs Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos kancleris Leonardas Bakaitis padovanojo vardinį ginklų pistoletą ČZ-75 Compact, kalibras – 9 mm (Čekija). Ginklo rėme dedikacija „Kapitonui Leonardui Bakaičiui už nuopelnus LR krašto apsaugai LR KAM 1996 11 20“.

Pasirašoma ginklo dovanojimo sutartis su Leonardu Bakaičiu.

2014 m. rugpjūčio 19 d.

2014 m. liepos mėnesį į muziejų atvyko buvęs Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministras (1996–2000 m.) Česlovas Stankevičius su dovanomis. Tai jam, kaip ministrui, įteikti atminimo medaliai, plaketės, vardiniai ginklai. Paradinis kardas įteiktas 1997 metais vasario 27 d. šešiasdešimtmečio proga. Geležtė puošta Gediminaičių stulpais, ąžuolo lapų kompozicijomis ir įrašu „Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk“. 2000 m. lapkričio 3 d. Č. Stankevičiui įteiktas vardinis durklas tribriaune geležte, kryžmos galai ir rankena su slibino galvomis. Durklas pagamintas Lietuvoje. Dar vienas dovanotas durklas – 1999 m. liepos 8 d. Rumunijos gynybos ministro įteikta dovana. Durklo geležtė poliuruota, metalinė makštis su Rumunijos herbu.

Atminimo medalis įteiktas Krašto apsaugos ministrui Česlovui Stankevičiui JAV kariuomenės sekretoriaus Luiso Calderos (*Louis Caldera*), taip pat atminimo medalis Lietuvos ginkluotųjų pajėgų ir Pensilvanijos valstijos nacionalinės gvardijos bendradarbiavimui atminti. Plaketės – Latvijos, Čekijos, Rumunijos, Austrijos gynybos ministrų – savo kolegai Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministrui.

2014 m. rugsėjo 12 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo pristatyta nauja kolekcinė sidabrinė 50 litų moneta, skirta Oršos mūšio 500 metų jubiliejui paminėti. Tai išpūdinga moneta, kurios reverse LDK Didžiojo etmono Konstantino Ostrogiškio portretas, pavaizduotas mūšio fragmente. Monetos briaunoje vieno iš pergale mūšyje lėmusių veiksnių simbolis – patrankos. Muziejaus numizmatikos rinkiniai pasipildė trimis kolekcinėmis 50 litų monetomis, skirtomis Oršos mūšiui, minėtos monetos averso ir reverso nuotrauka su projekto autoriaus Giedriaus Paulauskio parašu, lankstinuku su teksto autoriaus profesoriaus Rimvydo Petrausko ir monetos projekto autoriaus G. Paulauskio autografais.

Lietuvos banko moneta, skirta Oršos mūšio 500 metų sukakčiai paminėti.

2014 m. rugsėjo 12 d.

2014 m. lapkričio mėnesį neeiliniai eksponatai muziejų pasiekė iš JAV. Tai Antano Gaušo apdovanojimai, kuriuos, vykdydamos pulkininko valią, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministrui Linui Linkevičiui ir ambasadoriui Žygimantui Pavilioniui perdavė Gaušo marti Margaretha Gausas ir anūkė Roberta E. Gausas. Apdovanojimai pasiekė muziejų diplomatinio paštu. Muziejus yra dėkingas pulkininko artimiesiems, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijai ir Lietuvos ambasadai JAV.

Pulkininko Antano Gaušo apdovanojimai.
2014 m.

A. Gaušas (1901–1964) – Lietuvos kariuomenės savanoris, baigęs Karo mokyklą (1919), Aukštųjų karininkų kursus (1922) ir Prahos generalinio štabo akademiją (1933). 1936 m. lapkričio mėnesį paskirtas 9-ojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko vadu, nuo 1937 m. sausio mėnesio – ir Marijampolės įgulos viršininku. 1937 m. balandžio 22 d. pakeltas į generalinio štabo pulkininkus. 1940 m. sovietams okupuojant Lietuvą, Krašto apsaugos ministro žodiniu nurodymu išvedė pulką Vokietijos sienos link, bet kariuomenės vadovybės įkalbėtas su pulku grįžo į Marijampolę. Tai buvo „įvertinta“ naujosios valdžios ir A. Gaušas buvo atleistas iš visų užimamų pareigų ir kariuomenės. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. išvyko į JAV.

Atsiųsti apdovanojimai: Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio pirmos laidos ordinas, pagamintas Šveicarijoje, Huguenin firmoje, (apdovanotas 1928 m.), Vytauto Didžiojo 4-ojo laipsnio ordinas, (apdovanotas 1935 m.), Šaulių sąjungos aukščiausias apdovanojimas – Šaulių žvaigždės ordinas (apdovanotas 1939 m.), Svastikos ordinas (skautų apdovanojimas). Taip pat Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos medalis, kuriuo kariuomenės kūrėjai savanoriai buvo apdovanoti Lietuvos Respublikai minint dešimties metų sukaktį. Aukštųjų karininkų kursų baigimą primins antros laidos (1922 m.) ženklas Nr. 133.

Pulkininko A. Gaušo apdovanojimų ceremonija. 2014 m. ruduo.

Iš kairės Lietuvos ambasadorius JAV Žygimantas Pavilionis,
Užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius, pulkininko A. Gaušo marti
Margaretha Gausas, anūkė Roberta E. Gausas, Lietuvos Respublikos gynybos atašė
JAV ir Kanadai plk. Juozas Kačergius.

Labai simboliška, bet paskutinis šių metų muziejaus eksponatas yra paskutinė Lietuvos banko išleista kolekcinė sidabrinė 50 litų moneta „Forma“. Monetos averse išraižytas stilizuoto Vyčio atvaizdas sukuria pulsuojančio judėjimo efektą. Monetos reverse pavaizduoti optinio meno motyvai, pasikartojantys įvairaus dydžio išdėstyti apskritimai ir sferinis sidabro rutuliukas centre sukelia sukimosi, judėjimo ir erdvės optinę iliuziją.

Kaip matome dosnūs ir turtingi metai. Muziejaus rinkiniai pasipildė 3093 eksponatais.

Juos galima suskirstyti taip:

Archeologijos rinkinys	183 vnt.
Daiktų rinkinys	140 vnt.
Fotonuotraukų rinkinys	75 vnt.
Ginklų rinkinys	79 vnt.
Karinė technika	20 vnt.
Meno	8 vnt.
Numizmatikos	94 vnt.
Spaudos	616 vnt.
Pagalbinės medžiagos	1878 vnt.

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 2014 METŲ KRONIKA

Regina Rajeckienė

SAUSIS

Sausio 13 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai kartu su daugybe Lietuvos institucijų dalyvavo pilietinėje akcijoje „Atmintis gyva, nes liudija“.

Sausio 15 d. įvyko Muziejaus darbuotojų susirinkimas, kuriame buvo aptarti 2013 m. veiklos rezultatai bei 2014 m. I ketvirčio ir visų metų muziejaus darbo gairės. Direktoriaus pavaduotojai Arvydas Pociūnas ir Steponas Gečas, vyriausioji fondų saugotoja Janina Karosevičiūtė pristatė kuruojamų skyrių 2013 m. veiklos ataskaitinius pranešimus ir 2014 m. I ketvirčio bei metų planų gaires.

Sausio 27 d. minint tarptautinę holokausto aukų atminimo dieną, Petrašiūnuose (Jėgainės g. 12, Kaunas) įvyko atminimo stelos atidengimo ceremonija, kurioje kartu su žydų bendruomenės, JAV, Vokietijos ir Rusijos ambasadų, Kauno miesto savivaldybės, Petrašiūnų seniūnijos, moksleivijos atstovais dalyvavo ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai. Šioje vietoje 1941 m. rugpjūčio 30 d. naciai ir jų vietiniai talkininkai nužudė 125 žydų tautybės asmenis.

Holokausto aukoms atminti Petrašiūnuose atidengta stela

Sausio 28 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko renginys, skirtas prasidėjusiems Šeimos metams aptarti. Kauno igulos kapelionas kun. kpt. Tomas Karklys muziejaus darbuotojams kalbėjo apie tikėjimo, dvasingumo, pagarbos ir meilės reikšmę šeimoje, naujų socialinių eksperimentų pavojų. VšĮ „Gyvenimo ir tikėjimo institutas“ (Kaunas) vadovė Vilhelmina Raubaitė-Mikelionienė pristatė dokumentinį filmą „Būk ištikimas iki mirties“.

Leidinytis „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpio grafikos darbai Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose“

Sausio 28 d. išleistas Vytauto Didžiojo karo muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karybos istorijos ir archeologijos skyriaus vyresniosios muziejininkės Virginijos Gureckienės parengtas leidinytis „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpio grafikos darbai Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose“. Leidinyje autorė akcentuoja Lietuvos profesionaliosios grafikos svarbą Lietuvos dailės istorijoje. Kalbama apie XVI a. pab.–XVIII a. pr. grafikos meno vystymosi raidą: medžio ir vario raizinius, portretus, herbus, iliustracijas, ekslibrisus, religinius paveikslėlius.

VASARIS

Vasario 7–13 d. muziejuje eksponuota Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiųjų muziejininkų dr. Andriejaus Stolarovo ir Edvino Vaidoto parengta nauja pažintinio-mokomojo pobūdžio kilnojamoji paroda „Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla“. Paroda supažindino su Karo mokyklos vadovybe, kadrine sudėtimi, kariūnų koviniu rengimu, buitimi ir kasdienybe, tradicijomis. Parodos dailininkė Rasa Gumbrevičienė.

Kilnojamoji paroda „Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla“

Vienas iš parodos organizatorių, Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos skyriaus (1795–1940) vyriausiasis muziejininkas dr. Andriejaus Stolarovas, pristato kilnojamoją parodą „Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla“

Vasario 13 d. Lietuvos kariuomenės Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomojo pulko (Rukla, Jonavos r.) renginyje, skirtame Vasario 16-ajai, Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas dr. Andriejus Stolarovas pristatė kilnojamąją parodą „Širdimi ir siela su kariuomene“.

V. Airini knyga „Pro Deo et Patria. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673.

Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose“

Vasario 14 d. minint Lietuvos valstybės atkūrimo dieną ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus įkūrimo 93-iasias metines, muziejuje buvo pristatyta karo istoriko Vidmanto Airini, Rinkinių apskaitos ir apsaugos skyriaus vyriausiojo muziejininko, knyga „Pro Deo et Patria. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose“. Rašydamas knygą, V. Airini septynerius metus rinko istorinę medžiagą įvairiose šalies ir užsienio bibliotekose, dirbo su šaltiniais ir lenkų, rusų, anglų, baltarusių, vokiečių literatūra. Ši knyga praplečia ir pagilina žinias apie LDK 1500–1673 m. husarus, jų formuotės organizaciją, ginkluotę, aprangą, kovinę taktiką, vaidmenį XVI–XVII a. karuose, padeda suvokti ir atpažinti jų palikimą Lietuvoje ir svetur.

Knygos autoriaus autografai skaitytojams

Koncertuoja Vytauto Didžiojo universiteto Muzikos akademijos muzikantės Gintarė Kaminskaitė ir Gintarė Stasiūnaitė

sistasis muziejininkas, Eglė Matikovaitė, Bendrojo skyriaus kultūros projektų vadovė, Aida Rasa Vaicekavičienė, Ūkio skyriaus valytoja. Renginyje Luidžio Bokerinio (Luigi Boccherini) sonatą dviem violončelėms C-dur atliko Vytauto Didžiojo universiteto Muzikos akademijos muzikantės Gintarė Kaminskaitė ir Gintarė Stasiūnaitė.

Vasario 16 d. sukako 93-eji metai, kai Karo muziejus pirmą kartą atvėrė duris lankytojams. Norėdami smagiai paminėti muziejaus gimtadienį, visus pakvietėme dalyvauti atvirukų konkurse „Pasveikink muziejų 93-iojo gimtadienio proga“. Jauniausiam dalyviui buvo 4, vyriausiam – 74 metai. Vasario 16-ąją – muziejaus gimimo dieną – visi atvirukai papuošė muziejaus Didžiąją salę ir džiugino lankytojus, o nuo vasario 20 d. juos galima buvo pamatyti socialinio muziejaus tinklapio „Facebook“ paskyroje, kur visi galėjo balsuoti ir išrinkti dešimt gražiausių darbų. I vieta atiteko Ramučiu Mikėnui, II vieta – Erikai Dalinkevičiūtei, III vieta – Rūtai Žemaitytei.

Atvirukų konkurso 1 vietos nugalėtojas

Atvirukų konkurso nugalėtojai

Vasario 25 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai dalyvavo Kauno įgulos kapeliono kun. kpt. Tomo Karklio organizuotame susitikime su Gyvenimo ir tikėjimo instituto atstovu Vytautu Saliniu. Muziejininkai išklausė santuokos temai skirto Marko Gungoro (*Mark Gungor*) DVD seminaro „Per juokus į geresnę santuoką“ ištrauką.

KOVAS

Kovo 11 d. paminėti Kovo 11-osios Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje susirinko daugiatūkstantinė žmonių minia. Iškilmingas minėjimas prasidėjo Vyčio Kryžiaus vėliavos pakėlimo ceremonija. Nepriklausomybės atkūrimo dienos proga Kauno miesto gyventojus ir svečius sveikino moksleivių, studentų, kitų organizacijų atstovai. Prie Nežinomo kareivio kapo ir Laisvės paminklo buvo padėta gėlių. Nuaidėjus trims salvėms, į padanges pakilo trispalvė Laisvės paukštė, palydėta dainos žodžiais „Palaimink, Dieve, mus“. Kauno miesto gyventojai ir svečiai šią šventinę dieną buvo nemokamai pakviesti apsilankyti Vytauto Didžiojo karo muziejuje, pamatyti Garbės sargybos kuopos (GSK) jaunųjų kadetų atliekamą defilė programą. Jaunųjų kadetų pasirodymą papildė GSK šaulio, Vytauto Didžiojo Universiteto Muzikos akademijos studento Dovydo Jokubauskio atliktos karinės dainos. Šią šventinę dieną Muziejus lankytojams padovanojo 4 nemokamas apžvalgines ekskursijas.

A. Daugirdas (1-je eilėje 3-ias iš kairės) su kariais

Kovo 13 d. Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų Juozo Lukšos mokymo centre (Rukla, Jonavos r.) Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas Algimantas Daugirdas skaitė paskaitą „1863–1864 m. sukilimas“. Ši paskaita buvo išsamus pasakojimas apie sukilimo priežastis ir padarinius, organizatorius ir vadus, pagrindinius mūšius, ginkluotos kovos galutinį numalšinimą. Kariai apžiūrėjo Lietuvos dailės muziejaus kartu su Lenkijos institutu Vilniuje parengtą parodą „1863 metų sukilimo ženklai Arturo Grotgerio kūrybos cikluose „Polonia“ ir „Lituania“.

Naktinės edukacinės programos metu

Seminaro dalyviai buvo pakviesti išbandyti kelis populiariausius Šiaulių „Aušros“ muziejaus edukacinius užsiėmimus

Kovo 14 d. Muziejuje surengta naktinė edukacinė programa „Tapk knygos užkariautoju“, skirta lietuviškos spaudos draudimo laikotarpiui ir Knygnešio dienai paminėti. Programos organizatoriai – Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto Filosofijos ir kultūros studijų katedros IV kurso studentės ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus Edukacijos ir informacijos skyriaus darbuotojai. Kauno jaunųjų turistų centro moksleiviai išgirdo pasakojimą apie knygnešius, bandė rašyti plunksnomis ir spausdinimo mašinėlėmis, dalyvavo orientaciniame žaidime, dėlionių, galvosūkių žaidimuose. Programos pabaigoje „knygos užkariautojai“ žiūrėjo režisieriaus Jono Trukano filmą „Knygnešys“, o vėliau nakvojo muziejuje.

Kovo 18 d. Lietuvos dailės muziejaus filiale Vilniaus paveikslų galerijoje (Didžioji g. 4, Vilnius) buvo atidaryta Oršos mūšio 500-ųjų metų minėjimo paroda „Oršos mūšis“. Paroda parengta bendradarbiaujant su Vytauto Didžiojo karo muziejumi. Parodos akcentas – Oršos pergalę vaizduojantis paveikslas, nutapytas XVI a. nežinomo mūšio liudininko. Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas akcentavo Oršos mūšio reikšmę ir jo istorinį aktualumą šiandien. Ši paroda aplankė ir kitus šalies miestus, o jubiliejaus išvakarėse, 2014 m. rugsėjo 3 d., buvo atidaryta Vytauto Didžiojo karo muziejuje.

Kovo 20 d. Šiaulių „Aušros“ muziejaus Edukacijos centre ir Chaimo Frenkelio viloje įvyko Lietuvos muziejų asociacijos (LMA) Švietimo sekcijos seminaras, kuriame dalyvavo šios sekcijos narė, Vytauto Didžiojo karo muziejaus Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja Vilija Sapjanskienė. Iš viso seminare dalyvavo muziejininkai iš 20 Lietuvos muziejų. Pirmoje seminaro dalyje LMA Švietimo sekcijos valdybos pirmininkė, Lietuvos dailės muziejaus Meno pažini-

mo centro vedėja Nideta Jarockienė pateikė 2011-2013 m. kadencijos valdybos ataskaitą. Įvyko naujos kadencijos valdybos rinkimai. Naująją sekcijos valdybą sudarys Šiaulių „Aušros“, Lietuvos jūrų, Lietuvos dailės, Vytauto Didžiojo karo muziejų ir Biržų krašto muziejaus „Sėla“ deleguoti nariai.

Karo kapelionas kun. kpt. Tomas Karklys

Kovo 24 d. Kauno įgulos bažnyčios rektorius, karo kapelionas kun. kpt. Tomas Karklys Muziejaus darbuotojams kalbėjo apie tėvų atsakomybę vaikams, vaiko krikščionišką auklėjimą, maldos tradicijų šeimoje, tikėjimo, pagarbos vienas kitam skiepijimą.

Parodą pristato rengėja, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karybos istorijos ir archeologijos skyriaus vyresnioji muziejininkė Virginija Gureckienė

Kovo 27 d. minint 1794 m. sukilimo 220-ąsias metines, Europos regioninės plėtros fondo lėšomis rekonstruotoje Vytauto Didžiojo karo muziejaus parodų salėje atidaryta paroda „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė 1794 m. sukilime“. Paroda supažindina visuomenę su XVIII a. pab. Abiejų Tautų Respublikoje vykusiais politiniais ir visuomeniniais pokyčiais, LDK kariuomenės istorija (ginkluote, uniformomis), 1794 m. sukilimo priežastimis, eiga, pasekmėmis, XVIII a. LDK įvairių kariuomenės rūšių karių uniformų piešiniais, ikonografinė medžiaga ir kt. Taip pat eksponuoti 1794 m. sukilimo vadų Tado Kosciuškos, Jo-

Parodos „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė 1794 m. sukilime“ fragmentai

kūbo Jasinskio, Lauryno Gucevičiaus, Mykolo Kleopo Oginskio ir paskutinio Abiejų Tautų Respublikos karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio portretai.

Parodą pristatė jos rengėja, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karybos istorijos ir archeologijos skyriaus vyresnioji muziejininkė Virginija Gureckienė. Istorikės V. Gureckienės parengta paroda ir šį kartą žavėjo estetišku švarumu ir saikingumu. Apie sukilimo eigą, LDK kariuomenės vaidmenį jame papasakojo parodos kuratorius, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas. Parodos dailininkė Rasa Gumbrevičienė.

„Gitarų vakaro 2014“ akimirkos

Kovo 27 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Didžiojoje salėje įvyko Kauno technologijos universiteto (KTU) Statybos ir architektūros fakulteto studentų atstovybės STATIUS ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus renginys „Gitarų vakaras 2014“. Vakaro siekis – padėti atsiskleisti dar nepastebėtiems talentams. Šiomet vakaro tema buvo „Skrydis aplink pasaulį“. Konkurso dalyvius vertino trys komisijos nariai: Viktorija Masteikaitė, 2013 metų konkurso laimėtoja, Artūras Kelpša, gitaristas ir puikus pedagogas, ir Martynas Ubartas, Kauno miesto mero patarėjas kultūros, švietimo, akademinio jaunimo ir gyventojų sveikatingumo klausimais. Vakaro pabaigoje buvo renkami komisijos favoritai, publikos numylėtiniai, geriausieji, organizatorių manymu, atlikėjai. Gitarų vakaro rezultatus apibendrina gitaristas Artūras Kelpša pagrindinį prizą skyrė gitaros virtuozui, Klaipėdos universiteto Menų fakulteto džiaz muzikos studijų studentui Vykintui Jasaičiui.

Kovo 28 d. Minint Lietuvos narystės NATO ir NATO oro policijos misijos dešimtmetį, pirmą kartą Karinių oro pajėgų Aviacijos bazėje Šiauliuose įvyko neeilinis kariuomenės ir visuomenės bėgimas naikintuvų kilimo taku „Runway Run 2014“. Šventiniame garbės bėgime dalyvavo kariai ir civiliai. Vytauto Didžiojo karo muziejų atstovavo darbuotojai: Lina Kasparaitė-Balaišė ir Justas Motijauskas, Edukacijos ir informacijos skyriaus Edukacijos poskyrio vyriausieji muziejininkai, Marius Pečiulis, Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas ir Romualdas Danielis, Ūkio skyriaus vedėjas. Bėgimo pradžią paskelbė JAV kariai, kurie tuo metu Baltijos šalyse su naikintuvais F-15C „Eagle“ atliko NATO oro policijos misiją, o bėgimo dalyvius sparno mostu pasveikino Lietuvos karinių oro pajėgų lėktuvas C-27J „Spartan“.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus bėgikų komanda: Romualdas Danielis, Lina Kasparaitė–Balaišė, Marius Pečiulis, Justas Motijauskas.

BALANDIS

Balandžio 3 d. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos biblioteka organizavo naujų leidinių apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ikonografiją, kartografiją, husarus ir jų ginkluotę pristatymą. Renginio dalyviams Vytauto Didžiojo karo muziejaus Rinkinių apskaitos ir apsaugos skyriaus vyriausiasis muziejininkas Vidmantas Airini pristatė savo knygą „Pro Deo et Patria. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose“.

Balandžio 9 d. įvyko Muziejaus darbuotojų susirinkimas, kuriame aptarti 2014 m. I ketvirčio veiklos rezultatai ir 2014 m. II ketvirčio darbo gairės. Direktorius pavaduotojai Arvydas Pociūnas, Steponas Gečas ir vyriausioji fondų saugotoja Janina Karosevičiūtė parengė kuruojamų skyrių 2014 metų pirmo ketvirčio veiklos ataskaitinius pranešimus ir 2014 m. II ketvirčio gaires.

Vyriausioji fondų saugotoja–direktorius pavaduotoja Janina Karosevičiūtė pristato I ketv. rezultatus

Lietuvos kario ginkluotė ir ekipuotė

Balandžio 9 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Edukacinių programų ir ekskursijų vedimo, parodų pristatymo vertinimo komisija patvirtino naują edukacinę programą, skirtą 1-12 klasių mokiniams, „Lietuva NATO gretose. Afganistanas“. Programą parengė Edukacijos ir informacijos skyriaus Edukacijos poskyrio vyriausioji muziejininkė Lina Kasparaitė-Balaišė. Edukacinės programos metu peržiūrimas unikalios režisūros Lietuvos kariuomenės filmas apie pirmosios Lietuvos vadovaujamos Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupės karių gyvenimą ir buitį, atliekamos praktinės užduotys ir diskutuojama apie Lietuvos karių tarnybos ypatumus toli nuo tėvynės, pagaliau vaikai užsideda šalną, apsivelka neperšaunamą liemenę, paliečia kario ginklą.

Balandžio 14 d. visai Lietuvai minint vieną gražiausių metų švenčių – šv. Velykas, Kauno šv. arkangelo Mykolo (Igulos) bažnyčioje karo kapelionas

Muziejininkai Kauno šv. arkangelo Mykolo (Igulos) bažnyčioje su karo kapelionu kun. kpt. T. Karkliu

kun. kpt. Tomas Karklys Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojus kvietė stabtelėti ir apmąstyti, suvokti bei pripažinti savo žmogiškosios prigimties trapumą ir pažeidžiamumą. Kunigas kalbėjo apie šv. Velykų prasmę, susikaupimo, atgailos ir dvasinio atsinaujinimo laiką. Tam, kad atsiprašytume už savo klaidas, apsileidimus, piktą žodį, kito teisimą ar nepasitenkinimą ir atleistume...

Balandžio 23 d. Lietuvos energetikos ir technikos muziejuje (Rinktinės g. 2, Vilnius) vykusiame Lietuvos muziejų asociacijos (LMA) narių visuotiniame ataskaitiniame-rinkiminiame susirinkime dalyvavo Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius Kęstutis Kuršelis, muziejaus vyriausioji fondų saugotoja, LMA rinkinių sekcijos valdybos narė Janina Karosevičiūtė ir Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja, LMA švietimo sekcijos valdybos narė Vilija Sapjanskienė. Sveikinimo žodį susirinkusiems muziejų direktoriams bei LMA rinkinių ir švietimo sekcijų nariams tarė Lietuvos Respublikos Kultūros ministras Šarūnas Birutis ir premjero Algirdo Butkevičiaus patarėjas Vilius Kavaliauskas. Išrinkta nauja valdyba, o asociacijos vadovu perrinktas Šiaulių „Aušros“ muziejaus direktorius Raimundas Balza.

GEGUŽĖ

Gegužės 2 d. prasidėjus vasaros sezonui Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje vėl pradėtos Vyčio kryžiaus ordino vėliavos pakėlimo ceremonijos. Tradicija kelti Vyčio kryžiaus ordino vėliavą prie Nežinomo kareivio kapo iš ryto ir ją nuleisti saulei leidžiantis taip pagerbiant mūsų tautos aukas, sudėtas ant Nepriklausomybės aukuro, gimė 1921 metais. Šis ceremonialas buvo atliekamas iki sovietinės okupacijos 1940 metų birželio mėnesio. 1991 metais Lietuvos šaulių sąjungos ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus dėka graži tarpukario tradicija atgijo. Vyčio kryžiaus ordino vėliavos pakėlimo ceremoniją atlieka Lietuvos šaulių sąjungos Vytauto Didžiojo šaulių 2-osios rinktinės Vyčio kryžiaus ordino vėliavos būrio šauliai.

Vyčio kryžiaus ordino vėliavos pakėlimo ceremonijos metu

Gegužės 7 d. Pogrindžio spaustuvėje „ab“ buvo paminėta Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena. Renginyje dalyvavo spaustuvės įkūrėjai Vytautas ir Birutė Andziuliai, Kauno rajono savivaldybės ir Domeikavos seniūnijos atstovai, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas dr. Steponas Gečas, Naujaisiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas ir vyriausiasis muziejininkas Antanas Jankūnas, Kauno rajono moksleiviai.

Minint Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną, Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje įvyko K. Donelaičio gatvės šventė „Sveiks, svieteli margs!“ Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinis fakultetas pakvietė visus miestiečius su pavasariniais žolynais rankose ir donelaitišku „viežlybumu“ širdyse susiburti ir pagerbti Mažąją Lietuvą ir lietuvninkus. Šioje gražioje gatvės sueigoje kartu su kitais kaimynais „donelaitiečiais“ dalyvavo ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai. Visu didingumu ir gražumu puikavosi karalienė Barbora Radvilaitė, karaliaus Mindaugo žmona Morta, LDK kilniosios bajorės bei didikai, XVIII a. kariuomenės kariai, būrys muziejaus darbuotojų. Centre iškelta plazdėjo muziejaus vėliava.

K. Donelaičio gatvės šventėje „Sveiks, svieteli margs!“ visų akys krypo į didingais personažais virtusius Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojus

Gegužės 9 d. Muziejaus suvenyrų parduotuvėje pradėta prekiauti karo istoriko Vidmanto Airini knyga „Pro Deo et Patria. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500-1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose“.

Mažieji lankytojai Muziejų naktyje

Pasirengę ekskursijai į kariljoną

Gegužės 17 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko tradicinė, jau šeštoji, Muziejų naktis. Šių metų renginys „Retro šūvis“ priminė tarpukario Lietuvos istorijos laikotarpio dvasią. Renginio metu skambėjo Lietuvos kariuomenės karinių oro pajėgų orkestro, Juliaus Vilnonio vakaro varpų, Kauno muzikos mokyklų moksleivių, Kauno „Santaros“ gimnazijos gimnazisto akordeonisto Vytenio Danieliaus koncertai. Buvo surengta ekskursija į paslaptinę kariljoną, vyko dokumentinių filmų apie tarpukario laikus peržiūra, visus džiugino Kauno choreografijos mokyklos moksleivių šokiai, Kauno Juozo Naujalio muzikos gimnazijos mokinio Roko Jurkaus klasikinės gitaros rečitalis, skambėjo Generolo

Programa buvo įdomi tiek mažam,
tiek dideliam

Visus žavėjo X FAKTORIUS
finalininkės Ievos atliekamos dainos

Povilo Plechavičiaus kadetų mokyklos, projekto X FAKTORIUS finalininkės Ievos atliekamos dainos. Įvyko Kauno Šilainių bendruomenės centro retro grupės „Randevu“ romansų vakaras „Sena plokštelė“. Vaikai ir jų tėveliai šurmavo edukacinius žaidimus-dėliones, su VšĮ „VYTA“ tapė piešinius ant vandens. Šventę tradiciškai vainikavo Kauno šokio teatro „Aura“ spektaklis „Ieškojimų kabinetas“. Savo lankytojams duris plačiai atvėrė ir muziejaus padalinys Karo technikos Vilniaus skyrius.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus vyriausiasis muziejininkas, karo istorikas Vidmantas Airini Biržų krašto muziejaus „Sėla“ nakties renginyje „Karas ir taika Biržuose“ pristatė savo monografiją „Pro Deo et Patria. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose“. Knygą galėjo įsigyti visi besidomintys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės istorija.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Fondų apskaitos ir apsaugos skyriaus vyriausiasis muziejininkas Laurynas Tamulynas dalyvavo 606 metus skaičiuojančio Kauno miesto gimtadienio „Kauno Hanza dienos 2014“ šventės riterių turnyre: riterių pasirodymuose, tarptautiniame riterių turnyre Lietuvos kariuomenės vado kalavijui laimėti, spektaklyje-inscenizacijoje „Kauno pilies šturmas“.

Gegužės 22 d. Kaune, Istorinėje Prezidentūroje, Ukmergės krašto kultūros almanacho „Eskizai“ 23-iojo tomo, skirto 1863 metų sukilimo 150-osioms metinėms, prezidento Antano Smetonos 140-osioms gimimo metinėms ir Tarmių metams paminėti, pristatymo metu dalyvavo Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas Algimantas Daugirdas ir Edukacijos ir informacijos skyriaus Informacijos poskyrio vedėja

Regina Rajeckienė. Istorikas A. Daugirdas papasakojo apie Lietuvos kelią į 1863 m. sukilimą, jo ištakas bendrame Europos tautų XIX a. pasipriešinimo kovų kontekste.

Gegužės 24 d. 2014 m. sukako 220 metų, kai Lietuvoje prasidėjo sukilimas prieš okupacinę Rusijos imperijos kariuomenę. Šiuo istoriniu laikotarpiu svarbų vaidmenį atliko Vilniaus miesto gyventojai, kurie petys į petį su Lietuvos kariuomenės daliniais kovojo vaduojant miestą, o vėliau gynė nuo okupantų puolimų. Paminėdamas šią sukaktį, Vytauto Didžiojo karo muziejus kartu su Kauno ir Ukmergės karo istorijos klubais Vilniuje suorganizavo edukacinį renginį ir žygiavo tomis miesto gatvėmis ir vietomis, kur vyko didžiausi 1794 m. sukilimo mūšiai. Renginio kuratorius – Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas. 2004-aisiais Kauno karo istorijos klubas prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir Vilniaus savivaldybė jau buvo surengę tokią istorinę edukacinę rekonstrukciją Vilniaus gatvėse. Pertraukėlių metu istorijos klubų nariai bendravo su Vilniaus gyventojais ir svečiais, pasakojo jiems apie šį svarbų mūsų valstybei istorinį įvykį, prie kurio tiek daug prisidėjo vilniečiai.

Vilniuje paminėtos 1794 m. sukilimo metinės

Muziejininkų kelionė į Biržų krašto muziejų „Sėla“

Gegužės 26 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai buvo išvykę į edukacinę-pažintinę kelionę maršrutu Kaunas-Biržai-Likėnai-Kaunas. Muziejininkai apžiūrėjo Biržų krašto muziejų „Sėla“, įsikūrusį Biržų pilies rūmuose, susipažino su Biržų krašto kultūros ir istorijos medžiaga, Biržų pilies ir senamiesčio archeologiniais radiniais, XVI-XX a. raštija, dokumentika, leidiniais, numizmatika. Buvo įdomu susipažinti su įrengta nauja ekspozicija ir biržiečių muziejininkų patirtimi. VDKM direktoriaus pavaduotojas dr. Steponas Gečas sulaukė staigmenos – buvo apvainikuotas 70-mečio proga. Grįždami muziejininkai aplankė Likėnų kurortinę gyvenvietę. Už malonų ir draugišką sutikimą Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai nuoširdžiai dėkojo Biržų krašto muziejaus „Sėla“ direktoriui Gintarui Butkevičiui ir direktoriaus pavaduotojai Editai Lansbergienei, o atsisveikindami pakvietė bičiulius iš Biržų apsilankyti Kaune.

Gegužės 29 d. Muziejaus direktorius Kęstutis Kuršelis dalyvavo Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje įvykusioje iškilmingoje Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų Oro erdvės stebėjimo ir kontrolės valdybos kovinės vėliavos įteikimo ceremonijoje.

BIRŽELIS

Birželio 8-14 d. Haapsalu, Estijoje, įvyko kasmetinė Baltijos muzeologijos mokykla „Kaip muziejai bendrauja su savo auditorijomis – matoma ir nematoma“, kurioje dalyvavo Vytauto Didžiojo karo muziejaus Edukacijos ir Informacijos skyriaus Edukacijos poskyrio vedėjas Mindaugas Grigonis. Intensyvūs muzeologijos mokyklos kursai suteikė muziejininkui daug teorinių ir praktinių žinių, o gausūs praktiniai užsiėmimai lavino įgūdžius, dažnos išvykos į įvairius Estijos muziejus leido susipažinti su kitos šalies muziejų praktika.

Baltijos muzeologijos mokyklos dalyviai

Birželio 16 d. minint 80-tąsias ANBO IV eskadrilės skrydžio aplink Europą metines (1934 m. birželio 25-liepos 19 d.), Vytauto Didžiojo karo muziejuje pristatyta Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vedėjos Dalės Naujalienės parengta kilnojamoji paroda „Su ANBO aplink Europą“. Parodos dailininkė Rasa Gricienė. Dešimtyje parodos stendų eksponuoti dokumentai ir nuotraukos, atspindintys geriausią plk. lt. Antano Gustaičio sukonstruotą kūrinių – ANBO IV. Paroda supažindina su skrydžio dalyviais, jų atsiminimai, atvirlaiškiais, spaudos apžvalga iš trijų ANBO IV kelionių per dvylika Europos valstybių. Paroda akcentuoja, kad 1934 m. birželio-liepos mėn. atliktas skrydis aplink Europą yra tikrai pats sėkmingiausias ir žymiausias Nepriklausomos Lietuvos karo aviacijos žygis. Daugiau panašių skrydžių Lietuvos karo aviacijos istorijoje nebuvo. Paroda skirta eksponuoti Lietuvos Respublikos kariuomenės padalinuose, švietimo ir kultūros įstaigose.

Paroda „Su ANBO aplink Europą“

Reklaminiis lapelis

Birželio 17 d. Energetikos ir technikos muziejuje atidaryta paroda „Lietuvos garbei“, skirta Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydžiui per Atlantą paminėti. Parodą parengė trys atminties institucijos – Lietuvos centrinis valstybės archyvas, Vytauto Didžiojo karo muziejus ir Lietuvos technikos biblioteka. Parodoje eksponuoti vertingiausi dokumentai, atspindintys lakūnų pasirengimą skrydžiui, lietuvių išseivijos paramą, knygos ir leidiniai, kuriuose atpasakojamas šis įvykis, analizuotos katastrofos aplinkybės ir jų tyrimas, perteikta valstybių veikėjų, visuomenės reakcija į lakūnų žūtį, jų atminimo įamžinimas. Paroda veikė iki 2015 m. rugpjūčio 2 d.

Birželio 17–19 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko UAB „AYUS“ organizuoti Ugdymo plėtotės centro mokymai, skirti įgyvendinamam projektui „Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo sistemos plėtra (II etapas)“. Mokymai tema „Kultūra ir menas – kitoks požiūris į edukacinės aplinkos kūrimą“ buvo skirti bendrojo lavinimo mokyklų pedagogams. Užsiėmimų lektorė, Lietuvos dailės muziejaus Meno pažinimo centro vedėja Nideta Jarockienė. Pažintinės ekskursijos metu mokymų dalyviams Edukacijos ir Informacijos skyriaus Edukacijos poskyrio darbuotojai pristatė edukacines programas, supažindino su muziejaus ekspozicijomis ir parodomis.

Užsiėmimų lektorė Lietuvos dailės muziejaus Meno pažinimo centro vedėja Nideta Jarockienė paskaitos metu

Birželio 18 d. Lietuvos beisbolo asociacijoje (Paupio g. 28, Vilnius) pristatyta publicisto, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojo dr. Stepono Gečo mokslinė publicistinė monografija „Beisbolo kelias Lietuvoje 1922-2012“, skirta beisbolo žaidimo Lietuvoje 90-mečiui paminėti. Knygos išleidimo organizatorius ir mecenatas – Lietuvos beisbolo asociacijos viceprezidentas Raimundas Kalanta. Knygoje išsamiai nušviesta 1922-2012 m. beisbolo sporto istorija, jo vystymasis Lietuvos rajonuose ir miestuose, Lietuvos rinktinės dalyvavimas įvairiuose Europos, pasaulio ir kituose tarptautiniuose turnyruose. Lietuvos olimpinės akademijos Garbės narys dr. S. Gečas 70-čio proga buvo apdovanotas Lietuvos tautinio olimpinio komiteto medaliu „Už nuopelnus olimpizmui“.

Garbingą apdovanojimą muziejininkui įteikė LTOK prezidentė, olimpinė čempionė Daina Gudzinevičiūtė

Birželio 19 d. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos bibliotekoje buvo pristatyta knyga „Lietuvos kariuomenės karių uniformos, ženklai ir vėliavos 1990–2010 m.“. Knygą parengė Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karo technikos Vilniaus skyriaus vyriausiasis muziejininkas ats. kpt. Artūras Katilius ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro vyr. specialistas

dr. Vytautas Tininis. Knygos autoriai susisteminę, aprašę ir parodę 1990–2010 m. dėvėtas ir dabar dėvimas uniformas (jų spalvas, modelius), antpečius ir jų movas, antsiuvus, karių uniforminių kepurinių ženklus-kokardas, krašto apsaugos sistemos apdovanojimus, pasižymėjimo, garbės, kvalifikacijos, laipsnio skiriamuosius, tarnybos trukmės, karo mokslo baigimo ir kitus ženklus. Leidinyje taip pat trumpai apžvelgiama karinių dalinių vėliavų raida.

Birželio 26 d. įvyko Lietuvos narystės NATO dešimtmečiui skirtos parodos „Lietuva – NATO narė“ atidarymas. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Naujaisiu laikų karybos istorijos skyriaus parengta paroda buvo skirta norintiems geriau susipažinti su Lietuvos karių dalyvavimu tarptautinėse operacijose

ir misijose Lietuvai siekiant NATO narystės (1994–2004) ir jau tapus gynybinio aljanso nare (2004–2014). Lietuvos karių dalyvavimas tarptautinėse operacijose ir misijose Kroatijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Kosove, Irake, Afganistane akcentuojamas kaip įnašas į taiką visame pasaulyje. Apie Lietuvos karių tarnybą pasakojo nuotraukos, pargabentos iš misijų, muziejinės vertybės, ginklų ir ekipuotės pavyzdžiai. Eksponuota Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupės kariška palapinė, smėlio maišai, stulpas-rodyklė, žymintis atstumą iki Tėvynės, Vytauto Didžiojo jėgerių bataliono motociklas, Lietuvos ir NATO valstybių kariuomenių uniformos, kt. Pateikta informacija apie NATO oro policijos misijų reikšmę Lietuvos saugumui. Paroda eksponuota iki 2014 m. rugpjūčio 29 d.

Apie Lietuvos karių tarnybą NATO pasakojo eksponatai

1996 m. vasarį Lietuvos taikos palaikymo būrio (LITPLA) kariai, tarnaujantys Danijos batalione, pirmą kartą pradėjo dalyvauti NATO vadovaujamoje Taikos palaikymo pajėgų (IFOR) operacijoje „Joint Endeavour“ Bosnijoje ir Hercegovinoje. 1996 m. balandžio 17 d. vykdydamas užduotį čia žuvo Lietuvos taikdarys, MPB „Geležinis Vilkas“ karys vyr. ltn. Normundas Valteris (centre).

Krašto apsaugos ministerijos nuotrauka

Parodos rengėjai (iš kairės į dešinę) Naujausiųjų laikų karybos istorijos skyriaus vyriausieji muziejininkai Antanas Jankūnas, dr. Aušra Jurevičiūtė, skyriaus vedėjas Algirdas Markūnas (penktas iš kairės)

1812 m. Deltuvos kautynių rekonstrukcijos metu

Birželio 28 d. Deltuvos miestelyje (Ukmergės raj.) karo istorijos klubai iš Lietuvos, Lenkijos, Latvijos ir Baltarusijos žiūrovų akyse atgaivino Prancūzijos imperatoriaus Napoleono Bonaparto ir Rusijos caro Aleksandro I-ojo kariuomenių susirėmimą, kuris įvyko 1812 m. būtent šioje vietoje. 1998 m. Deltuvos miestelyje Vytauto Didžiojo karo muziejus kartu su Ukmergės savivaldybe organizavo 1812 m. Deltuvos kautynių rekonstrukciją. Tuomet Muziejaus Karybos istorijos skyriaus vedėju dirbęs Arvydas Pociūnas buvo šios rekonstrukcijos idėjos autorius, scenaristas ir vienas iš organizatorių. Vėliau kautynių rekonstrukcijų organizavimą perėmė Ukmergės karo istorijos klubo „1-o LDK Didžiojo etmono pėstininkų regimento“ nariai.

LIEPA

Liepos 3 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje pristatyta paroda „Apuolės gynyba 854“. Šios puikios, iškalbės parodos autoriai – Vytauto Didžiojo karo muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karybos istorijos ir Archeologijos skyriaus vyriausieji muziejininkai Kristina Rickevičiūtė ir Kęstutis Šeškevičius. Dailininkė Rasa Gricienė. Parodoje eksponuoti Apuolės piliakalnio ir kuršių kapinynų radiniai, ginklai, buities reikmenys, papuošalai supažindino su viena iš seniausių Lietuvos gyvenviečių, kuršių žemių centru, kuriame vyko kovos su vikingais. Puikią atmosferą ir nuotaiką padovanojo metalo grupės „Perkūno sakmės“ (arba „Thundertale“) nariai Laurynas Baškys, Jonas Chockevičius, Artūras Šileikis Šilas, kurie atliko karinę dainą „Kilkim, broliai, sakalais“. Apie

Direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas pasakoja apie parodos istorinę reikšmę

parodos istorinę reikšmę papasakojo VDKM direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas. Parodą pristatė autorė organizatorė LDK karybos istorijos ir Archeologijos skyriaus vyriausioji muziejininkė Kristina Rickevičiūtė. Lankytojai žiūrėjo 1931 m. dokumentinį filmą „Apuolės piliakalnio tyrinėjimai“ apie tuometinį Apuolės piliakalnio archeologinių tyrinėjimų procesą, kuriam vadovavo muziejaus įkūrėjas ir direktorius gen. lttn. Vladas Nagevičius.

Parodą pristato ir su lankytojais bei kolegomis bendrauja VDKM LDK karybos istorijos ir Archeologijos skyriaus vyriausioji muziejininkė Kristina Rickevičiūtė

Archeologė Kristina Rickevičiūtė (trečia iš dešinės) kolegų apsuptyje

Koncertuoja metalo grupės „Perkūno sėkmės“ (arba „Thundertale“) nariai Jonas Chocevičius, Laurynas Baškys, Artūras Šileikis / Šilas

Liepos 6 d. Po 7-erius metus trukusių remonto darbų veikiant visoms muziejaus ekspozicijoms ir parodų salėms, Vytauto Didžiojo karo muziejuje Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos proga lankytojai vėl pakviesti nemokamai apsilankyti.

Paminklas Salaspilio mūšiui atminti Biržuose

projektą įgyvendino Lietuvos bendrovė „Sonetas ir KO“. Lėšas paminklui rinko Atsargos karininkų sąjunga. Istorinės pergalės įamžinimo projektą palaikė kariai, Lietuvos ir užsienio valstybių gyventojai, iš viso lėšas paminklui pastatyti paaukojo daugiau nei 900 žmonių. Aukų rinkimo knygos perduotos į Vytauto Didžiojo karo ir Biržų krašto „Sėlos“ muziejus.

Liepos 12 d. Jau septintąjį kartą Griunvalde (Lenkija) vykusioje Vytauto Didžiojo Žalgirio mūšio inscenizacijoje kartu su riteriais iš įvairių Lietuvos ir užsienio istorinių klubų dalyvavo muziejaus Rinkinių apskaitos ir apsaugos skyriaus vyriausieji muziejininkai Vidmantas Airini ir Laurynas Tamulynas. Žalgirio mūšio inscenizacijos Lenkijoje pradėtos rengti 1998 m. Nuo 2008 m. Žalgirio mūšio inscenizacijoje dalyvauja ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino štabo bataliono Garbės sargybos kuopos kariai.

Liepos 15 d. kadenciją baigiantis Lietuvos kariuomenės vadas gen. lt. Arvydas Pocius atvyko su gausiomis dovanomis, kurios papildė muziejaus ekspонатų rinkinius. Muziejui buvo padovanota: kariuomenės vado uniformos (dykumų, kasdieninė, maskuojamoji žieminė), kepurės, antpečiai, žen-

Biržuose iškilmingai atidengtas Salaspilio mūši įamžinantis paminklas, pastatytas buvusio Lietuvos kariuomenės vado gen. lt. Arvydo Pociaus iniciatyva. Idėją paminklui statyti pasiūlė Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas, karo istorikas Arvydas Pociūnas, projektą paminklui sukūrė Vytauto Didžiojo karo muziejaus Edukacijos ir informacijos skyriaus Informacijos poskyrio dailininkė Rasa Gricienė. Projektą aktyviai parėmusi Biržų rajono savivaldybė rūpinosi paminklo aplinka, o

klai, ženkliai, identifikavimo žetonai, užsienio kariuomenių vadovybės medaliai, suvenyrai ir dovanos, kanceliariniai daiktai, įvairūs dokumentai ir raštai. Šie prasmingi, simboliški, vertingi mūsų šalies kariuomenės istorijos liudininkai praturtins ruošiamas parodas, suteiks informacijos apie Lietuvos kariuomenę ir jos vadus karinės istorijos tyrinėtojams ir besidomintiems praeitimi, skatins patriotiškumą. Muziejaus direktorius Kęstutis Kuršelis ir muziejaus bendruomenė džiaugiasi glaudžiu bendradarbiavimu su kariuomene.

Muziejaus eksponatų rinkinius papildė gen. ltn. Arvydo Pociaus dovanos

Liepos 23 d. 250 egz. tiražu išleistas periodinis almanachas „Vytauto Didžiojo karo muziejus 2013 metais“. Šis, jau aštuntasis, almanacho numeris supažindina su muziejaus istorija, kasdienine veikla, publikuojami muziejininkų parengti moksliniai bei mokslo populiarinamieji straipsniai, informacija apie naujausias ekspozicijas, parodas. Spaudinių rengimo leidybai komisijos pirmininkas ir atsakingasis redaktorius – Eduardas Brusokas, LDK karybos istorijos ir archeologijos skyriaus vedėjas. Komisijos nariai: dr. Andriejus Stolarovas, Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas, Vidmantas Airini, Rinkinių apskaitos ir apsaugos skyriaus vyriausiasis muziejininkas, Lina Kasparaitė–Balaišė, Edukacijos ir informacijos skyriaus vyriausioji muziejininkė, Marius Pečiulis, Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas. Recenzentai: prof. dr. Jonas Vaičenonis, Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto prodekanas, dr. Gintautas Surgailis, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos prorektorius mokslui ir studijoms. Kalbos redaktorius Žilvinas Tamošaitis, fotografas Artūras Užgalis, dizainerė Violeta Pikčiūnaitė. Almanachą išleido Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, spausdino Lietuvos kariuomenės karo kartografijos centras.

Almanachas „Vytauto Didžiojo karo muziejus 2013 metais“

RUGPJŪTIS

Rugpjūčio 21 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje lankėsi ilgai laukti svečiai – kolegos muziejininkai iš Varšuvos, Lenkijos kariuomenės muziejaus. Delegacija, vadovaujama muziejaus direktoriaus prof. Zbignevo Vaverio (*Zbigniew Wawee*), susitiko su Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriumi Kęstučiu Kuršeliu ir muziejaus atstovais. Abi šalys, Lenkiją ir Lietuvą, sieja bendra istorija, o muziejininkus – bendri profesiniai interesai. Svečiai su dideliu susidomėjimu apžiūrėjo muziejaus ekspozicijas ir parodas, jų dėmesį patraukė edukacinių programų priemonės, kokias žadėjo pritaikyti ir savo šalyje. Prie apskrito stalo buvo aptartos abiejų institucijų bendradarbiavimo perspektyvos, ateities planai, pasidalyta parodų rengimo patirtimi. Svečių knygoje kolegos iš Varšuvos šiltai atsiliepė apie priėmimą, nepagalėjo pagyry muziejaus stacionariosioms ir laikinosioms ekspozicijoms. Rugpjūčio 31 d. svečiai apsilankė muziejaus Karo technikos Vilniaus skyriuje.

Muziejaus darbuotojai kartu su kolegomis iš Lenkijos

Rugpjūčio 22 d. transatlantinio skrydžio didvyrių Stepono Dariaus ir Stasio Girėno žūties vietą Lenkijos Respublikoje, Myslibožo apylinkėse, kasmet aplanko po keletą delegacijų iš Lietuvos. Šįkart Vytauto Didžiojo karo muziejuje apsilankė garbingi svečiai iš Myslibožo – Lenkijos lietuvių draugijos Ščecino skyriaus pirmininkas Viktoras Buvelskis (*Wiktoras Buwelskis*) su žmona, buvęs Myslibožo meras Romanas Motiejukas (*Roman Motejuk*) su žmona, Myslibožo savivaldybės atstovė Teresa Churska (*Teresa Churska*) ir kiti malonūs svečiai,

lydimi Kauno miesto savivaldybės Kultūros skyriaus vyr. specialisto Zenono Girčio. Svečiai susitiko su muziejaus darbuotojais Janina Karosevičiūte, vykdančia direktoriaus pareigas, Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vedėja Dale Naujalienė, kuri įkūrė ir daug metų globoja lakūnų S. Dariaus ir S. Girėno atminimo muziejų Pščelnikuose. Buvo aptarti artimiausi globojamo objekto – S. Dariaus ir S. Girėno memorialo – priežiūros darbai, padėkota draugijos nariams už gražų bendradarbiavimą, supratimą ir pagalbą saugant ir propaguojant lakūnų didvyrių atminimą. Vyr. muziejininkas Algimantas Daugirdas pristatė svečiams ekspoziciją. Lenkijos lietuvių draugijos nariai ypač atidžiai apžiūrėjo Atlanto nugalėtojų autentiškus asmeninius daiktus, dokumentus, „Lituanicos“ nuolaužas.

Svečiai iš Myslibožo Vytauto Didžiojo karo muziejuje

Parodos „Oršos mūšiui 500“ plakatas

RUGSĖJIS

Rugsėjo 3 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje atidaryta paroda „Oršos mūšiui 500“, į kurią integruota ir Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų kilnojamoji paroda „Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai ir jų atkūrimas“. Apsilankę kauniečiai galėjo susipažinti su vienomis iš reikšmingiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kautynių,

Sveikinimo kalbą tarė Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys

valdovų rezidencijos raida, išlikusiais unikaliais radiniais, muziejinėmis vertybėmis, lituanistine ikonografinė medžiaga bei šalies istorija. Parodos „Oršos mūšiui 500“ atidarymo metu pristatyta 16 gausiai iliustruotų kilnojamosios parodos „Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmai ir jų atkūrimas“ stendų, kuriuose atsispindėjo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų raida, apibūdinti reikšmingi istoriniai įvykiai,

Parodos „Oršos mūšiui 500“ fragmentas

parodyta svarbiausia lituanistinė ikonografinė medžiaga, įdomiausios radinių grupės ir muziejinės kolekcijos, rūmų atkūrimo projektas ir esamų bei būsimų ekspozicijų koncepcija. Atidarymo renginyje karines dainas ir įvairias muzikines improvizacijas atliko grupė „Thundertale“, apie Oršos kautynių reikšmę pasakojo Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir kitų muziejų darbuotojai, šio mūšio stratego Konstantino Ostragiškio, Lietuvos ir Lenkijos valdovo Žygimanto Senojo ir Lietuvos valstybės garbei iššautos patrankos salvės, lankytojai dalyvavo Valdovų rūmų muziejaus edukacinėse programose.

Rugsėjo 8 d. Muziejuje pristatyta Lietuvos banko į apyvartą išleista 50 litų kolekcinė (proginė) moneta, skirta Oršos mūšio 500 metų sukakčiai. Sida-bro monetos pristatymo renginyje dalyvavo Lietuvos banko, Lietuvos monetų kalyklos atstovai, istorikai, muziejininkai. Į renginį atvyko monetos dailininkas Rolandas Rimkūnas, gipsinių modelių autorius Giedrius Paulauskis, dr. Rimvydas Petrauskas, kuris parašė lankstinuko, išleisto kartu su moneta, tekstą.

Rugsėjo 11 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje fotografas iš Šveicarijos Leo Fabrizio (*Leo Fabrizio*) pasidalijo savo patirtimi ir pristatė fotografijų seriją „Bunkeriai“. Renginio dalyviams buvo parodytos nepaprasto grožio Šveicarijos kraštovaizdyje slypinčių fortifikacinių statinių – bunkerių – nuotraukos. Šių statinių Šveicarijoje yra apie 15 tūkstančių. Subtiliai įkomponuoti kraštovaiz-

Šveicarijos fotografas Leo Fabrizio (stovi)

džio peizaže ir retam šalies svečiui pastebimi įvairiausių formų bunkeriai kartais primena kalnų uolienas, gyvenamuosius namus su nupieštais langais, durimis, yra dekoruoti maskuojamomis spalvomis. „Bunkeriai – neatsiejama Šveicarijos kraštovaizdžio dalis“, – teigė fotografas L. Fabrizio.

Rugsėjo 17 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje įvyko Europos paveldo dienoms skirtas istorinis pokalbis „Generolas Silvestras Žukauskas“. Pokalbį apie iškilų Lietuvos kariuomenės vadą gen. Silvestrą Žukauską vedė vyriausiasis muziejininkas dr. Andriejus Stolarovas. Šiuo renginiu pradėtas istorinių pokalbių ciklas.

Rugsėjo 19-21 d. Muziejuje vyko Europos paveldo dienoms skirtos žaidimų popietės. Jų metu visi, kurie lankėsi, galėjo pasimatuoti šarvus, statyti riterių pilis, sudėti didžiųjų mūšių dėlionės, žaisti įvairius stalo žaidimus.

Rugsėjo 26 d. Jau tapo graži tradicija dovanoti Vytauto Didžiojo karo muziejui vardinius ginklus, uniformas, įvairius svarbius dokumentus, ypatingus suvenyrus. Buvęs Krašto apsaugos ministerijos kancleris Leonardas Bakaitis padovanojo muziejui vardinį pistoletą „ČZ-75 Compact“, pagamintą 1996 m. Čekijoje. Tikimės, kad muziejus ir ateityje turės daug garbių bičiulių ir rėmėjų, kurie praturtins muziejaus rinkinius, duos visuomenei galimybę susipažinti su mūsų kariuomenės gyvenimu.

Leonardas Bakaitis perduoda vardinį pistoletą „ČZ-75 Compact“ muziejaus vyriausiajai fondų saugotojai Janinai Karosevičiūtei

SPALIS

Spalio 7 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje lankėsi kariuomenės kapelionų grupė iš Latvijos Respublikos. Tai buvo įvairių konfesijų dvasininkai, prasmingai bendradarbiaujantys su Lietuvos kariuomenės ordinariatu. Svečius lydėjo Kauno įgulos kapelionas kun. kpt. Tomas Karklys. Svečiai iš Latvijos kariuomenės domėjosi Lietuvos karybos istorija, muziejaus istorija ir unikaliais eksponatais, susipažino su muziejaus sodelio istorija ir Lietuvai brangiais paminklais, džiaugėsi pasisemta gera patirtimi. Pažintinę ekskursiją Latvijos Respublikos kariuomenės kapelionams vedė muziejaus Edukacijos ir informacijos skyriaus Edukacijos poskyrio vedėjas Mindaugas Grigonis.

M. Grigonis Latvijos karo kapelionams pristatė muziejų

Spalio 9 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus karo technikos skyriuje Vilniuje atidaryta nauja ekspozicija „Savanorystė krašto gynyboje“. Mūsų tautai visada buvo artima savanorystės idėja. Jos vedami, Tėvynės ginti ėjo įvairaus amžiaus, išsilavinimo ir politinių pažiūrų žmonės. Laisvės kovų epocha tapatinama su XVIII a. pab.–XX a. pab. įvykiais: sukilimais, Nepriklausomybės kovomis, antisovietiniu ir antinaciniu rezistenciniu pasipriešinimu. Lietuviai priešinosi ginklu, žodžiu, spauda ir tikėjimu, stengėsi išsivaduoti iš kaimyninių šalių įtakos, iškovoti ir įtvirtinti savos valstybės nepriklausomybę. Jau tada suvokė, kad, jei trūksta reguliariosios kariuomenės, ją sėkmingai gali papildyti ar pakeisti

Ekspozicijos fragmentas

savanorių daliniai. Už laisvės kovas, įprasminusias pačius sunkiausius fizinius ir emocinius išgyvenimus, už tai, kad vis dar esame ir turime savo valstybę, turime būti dėkingi savanoriams. Apie tai ir kalba ši ekspozicija. Ekspoziciją rengė Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus darbuotoja.

Spalio 14 d. Leonardas Jasiūnas Vytauto Didžiojo karo muziejui perdavė savo tėvo Edmundo Jasiūno – lakūno, Lietuvos aviacijos istoriko, aktyvaus JAV lietuvių visuomenės veikėjo, sukauptas muziejines vertybes. Vertingoje istorinių šaltinių kolekcijoje – dokumentinė medžiaga apie E. Jasiūno ir V. Kėnsgailos 1993 m. atliktą memorialinį skrydį maršrutu Kaunas-Soldinas-Kaunas lėktuvu „Lituanica“, E. Jasiūno korespondencija dėl albumo apie S. Darių ir S. Girėną išleidimo, keletas unikalių kino juostų, kuriose įamžintos svarbiausios lėktuvo „Lituanica“ rengimo skrydžiui akimirkos, taip pat gausi ikonografinė ir dokumentinė medžiaga, kurioje užfiksuoti įvairūs faktai apie Lietuvos lakūnų transatlantinius skrydžius.

Leonardas Jasiūnas

Muziejaus fondus praturtino perduoti eksponatai

Muziejaus liūtai išgabunami restauruoti

Muziejaus liūtai po restauracijos

Spalio 17 d. Senojo muziejaus statinių kompleksą 2009 m. paskelbus valstybės saugomu kultūros paveldo objektu, už 2014 m. gautas projektines Europos Sąjungos lėšas, muziejaus simboliu esantčios liūtų skulptūros išgabentos restauruoti į UAB Kauno projektavimo restauravimo ir statybos institutą. Restauravimo dirbtuvių vadovo Raimondo Bridikio vadovaujami restauratoriai liūtus konservavo, pašalinę koroziją, užtaisė žiojėjusias ertmes, padengė apsaugine dažų danga, kurios spalva artima autentiškai metalo (ketaus) spalvai. Liūtų skulptūros atvežtos iš Astravo dvaro. Grafo Jono Tiškevičiaus užsakymu garsieji liūtai buvo išlieti iš ketaus Sankt Peterburge XIX a. viduryje. Juos 1938 metais Vytauto Didžiojo karo muziejui padovanojo grafo sūnus, paskutinis Astravo dvaro paveldėtojas Jonas Jurgis Tiškevičius, kuris tuo metu gyveno Paryžiuje. Praslinkus 76-eriems metams Muziejaus sargai restauruoti.

Parodos fragmentas

Viena iš renginio organizatorių – Muziejaus Rinkinių apskaitos ir apsaugos skyriaus vedėja Gerarda Dručkuvienė (pirma iš dešinės)

Per savo gyvavimo laikotarpį klubas organizavo daugiau kaip 10 tarptautinių karinių istorinių renginių Lietuvoje, dalyvavo daugybėje mūsų inscenizacijų kitose šalyse, saliotavo ar imitavo kovos epizodus valstybinių, kariuomenės, miestų ir miestelių, muziejaus ir kitų švenčių progomis, filmavosi kuriant profesionalius filmus, įamžino ne vieną istorinę vietą. Nuo 2004 m. klubas yra visateisis Europos karo istorijos klubų (*Union of European military-historical clubs*) sąjungos narys, nuo 2006 m. – Pabaltijo karo istorijos klubų asociacijos narys. Paroda veikė 2014 m. spalio 24 d. – 2015 vasario 1 d.

Spalio 24 d. vyko Kauno karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus veiklos 25-mečiui skirtas renginys, kuriame pristatyta paroda „Pirmyn į praeitį“. Kauno karo istorijos klubas gimė 1989 m. kaip ilgai nešiotas ir brandintas dalies Valstybinio istorijos (dabar Vytauto Didžiojo karo) muziejaus darbuotojų ir to laikotarpio kūdikis. Tai buvo ne tik pirmasis tokio profilio klubas Lietuvoje, bet ir rekonstrukcinio judėjimo, kuris šiuo metu įgavo gana platų mastą, pradžia. Klubo branduoliu tapo atkuriamą paskutiniosios (iki trečiojo padalijimo) LDK kariuomenės raitosios artilerijos baterija. Laikotarpis pasirinktas neatsitiktinai – XVIII a. pabaigos Lietuvos istorija visuomenei buvo mažiausiai žinoma ir populiari. 2004 m. į klubo veiklą įsitraukė vėlyvųjų viduramžių riterių įvaizdį atkuriantis padalinys, kuris supažindino visuomenę su XIV–XV a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Vokiečių (Teutonų) ordino kovos būdais, ginkluote, ekipuote, tradicijomis, papročiais ir buitimi.

LAPKRITIS

Lapkričio 4 d. Šiomet sukako 220 metų nuo 1794 m. Abiejų Tautų Respublikos sukilimo, garbingo Lietuvos ir Lenkijos istorijos įvykio. Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai Arvydas Pociūnas, Eduardas Brusokas, Algimantas Daugirdas, Edvinas Vaidotas dalyvavo išvykoje į Varšuvą. Pragoje (Varšuvos priemiestis) buvo pagerbti 1794 m. lapkričio 4 d. žuvusieji gynybinėje pozicijoje LDK kariuomenės kariai ir karininkai, kurie krito kovodami su gausniais Rusijos kariuomenės daliniais, malšinusiais Abiejų Tautų Respublikos sukilimą. Šis sukilimas istorinėje atmintyje dažnai vadinamas Tado Kosciuškos vardu. Čia, Varšuvos priemiestyje, Pragoje, žuvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės divizijos vadas gen. ltn. Jokūbas Jasinskis. Ant vado simbolinio kapo (jo kūnas po mūšio nebuvo rastas) muziejininkai padėjo vainiką su Abiejų Tautų Respublikos ir dabartinės Lietuvos Respublikos simbolika. Muziejaus darbuotojai – A. Pociūnas, A. Daugirdas ir E. Vaidotas šiame renginyje dalyvavo vilkėdami 1794 m. sukilimo LDK kariuomenės istorines uniformas. Prie jų prisijungė ir kolegos lenkai. Lietuvos Respublikos vardu vainikus padėjo ambasadorius Šarūnas Adomavičius ir kariuomenės atašė plk. ltn. Rimantas Jarmalavičius.

Prie gen. ltn. Jokūbo Jasinskio kapo

Lapkričio 11 d. Jau ne pirmus metus Vytauto Didžiojo karo muziejus turi gražią tradiciją vesti renginius-istorinius pokalbius. Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokykloje, dalyvaujant kariškiams ir visuomenės atstovams, įvyko istorinis pokalbis apie žymų, bet nepelnytai mažai žinomą Ulos mūšį, kuriame Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės didžiojo etmono Mikalojaus Radvilos Rudojo vadovaujama Lietuvos kariuomenė sumušė apie 5 kartus didesnę Rusijos kariuomenę ir sulaukė jos skverbimąsi į Lietuvą. Apie tarptautinę XVI a. antrosios pusės padėtį, Livonijos karą ir pergalingo Ulos mūšio eigą ir reikšmę pasakojo Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas A. Pociūnas, vyresnioji muziejaininkė V. Gureckienė.

EDUKACINĖ PROGRAMA
„SAVANORYSTĖ KRAŠTO GYNYBOJE“
(ALTRUIZMAS, AUKA AR ŽMOGAUS SAVIVERTĖS BAROMETRAS)

Mūsų tautai niekada nebuvo svetima savanorystės idėja. Jos vedami Tėvynės ginti ėjo įvairius amžius, išsilavinimo ir politinių pažiūrų žmonės. Laivės kovų epocha tapatinama su XVIII a. pabaigos–XX a. pabaigos įvykiais: sukilimais, Nepriklausomybės kovomis, antisovietine ir antinacine rezistencija. Priešintis ginklu, lodiu, spauda ir tikėjimu, stengiasi išsivaduoti iš kaimyninių laikų įtakos, iškovoti ir įtvirtinti savos valstybės nepriklausomybę. Jau tada suvokta, kad, trūkstant reguliariosios kariuomenės, ją sėkmingai gali papildyti ir pakeisti savanorių daliniai.

Edukacinės programos metu susipažinsite su savanorystės raida, sužinosite, koks buvo, yra ir bus pagrindinis savanorių ginklas, kas buvo ir gali būti savanoriai. Muziejaus ekspozicijoje pamatysite memorialinius savanorių daiktus, pačius dokumentus, nuotraukas, dalyvausite diskusijoje „AT rūmų gynyba 1991 m.“, išgirsite autentiškus AT gynėjų-savanorių pasakojimus. Diskusijos metu mėginame pažvelgti į savanorystę kaip į visuomeninį reiškinį, akcentuodami jo idėjinį, socialinį ir moralinį aspektus. Programos dalyviai, suskirstyti į grupes, atliks praktines užduotis, ugdančias patriotiką, skatinančias kūrybiškumą, gebėjimą istorinę tradiciją susieti su šios dienos aktualijomis.

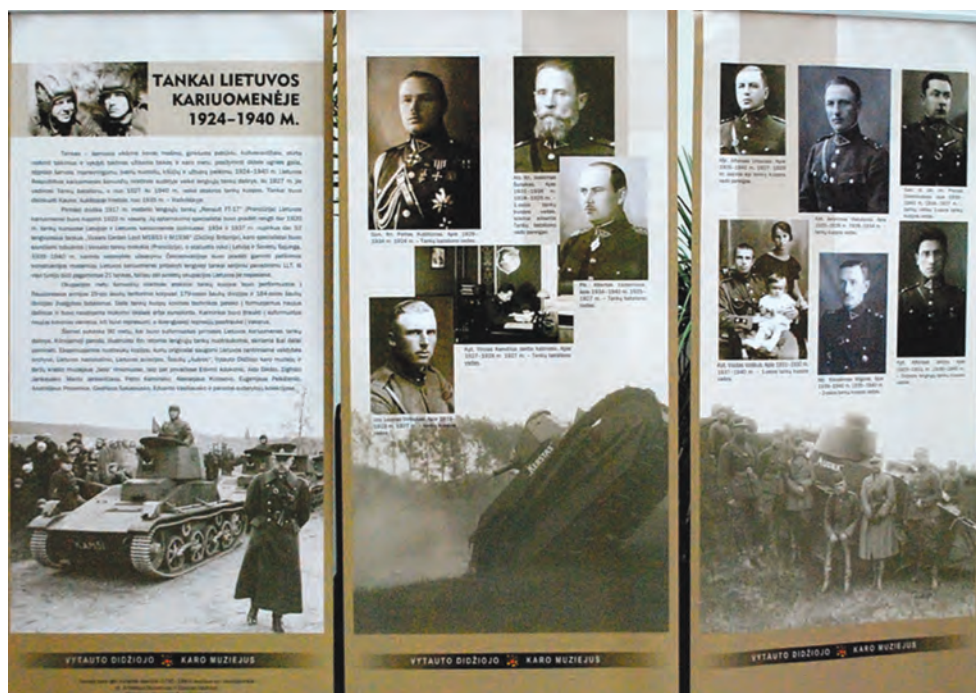
Edukacinė programa skirta 7–12 klasių mokiniams.
Tel. užsakymams (8 5) 269 76 96

Edukacinės programos „Savanorystė krašto gynyboje“ kvietimas

Lapkričio 13 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karo technikos Vilniaus skyriuje pristatyta edukacinė programa „Savanorystė krašto gynyboje“, kuri supažindina su savanorystės raida, ginklais, kas buvo ir gali būti savanoriu. Pristatomi memorialiniai savanorių daiktai, įvairūs dokumentai, nuotraukos, mokiniai dalyvauja diskusijoje „AT rūmų gynyba 1991 m.“, išgiršta autentiškus AT gynėjų-savanorių pasakojimus. Diskusijos metu mėginame pažvelgti į savanorystę kaip į visuomeninį reiškinį, akcentuoti jo idėjinį, socialinį ir moralinį aspektą. Edukacinė programa skirta 7–12 klasių mokiniams.

Lapkričio 14 d. minint pirmojo Lietuvos kariuomenės tankų dalinio suformavimo 90-ties metų jubiliejų, Vytauto Didžiojo karo muziejuje pristatyta kilnojamoji paroda „Tankai Lietuvos kariuomenėje 1924–1940 m.“ Parodos autoriai – Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausieji muziejaininkai dr. Andriejus Stolarovas ir Edvinas Vaidotas.

Kilnojamoji paroda yra iliustruota itin retomis lengvųjų tankų nuotraukomis. Eksponuotos nuotraukų kopijos, kurių originalai saugomi Lietuvos centriniam valstybės archyve, Lietuvos nacionalinio, Lietuvos aviacijos, Šiaulių „Aušros“, Vytauto Didžiojo karo muziejų ir Biržų krašto muziejaus „Sėla“ rinkiniuose, taip pat privačiose Edvino Adukonio, Aido Dikšo, Zigfrido Jankausko, Mantto Jankevičiaus, Petro Kaminsko, Aleksejaus Kolosovo, Eugenijaus Peikštenio, Anatolijaus Procenkos, Giedriaus Sakalausko, Edvardo Vasiliausko ir parodos sudarytojų asmeninėse kolekcijose.

Kilnojamoji paroda „Tankai Lietuvos kariuomenėje 1924–1940 m.“

Lapkričio 18 d. Muziejaus Karo technikos Vilniaus skyrius (Olandų g. 21, Vilnius) pristatė naują edukacinę programą „Jaunasis karys“, skirtą pradinėms klasių mokiniams. Programos metu mokiniai netradicinėje aplinkoje, apsupti karinės technikos, atlieka įvairias užduotis, kurios pateikia daug istorijos ir karybos istorijos klausimų, prisimena svarbiausius Lietuvos istorijos įvykius, aptaria kario gyvenimą ir jo kasdienybę.

Lapkričio 19 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas Lietuvos kariuomenės Didžiojo kunigaikščio Butigeidžio dragūnų bataliono kariams skaitė pranešimą „Lietuvos kariuomenės dragūnų istorija“.

Lapkričio 20 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos skyriaus (1795–1940) vyriausiasis muziejininkas dr. A. Stoliarovas Lietuvos kariuomenės Logistikos valdybos Ruklos įgulos aptarnavimo tarnybos kariams ir darbuotojams pristatė kilnojamąją nuotraukų parodą „Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla“, skirtą Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklai (parodos rengėjai Karybos istorijos (1795-1940) skyriaus vyriausieji muziejininkai dr. A. Stoliarovas ir E. Vaidotas).

Lapkričio 21-23 d. Vilniuje, Lietuvos parodų ir kongresų centre „Litexpo“, įvyko 4-oji mokyklų įrangos, mokymo priemonių ir technologijų paroda „Mokykla 2014“. Parodoje jau antrą kartą dalyvaujanti Lietuvos muziejų asociacija kvietė lankytojus į nuotaikingą ir kūrybingą „MuMo“ („Muziejus – Mokyklai“) – muziejų edukacinę salą, kuri jungia muziejų ir mokyklą. Vytauto Didžiojo karo muziejaus edukatoriai Vilija Sapjanskienė, Mindaugas Grigonis, Lina Kasparaitė-Balaišė, Justas Motijauskas ir Donatas Jocys ikimokyklinio amžiaus vaikus ir pradinių klasių mokinius kvietė keliauti didvyrių takais („Savaitgalio kelionė didvyrių taku“), supažindino su Lietuvos

Ir mažiems, ir dideliems patiko išradingos Vytauto Didžiojo karo muziejaus edukacinės pažinimo kelionės

misija Afganistane („Lietuva NATO gretose. Afganistanas“), siūlė sudėti dėlionę edukaciniame žaidime „Sudėk pergale“. Visi, kurie keliavo išradingoje pažinimo kelionėje, buvo apdovanoti muziejaus suvenyrais ir pakviesti apsilankyti muziejuje. Parodą organizavo Švietimo ir mokslo ministerija, Ugdymo plėtotės centras, Lietuvos parodų ir kongresų centras „Litexpo“.

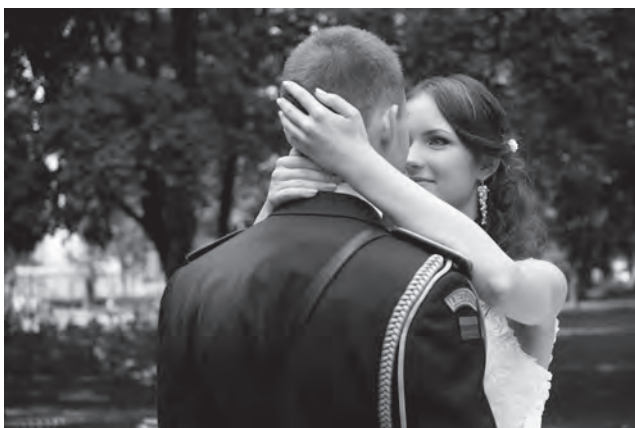
Lapkričio 23 d. Minint 96-ąsias Lietuvos kariuomenės atkūrimo metines Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje įvyko Lietuvos kariuomenės dienos minėjimas, buvo pakelta Vyčio Kryžiaus vėliava, padėtos gėlės prie Nežinomo kario kapo ir Laisvės paminklo. Muziejaus darbuotojai pakvietė lankytojus nemokamai aplankyti muziejų, susipažinti su garbingiausiomis tautos gyvenimo akimirkomis, kilniais žygiais ir istoriniais vardais, dalyvauti visuomenės ir kultūros veikėjo, rašytojo, knygnešio, Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjo ir vadovo Vlodo Putvinskio-Pūtvio atminimo lentos su bareljefu atidengimo ceremonijoje.

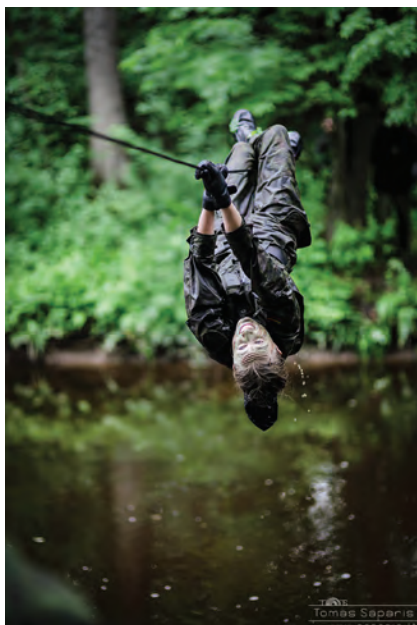
Karo invalidai prie paminklo Žuvusiems už Lietuvos laisvę.
Kaunas, XX a. 3-iasis dešimtmetis.

Lapkričio 23 d. Baigėsi gegužės 15 d. prasidėjęs Vytauto Didžiojo karo muziejaus fotokonkursas „Moteris ir kariuomenė“, skirtas Lietuvos kariuomenės dienai paminėti. Konkurse dalyvavo visi besidomintys Lietuvos kariuomenės gyvenimu, moterų veikla jame ir mėgstantys fotografuoti. Į Muziejaus socialinį tinklą „Facebook“ keturiolika fotokonkurso dalyvių atsiuntė devyniasdešimt nuotraukų. Trys didžiausių lankytojų įvertinimą gavusių nuotraukų autoriai buvo apdovanoti Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir Lietuvos kariuomenės Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomojo pulko prizais.

I-ąją vietą pelniusi nuotrauka

II-ąją vietą pelniusi nuotrauka

III-ąją vietą pelniusi nuotrauka

Lapkričio 26 d. Lietuvos Respublikos Seime vyko konferencija „Karinė priesaika istorinių lūžių laikotarpiams“, kurią parengė Seimo narių grupė „Už ištikimybę priesaikai“, Krašto apsaugos ministerija, Vytauto Didžiojo karo muziejus, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras (LGGRTC) ir Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. Konferencijoje mokslininkai aptarė kario priesaikos davimo aplinkybes skirtingais Lietuvos istorijos tarpsniais: Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, per XIX a. sukilimus, tarpukario Lietuvoje (1918–1940), pokario partizaninių kovų metu ir Lietuvos valstybingumo atkūrimo laikotarpiu (1989–1992). Konferencijoje pranešimą „Kario priesaika ir ilgas kelias į laisvę 1797–1864“ skaitė Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas A. Daugirdas.

Lapkričio 27 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai kartu su Kauno įgulos kapelionu kpt. T. Karkliu aplankė Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos pradininką, aktyvų sovietinės okupacijos metais tikinčiųjų teisių gynėją, Kauno arkivyskupą metropolitą Sigitą Tamkevičių. Arkivyskupas papasakojo apie žmones, kurie sovietmečiu prisidėjo prie kronikos sudarymo, platinimo ir informacijos skleidimo visuomenei, Katalikų Bažnyčios kronikos atsiradimo istoriją. Baigiantis susitikimui, arkivyskupas metropolitas S. Tamkevičius atsakė į muziejininkų klausimus, kiekvienam padovanojo po knygą su autografu.

Muziejaus darbuotojai kartu su Kauno arkivyskupu metropolitu Sigitu Tamkevičiumi

Sukilėlių ginklai

Tą pačią dieną muziejuje įvyko istorinis pokalbis tema „1794 m. sukilimas Lietuvoje“. Pokalbį vedė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karybos istorijos ir archeologijos skyriaus vedėjas Eduardas Brusokas.

A. Daugirdas pristato muziejaus Sukilimų salės ekspoziciją

Lapkričio 28 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas Algimantas Daugirdas Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Vytenio bendrosios paramos logistikos bataliono kariams skaitė paskaitą „1863 m. sukilimas. Biržų–Medeikių kautynės“.

GRUODIS

Gruodžio 3 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Edukacinių programų ir ekskursijų vedimo, parodų pristatymo vertinimo komisijai pristatyta nauja edukacinė programa „Paveikslų daktarai“. 5–12 klasių mokiniams skirtą edukacinę programą parengė Muziejaus Restauravimo skyriaus vedėja Rita Malinauskienė. Programos metu lankytojai supažindinami su restauratoriaus dirbtuvėmis, darbo metu naudojamomis priemonėmis. Spalvindami paveikslų reprodukcijas, vaikai bando jas restauruoti, sužino daug įvairių juokingų restauravimo istorijų.

Štai taip vyksta restauravimo procesas

Gruodžio 3 d. Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos karininkų ramovėje Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos skyriaus (1795–1940) vyriausiasis muziejininkas Algimantas Daugirdas skaitė paskaitą „Generolo Tado Kosciuškos sukilimo pabaiga ATR teritorijoje“. Paskaitą organizavo Kauno paviėtų laisvųjų šaulių klubas.

1906 m. iš Vilniaus į Varšuvą išsiųstas pašto atvirukas.

Vytauto Didžiojo karo muziejų pradžiugino Lenkijoje gyvenančio gydytojo ir filatelisto Andžejaus Vydros (*Andrzej Wydra*) padovanoti trys eksponatai. A. Vydra ne vienerius metus buvo darbo grupės „Lietuva“ narys prie Vokietijos filatelistų sąjungos, parašė keliasdešimt straipsnių Lietuvos filatelistikos ir istorijos temomis. Ilgą laiką kaupęs Lietuvos istorijos filatelistikos rinkinį, A. Vydra muziejui padovanojo 1906 m. iš Vilniaus į Varšuvą išsiųstą pašto atviruką, Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo II-ojo skyriaus (žvalgybos) leidinį „Lietuvos kariuomenė“ ir 1938–1939 m. Lenkijos ambasados Kaune karo atašė parašytą leidinį „Kauno atsiminimai“.

Gruodžio 4 d. artėjančiai atkurtos Lietuvos Respublikos kariuomenės 100-mečio progai paminėti Muziejuje įvyko Lietuvos kariuomenės kariams ir krašto apsaugos sistemos darbuotojams skirtas protų mūšis „Tau, Tėvyne, mūsų žinios ir gyvybė“. Viktorinoje dalyvavo keturios komandos: „Husarai“ iš Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų Karaliaus Mindaugo husarų bataliono (III vieta), „204“ iš Lietuvos kariuomenės Krašto apsaugos savanorių pajėgų (KASP) Dariaus ir Girėno apygardos 2-osios rinktinės, „Radvilėnai“ iš Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomojo pulko (I vieta), ir „JKVM“ komanda iš Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokyklos (II vieta). Renginį organizavo ir vedė Vytauto Didžiojo karo muziejaus Karybos istorijos (1795–1940) skyriaus vyriausiasis muziejininkas dr. Andriejus Stolarovas. Jam talkino Edukacijos ir informacijos skyriaus Edukacijos poskyrio vyriausioji muziejininkė Lina Kasparaitė-Balaišė.

Protų mūšio akimirkos

Gruodžio 12 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai klausėsi Dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnybos psichologės Vigitos Rakauskienės paskaitos „Stresas ir jo įveikimas“. Psichologė pasakojo, ką reiškia emocinis stresas darbe ir namuose, kaip jį suvaldyti.

Gruodžio 17 d. skambant Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų orkestro maršams, spindint kalėdinėms šviesoms ir aidint Karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus pabūklų salvėms, vyko šv. Kalėdoms skirtas renginys, kurio metu atidengtos po restauracijos sugrįžę muziejaus liūtų skulptūros. Reto kauniečio albume nerasi nuotraukos su liūtais, stovinčiais prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus. Sugrįžę liūtai ir toliau saugos muziejaus prieigas, o patys mažiausi lankytojai vėl galės ant jų ropštis, fotografuotis, išimylėjėliai skirti pasimatymus.

Sugrįžę liūtai toliau saugos muziejaus prieigas

Koncertuoja Lietuvos sveikatos mokslų universiteto choras „Neris“
(vad. Tomas Lapinskas)

Gausios ovacijos

Muziejaus Didžiojoje salėje su artėjančiomis šventomis Kalėdomis visus pasveikino muziejaus direktorius Kęstutis Kuršelis. Gražų kalėdinį koncertą padovanojo Lietuvos sveikatos mokslų universiteto choras „Neris“ (vad. Tomas Lapinskas). Renginio organizatorė, Edukacijos ir informacijos skyriaus Informacijos poskyrio vedėja Regina Rajeckienė.

Gruodžio 18 d. Kauno šv. arkangelo Mykolo (Įgulos) bažnyčioje kartu su kapelionu kun. kpt. Tomu Karkliu buvo švenčiamas muziejaus darbuotojų tradicinis šv. Kalėdų rytmetis.

2014 metais statistika:

Įsigyti **3 093** eksponatai.

Restauruota eksponatų – **11**

Surengtų renginių, kilnojamųjų, stacionarių parodų – **33**

Parengtos **5** edukacinės programos ir žaidimai

Išleistų leidinių, publikacijų – **45**

Muziejaus lankytojų skaičius – **47 692**

35 darbuotojai kėlė kvalifikaciją

Gauta pajamų už muziejaus paslaugas – **88 085,88 Lt**

Investicinio kultūros projekto „Vytauto Didžiojo karo muziejaus statinių komplekso pritaikymas turizmo reikmėms“ (I etapas) darbų atlikta už **2 969 733,62 Lt** (860 094,31 EUR).

2014 m. gruodžio 31 d. muziejuje dirbo **91** darbuotojas

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS 2014 METAIS.

Almanachas.

2015 06 . Tiražas 250 egz. Užsakymas GL-196.

Išleido Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija,

Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius.

Spausdino Lietuvos kariuomenės karo kartografijos centras,

Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

www.kam.lt

Gerbiamas skaitytojau,
Tavo rankose – almanachas
„Vytauto Didžiojo karo muziejus 2014 metais“.
Tai vieno seniausių Lietuvos muziejų,
tarnaujančio valstybei, kariuomenei ir visuomenei,
visada atviro lankytojams, periodinis leidinys.
Svarbiausia muziejaus veikla – kaupti, saugoti,
restauruoti, tirti, eksponuoti ir populiarinti materialines
bei dvasines kultūros ir karinio paveldo vertybes.
Šiame, jau devintajame, almanacho numeryje
supažindiname Jus su kariuomenės ir muziejaus istorija
bei savo kasdienine veikla. Kaip visada, čia rasite
ir mokslinių bei mokslo populiarinamųjų straipsnių,
informaciją apie naujausias ekspozicijas, parodas,
įdomiausius ir dėmesį pritraukiančius eksponatus.

